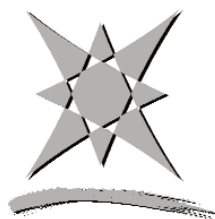

KÖZGAZDÁSZ FÓRUM

Forum Economic
Economist's Forum

Tartalomjegyzék

PETE ISTVÁN

Vidéki térség és vidékfejlesztés az Európai Unióban 3

FEKETE SZILVESZTER

Gondolatok a számvitel tudományos alapozottságáról 17

SZÉCSI HUNOR

A romániai jogharmonizáció premisszái a biztosítások ágazatában és a közös biztosítási piac 31

LÁZÁR EDE

Mikroökonometriai modellek alkalmazása a marketingkutatásban – a Tobit regressziómodell 43

KEREKES KINGA

A ménestől a mobiltelefonokig – A vidéki munkaerő foglalkoztatása Romániában 51

PÁSZTOR CSABA

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – LVIII. rész 65

Fontosabb gazdasági események 69

Hírek 73

A lap tartalmának román és angol nyelvű kivonata és tartalomjegyzéke 77

Vidéki térség és vidékfejlesztés az Európai Unióban

PETE ISTVÁN

1. Vidéki térség és vidékfejlesztés

A vidéki térség fogalma és helyzete

Az Európa Tanács által elfogadott Vidéki Térségek Európai Kartájának értelmében a vidéki térség olyan szárazföldet, belső vagy tengerparti területet jelent, amely a kisvárosokat és falvakat is magába foglalja. A terület nagy részét mezőgazdasági, erdészeti, halászati tevékenységekre, a vidéken élők gazdasági-kulturális, nem városi jellegű üdülési és pihenési célok megvalósítására használják. A vidéki térség betölti a gazdasági, ökológiai és a társadalmi-kulturális funkciókat.

Az OECD meghatározása szerint az nevezhető vidéki jellegű térségnek, amely esetében az egy négyzetkilométerre eső lakosok száma 150-nél kevesebb élő népesség részarányán alapul, egy adott NUTS III régióban. Vidéki jellegű térségnek tekinthető a fejlett országokban minden olyan térség, ahol a vidéki településeken élő lakosság aránya több mint 15%.

Ez a vidéki területek egyetlen nemzetközileg elismert meghatározása. A fenti meghatározás azonban egyes esetekben nem veszi teljes mértékben figyelembe a sűrűbben lakott vidéki területeken élőket, különösen a városi peremterületek lakosságát. Ezen iránymutatások összefüggésében e meghatározás kizárólag statisztikai és leíró célokat szolgál.

1. táblázat. A vidéki települések besorolása

	Vidéki meghatározottságú térség	Jellemzően vidéki térség	Városi meghatározottságú térség
A vidéki településeken élők aránya	50% fölött	15–50%	15% alatt

Forrás: Vince M. 2001. 11.

Az Európai Uniót alkotó 27 tagállam lakosságának több mint 60%-a vidéken él, melyek az EU területének 90%-át alkotják, ahol a Nemzeti Bruttó Termék (GDP) 45%-át termelik és a lakosság 53%-át foglalkoztatják. Néhány vidéki térség esetében a távoli és periférikus fekvés hatalmas problémát jelent. A hátrányok a túlnyomóan vidéki térségekben általában még jelentősebbek, bár az EU szintű általános kép tagállamonként jelentős eltéréseket mutat. A lehetőségek, a kapcsolatok és a képzési infrastruktúra hiánya különösen nagy problémát okoz a távoli vidéki területeken élőknek.

Az EU bővítése megváltoztatta a vidék térképét. A régi tagállamokban a mezőgazdaság a GDP 2%-át, az új tagállamokban 3%-át, Romániában és Bulgáriában pedig

több mint 10%-át teszi ki. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma az új tagállamokban háromszor olyan magas (12%), mint a régi tagállamokban (4%). Bulgáriában és Romániában a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma ennél jóval magasabb.

A mezőgazdasági és az élelmiszeripari ágazat együttesen jelentős részét teszi ki az EU vidéki térségben működő gazdaságának és 15 millió munkahelyet biztosítanak, az összes munkahely 8,3%-át és a GDP 4,4%-át termelik meg. Az EU a világ legnagyobb élelmiszer- és italelőállítója, amelyek együttes termelésének értéke becslések szerint eléri a 675 milliárd eurót. Az erdőgazdálkodás és a kapcsolódó iparágak körülbelül 3,4 millió főt foglalkoztatnak vidéken 350 milliárd eurós forgalommal, de jelenleg az erdők éves növekedésének csak 60%-át termelik ki.

A mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás az EU-ban a földhasználat 77%-át teszi ki. A mezőgazdasági terület egyre nagyobb részét használják biogazdálkodásra, 5,4 millió hektárt és megújuló erőforrásokként bioenergia termelésére a becslések szerint 1,4 millió hektárt. Az éghajlatváltozás hosszú távú tendenciái egyre nagyobb mértékben formálják a gazdálkodás és az erdőgazdálkodás jellemzőit. A gazdálkodási rendszerek fontos szerepet játszanak a biológiai sokféleség és az élőhelyek megővésében, valamint a táj- és talajvédelemben. A legtöbb tagállamban az említett gazdálkodási rendszerek a mezőgazdasági területek 10–30%-át teszik ki. Egyes területeken a gazdálkodással való felhagyás súlyos környezeti kockázatokkal járhat.

Jellemző, hogy a vidéki térségek gazdasági-szociális mutatószámai messze elmaradnak a nem vidéki térségek mutatószámaiktól, a lakosság egy személyre eső jövedelme háromszor kevesebb a városban lakók jövedelménél, a nők munkanélkülisége magas, a szolgáltatások kevésbé fejlettek, a felső végzettséggel rendelkezők száma alacsony, és az internet használata sem elterjedt.

A vidéki térségeknek ezért a növekedés, a munkahelyek és a fenntarthatóság tekintetében különleges kihívásokkal kell szembenézniük az elkövetkezendő években. Ugyanakkor a vidéki területek valós lehetőségeket nyújtanak az új ágazatokban meglévő növekedési tartalékok, a vidéki szálláshelyek biztosítása és a turizmus, a vonzó munkakörnyezet tekintetében, valamint fontos szerepet játszanak a természeti erőforrások és a nagy értékű tájak gyűjtőterületeként.

A mezőgazdasági és az élelmiszeripari ágazatnak meg kell ragadnia az új megközelítések, technológiák és az innováció által nyújtott lehetőségeket mind az Európában, mind pedig a világszerte jelentkező fejlődő piaci kereslet kielégítésére. Mindenekfelett a kulcsfontosságú erőforrást jelentő humántőkébe való befektetés teszi lehetővé a vidéki területek és az élelmiszeripari ágazat számára, hogy bizakodással tekinthessenek a jövőbe.

A lisszaboni stratégia újraindításának alkalmából az Európai Tanács megerősítette, hogy a lisszaboni stratégiát a fenntartható fejlődés szélesebb összefüggésében kell szemlélni, amelynek értelmében a jelenlegi szükségleteket úgy kell

kielégíteni, hogy az ne veszélyeztesse a jövő nemzedékek saját szükségleteinek ki-elégítésére való képességét. Az új programozási időszak egyedülálló lehetőséget kínál arra, hogy az új Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból nyújtott támogatást a növekedés, a munkahelyek és a fenntarthatóság felé irányítsák át. Ebben a vonatkozásban teljes az összhang a fenntartható fejlődés irányadó elveiről szóló nyilatkozattal és a megújult lisszaboni cselekvési programmal, amely a forrásokat arra összpontosítja, hogy Európát vonzóbb befektetési célponttá és munkahellyé tegye, előmozdítsa a növekedés motorjának számító tudást és innovációt, valamint több és jobb munkahelyet teremtsen.

A vidékfejlesztés meghatározása és szükségessége

Az uniós rendelkezések szerint a vidékfejlesztés az Európai Unió politikái között a XXI. század Közös Agrárpolitikájának második pillérévé vált. A piacszabályozás, valamint a termelési költségeket csökkentő támogatás mellett a második pillér a gazdasági, a környezetvédelmi és a foglalkoztatási szempontokat integráltan kezelő vidékfejlesztés lett, amely az agrárszerkezet átalakítását és a vidéki életkörülmények javítását célozza.

„A vidékfejlesztés fogalma felöleli mindazokat a tevékenységeket, amelyek a vidéki térségben élő lakosság életminőségét javítják, a környezet, a természeti táj és a kultúrtáj, megőrzését szolgálják és megteremtik a vidéki térségek fenntartható fejlődését a vidék adottságainak, sajátosságainak megfelelően.” (Vince 2000. 16.)

A hazai vidékfejlesztési politika a mezőgazdasági tevékenységekből származó jövedelemszerzés elősegítése mellett támogatja a kiegészítő jövedelemszerzési lehetőségeket is. Alapvető érdek, hogy a helyben hozzáadott értékből származó jövedelem helyben maradjon és kerüljön felhasználásra, fogyasztásra. A vidékfejlesztési politika biztosítja, hogy a vidéki táj és élővilág megőrizhesse jelenlegi állapotát, aktiválja a helyi adottságokat, közvetlen módon hat a vidéken lakók mentalitásváltására.

2. Vidékfejlesztési politika a 2007–2013-as időszakban

A vidékfejlesztés kiemelten fontos uniós szakpolitikai terület lett. A mezőgazdasági tevékenység és az erdőgazdálkodás rendkívül fontos szerepet játszik az EU vidéki térségeiben megvalósuló földhasználat és erőforrás-gazdálkodás szempontjából. Jelentőségüket fokozza, hogy lehetőséget biztosítanak a vidéki közösségek gazdasági profiljának bővítésére. Ezért az Unió egésze számára prioritást jelent az európai vidékfejlesztési politika megerősítése.

A közös agrárpolitika reformja óta a vidékfejlesztés egyre nagyobb mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a vidéki térségek meg tudjanak felelni a XXI. század gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi kihívásainak. Ezek a területek a kibővült Európai Unió területének 90%-át teszik ki. Az új jogi keretek, összhangban a lisszaboni stra-

tégia célkitűzéseivel, nagyobb hangsúlyt fektetnek a vidék gazdasági fejlődésére és a munkahelyteremtésre.

A mezőgazdaság modernizálása, a mezőgazdasági nagyüzemek, a külföldi tőke megjelenése vidéken, az uniós gazdaság szolgáltatásorientált jellegének erősödése során sokat veszített jelentőségéből a foglalkoztatás terén. Ennek eredménye, hogy a vidéki mezőgazdasági vállalkozások fennmaradása többé nem tekinthető biztosítottnak, ezek nem képesek foglalkoztatni a vidéken élőket. Ebből kifolyólag egyre nagyobb hangsúlyt kap a termelők vidékfejlesztésben játszott szerepe az erdőgazdálkodás terén, a biodiverzitás megőrzésében, a vidéki táj környezetvédelmében. Új, nem csak a mezőgazdaságban levő munkahelyek jelennek meg vidéken.

Az EU új vidékfejlesztési politikájának legfőbb jellemzői:

- az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap az egyetlen finanszírozási és programozási eszköz;

- egy valós, mai követelményeknek megfelelő EU-s vidékfejlesztési stratégia léte, amely határozottabban összpontosít az Unió prioritásaira;

- eddiginél szigorúbb felügyelet, értékelés és informálás a pénzek felhasználását illetően;

- a szubszidiaritás elvének szélesebb körű alkalmazása a régiók és települések esetében, ami a pályázatok kiírását illeti;

A vidékfejlesztési politika alapját a következő három fontos jogi eszköz képezi:

- a közösségi stratégiai iránymutatások;

- a vidékfejlesztési támogatásról szóló EU tanácsi rendeletek;

- az EU bizottsági végrehajtási rendeletek.

A közösségi stratégiai iránymutatások

Az EU 2007. január 1-jétől 2013. december 31-ig terjedő programozási időszakra elfogadta a vidékfejlesztésre vonatkozó közösségi szintű stratégiai iránymutatásokat, és meghatározta a vidékfejlesztési prioritásokat. A stratégiai iránymutatások tükrözik a gazdálkodás multifunkcionális szerepét a táj, az élelmiszerek, valamint a kulturális és természeti örökség gazdagságában és változatosságában. A stratégiai iránymutatások meghatározzák a közösségi prioritások megvalósítása érdekében kiemelt területeket, a növekedést és munkahelyteremtést célzó megújult lisszaboni stratégiával összefüggésben. Ennek értelmében minden EU-s tagállamnak el kell készítenie a vidékfejlesztési programokhoz referenciakeretként szolgáló saját nemzeti stratégiai tervet.

A vidékfejlesztési közösségi stratégiai iránymutatások segítséget nyújtanak:

- azon területek meghatározásában és elfogadásában, amelyeken a vidékfejlesztési célra adott EU-támogatás EU-szinten a legnagyobb hozzáadott értéket hozza létre;

- a fő EU-prioritásokkal (Lisszabon, Göteborg) való kapcsolat létrehozásában és ezek vidékfejlesztési politikává való átalakításában;

- az egyéb EU-s politikákkal való összhang biztosításában, különösen a kohézió és a környezetvédelem területén;
- az új, piacorientált közös agrárpolitika végrehajtásában és az ebből következő szükségszerű szerkezet-átalakításnak a támogatásában a régi és az új tagállamok esetében.

A vidékfejlesztés általános céljai

A jövőbeli vidékfejlesztési politika három kiemelt területre összpontosul:

- élelmiszergazdaság,
- környezet,
- szélesebb értelemben vett vidéki gazdaság és vidéki népesség.

A vidékfejlesztési stratégiák és programok új generációja négy tengely mentén épül fel, nevezetesen:

- I. tengely: a mezőgazdasági és az erdészeti ágazat versenyképességének javítása;
- II. tengely: a környezet és a vidék minőségének javítása;
- III. tengely: a vidéki élet minőségének javítása és a vidéki gazdaság diverzifikálása;
- IV. tengely: a Leader.

Az I. tengely a humán- és fizikai tőke létrehozását és fejlesztését a mezőgazdaságban, az élelmiszeripari és erdőgazdálkodási ágazatban, valamint a minőségi termelést teszi lehetővé. A II. tengely a természeti erőforrások védelméről és javításáról szóló intézkedéseket tartalmazza, ezen kívül Európa vidéki területeinek jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodási és erdőgazdálkodási rendszereinek és kultúráinak védelméről rendelkezik. A III. tengely a növekedéshez és a munkahelyteremtéshez szükséges valamennyi ágazatban történő javítását, valamint a gazdasági tevékenységek diverzifikációjának feltételeit teremti meg. Segítséget nyújt a vidéki területek helyi infrastruktúrájának és humántőkéjének fejlesztéséhez. A IV. tengely, a Leader program, az innovatív irányításra biztosít lehetőségeket a vidékfejlesztéssel kapcsolatos helyi, alulról építkező megközelítéssel.

A vidékfejlesztési politikának segítséget kell nyújtania a vidéki területeknek abban, hogy az említett célkitűzéseket a 2007–2013 közötti időszakban meg tudják valósítani. Ez fokozott stratégiai megközelítést igényel a versenyképesség, a munkahelyteremtés és a vidéki területeken megvalósított innováció vonatkozásában, valamint jobb irányítást a programok végrehajtásában. Nagyobb hangsúlyt kell helyezni a humán erőforrás, know-how és tőkebefektetésekre a gazdálkodási és erdőgazdálkodási ágazatban, a környezetvédelmi szolgáltatások nyújtásának új módjaira és a diverzifikáción keresztül, különösen a nők és a fiatalok számára, a több és jobb munkahely teremtésére. Annak elősegítésével, hogy az EU vidéki területei ki tudják használni a bennük rejlő lehetőségeket mint befektetésre, munkára és életre alkalmas helyek, a vidékfejlesztési politika megfelelően hozzájárulhat az európai területek fenntartható fejlődéséhez.

A 2007–2013 közötti programozási időszakban a közösség vidékfejlesztési prioritásainak meghatározása

A célkitűzések keretében a megfogalmazott stratégiai iránymutatásoknak megfelelően meghatározzák a közösségi prioritásokat. Az iránymutatások a lisszaboni és a göteborgi Európai Tanács-ülések következtetéseiben kifejtett fő politikai prioritások integrálását célozzák. A közösségi vidékfejlesztési prioritásokra rendelt források az adott helyzettől, az egyes programterületek erősségeitől, gyengeségeitől és lehetőségeitől függenek. Tagállami szinten a közösségi prioritások és azok hozzájárulása a lisszaboni és göteborgi célkitűzésekhez a nemzeti stratégiai tervek és a vidékfejlesztési programok segítségével jelennek meg. Gyakran léteznek az élelmiszeripari láncsal vagy a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás környezeti, éghajlati vagy földrajzi helyzetével kapcsolatos, egyes különleges problémákra vonatkozó nemzeti vagy regionális prioritások. Előfordulhat, hogy a vidéki területeken egyéb sajátos kérdéseket is kezelni kell, úgymint a városi peremterületek terjeszkedése, a munkanélküliség, a távoli földrajzi helyzet vagy az alacsony népsűrűség. Az EU a 2007–2013 közötti időszakban ennek értelmében határozta meg a prioritásokat a 4 tengely formájában.

I. tengely: A mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javítása

A vidék egyik legfontosabb és legnyomatékosabb fejlesztési lehetősége a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási ágazat versenyképességének javításával lehetséges.

Az európai mezőgazdasági, erdészeti és élelmiszer-feldolgozó ágazatban jelentős tartalékok vannak jó minőségű és magas hozzáadott értékkel rendelkező termékek továbbfejlesztésére, amelyek megfelelnek az európai fogyasztók és a világpiacok változatos és egyre növekvő igényeinek. Az I. tengelyhez előirányzott forrásoknak elő kell segíteniük az erős és dinamikus európai élelmiszeripari ágazat kialakulását, a korszerűsítést, innovációt és a minőséget, a fizikai és humántőke-befektetés szempontjából prioritást élvező ágazatokra koncentrálnak.

A prioritásoknak való megfelelés érdekében a tagállamok arra vannak ösztönözve, hogy a támogatást kiemelt tevékenységekre összpontosítsák, melyek a következőket tartalmazhatják:

1. A mezőgazdasági ágazat szerkezet-átalakítása és korszerűsítése. A mezőgazdasági ágazat továbbra is fontos szerepet játszik számos vidéki terület fejlesztésében, különösen az új tagállamokban. A versenyképesség és a környezeti fenntarthatóság javítása, a mezőgazdaság sikeres kiigazítása kulcsa lehet az ágazat, valamint a gazdaság más területein, a munkahelyteremtés és a -növekedés fellendítésének. Ez magában foglalja a mezőgazdasági ágazatban a szerkezet-átalakítás és korszerűsítés keretében bekövetkező változásra való felkészülést, valamint a gazdálkodók képzését és átképzését a szaktudást illetően.

2. Az integráció javítása az élelmiszeripari láncban. Az európai élelmiszeripar a világ legversenyképesebb és leginnovatívabb élelmiszeripari közé tartozik, de egyre növekvő globális versennyel kell szembenéznie. A vidéki gazdaságban jelentős lehetőség van új termékek létrehozására és forgalomba hozatalára, a minőségi programok révén több érték vidéken tartására, valamint az európai termékek tengerentúli megítélésének javítására. A közösségi normák a tanácsadó szolgáltatások és támogatások által megkönnyítik ezt az integrációs folyamatot.

3. Az innováció és a kutatáshoz és fejlesztéshez való hozzáférés megkönnyítése. Az innováció egyre nagyobb jelentőségű Európa gazdálkodási, élelmiszeripari és erdészeti ágazatainak szempontjából. Új termékek és eljárások bevezetése jelentősen hozzájárulhat a kisebb feldolgozók és gazdaságok teljesítményeinek növeléséhez. Az új együttműködési formák megkönnyíthetik a kutatáshoz és fejlesztéshez, az innovációhoz való hozzáférést.

4. Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásának és elterjedésének ösztönzése. Az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásában az élelmiszeripari ágazat, elsősorban a kisvállalkozások lemaradást mutatnak. A nagyméretű multinacionális vállalkozásoktól, illetve ezek nagyobb beszállítóitól eltekintve, az elektronikus üzleti alkalmazások elterjedtségi szintje alacsony. Ezért a vidékfejlesztési alapoknak lehetőséget kell biztosítani, illetve ki kell egészíteni, különösen a kis- és középvállalkozások esetében, az elektronikus üzlethez szükséges információs és kommunikációs technológiai ismereteket.

5. A dinamikus vállalkozói szellem előmozdítása. A fiatal gazdálkodók szakmába történő belépésének ösztönzése szempontjából fontos szerepet játszhat egy dinamikus vállalkozói szellem előmozdítása. Az európai gazdálkodás számára piacorientált környezetet teremtett reformok új lehetőségekhez juttatják a mezőgazdasági vállalkozásokat. Ennek a gazdasági tartaléknak a kiaknázása azonban a stratégiai és szervezeti ismeretek fejlesztésétől függ.

6. Új felvevőpiacok keresése a mezőgazdasági és erdőgazdálkodási termékek számára. A vidék fellendülésének elengedhetetlen követelménye új felvevőpiacok keresése és megszerzése. Ezek minőségi termékek előállítását jelentik, nagyobb hozzáadott értéket nyújthatnak. A nem élelmiszercélú termelés területén a befektetés és a képzés támogatása vidékfejlesztés címén kiegészítheti az első pillér alapján végrehajtott intézkedéseket a termelés számára kialakított innovatív, új felvevőpiacokkal, vagy a megújuló energiák számára alapanyagok, bioüzemanyagok és feldolgozó-kapacitás kifejlesztésének elősegítésével;

7. A gazdaságok és az erdőgazdálkodás környezetvédelmi teljesítményének javítása. A hosszú távú fenntarthatóság az olyan termékek előállításától függ, amelyeket a fogyasztók hajlandók megvásárolni. A nem kis befektetéssel járó magas környezetvédelmi normák betartása minden szempontból előnyös helyzetet teremt a gazdálkodó számára, hiszen termékminőség-javításhoz és termelékenységnövekedéshez is vezethet.

II. tengely: A környezet és a vidék minőségének javítása

Az EU vidéki területeken található természeti erőforrásainak és tájainak védelme és minőségük javítása érdekében a II. tengelyre előirányzott forrásokkal EU-szintű prioritásként kiemeli: a biológiai sokféleség és a jelentős természeti értéket képviselő gazdálkodási és erdőgazdálkodási rendszerek és a hagyományos mezőgazdasági vidékek megóvását és fejlesztését, valamint a víz- és éghajlatváltozást. Az intézkedéseknek a környezetvédelmi célkitűzések integrálását kell szolgálniuk, hozzá kell járulniuk a mezőgazdasági és erdészeti Natura 2000 hálózat megvalósításához, a Göteborgban a biológiai sokféleség csökkenésének 2010-ig történő visszafordításával kapcsolatban tett kötelezettségvállaláshoz, a vízpolitika terén az európai parlamenti és tanácsi irányelvben megállapított célkitűzésekhez és a kyotói jegyzőkönyvben meghatározott célok megvalósításához.

A tagállamok arra vannak ösztönözve, hogy a támogatást kiemelt tevékenységekre összpontosítsák, ezek a következők:

a) A környezetvédelmi szolgáltatások és az állatbarát gazdálkodási gyakorlat előmozdítása. Az EU polgárainak elvárása az, hogy a gazdálkodók tartsák be a kötelező környezetvédelmi normákat. Sokan egyetértenek azzal is, hogy a gazdálkodókat térítésben kell részesíteni, ha még ezen is túlmutató kötelezettségeket vállalnak olyan szolgáltatások nyújtásával, amelyeket a piac önmagától nem nyújtana, különösen akkor, ha a mezőgazdaság és erdőgazdálkodás összefüggésében olyan, kiemelten fontos, különleges erőforrásokról van szó, mint a víz és a talaj.

b) A megművelt táj, valamint az erdők megóvása. A fenntartható termőföld-gazdálkodás, a megművelt táj, valamint az erdők megóvása hozzájárulhat az elsivatagosodással és az erdőtüzekkel összefüggő kockázatok csökkentéséhez. A termőterületek termelésből való végleges kivonása, különösen a hátrányos helyzetű térségekben, felmérhetetlen hosszú távú természeti károkat okozhat. A megfelelő gazdálkodási rendszerek a vizes élőhelyektől kezdve a száraz rétegekig és a hegyi legelőkig segítséget nyújtanak a táj és az élőhelyek megóvásában. Sok helyen vidéken a területek, természeti kincsek a kulturális és természeti örökség fontos részét képezik, melyek vonzereje nagy szerepet játszik a munkahelyek teremtésében, az ott élők jövedelmének gyarapításában.

c) Az éghajlatváltozás elleni küzdelem. A megújuló energiák és a bioenergia-létesítmények számára alkalmas nyersanyagok kifejlesztésében úttörő szerepet játszik a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás. A megfelelő mezőgazdasági és erdőgazdálkodási gyakorlat hozzájárulhat az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentéséhez, az erdők szén-dioxid-megkötő hatásának és a szerves anyagok talajalkotó szerepének megóvásához, segítheti az alkalmazkodást az éghajlatváltozáshoz.

d) A biogazdálkodás hozzájárulásának megerősítése. Az egészséges életmód egyre inkább megköveteli a természetes módon előállított termékek előállítását és

forgalmazását. Ezért egyre elterjedtebbé válik a biogazdálkodás, amely egyben tovább erősítheti a környezetvédelmi és állatjóléti célkitűzéseket.

e) A minden szempontból előnyös környezeti-gazdasági kezdeményezések ösztönzése. A környezetbarát áruk előállításához hozzájárulhat a vidéki területek és élelmiszer-ipari termékeik identitásához. Ezek a termékek a növekedés és a munkahelyteremtés alapját képezhetik a turizmuson keresztül, különösen ha ez kapcsolódik a kézműipar, a képzés vagy a nem élelmiszer-termelő ágazatok által előállított sokféle termékhez is.

f) A területi egyensúly előmozdítása. Ahhoz, hogy a versenyképes, tudásalapú gazdaság fennmaradjon, a városi és vidéki területek között területi egyensúly szükséges. A vidékfejlesztési programok alapvetően hozzájárulhatnak ehhez. A területgazdálkodási intézkedések, a többi programtengellyel együtt, előnyösen járulhatnak hozzá a gazdasági tevékenység területi eloszlásához és a területi kohézióhoz.

III. tengely: A vidéki élet minőségének javítása és a vidéki gazdaság diverzifikálása

A vidéki gazdaság diverzifikációjára és a vidéki területek életminőségének javítására szánt források a III. tengely segítségével valósíthatók meg. A jövőt illetően elő kell mozdítani a foglalkoztatási lehetőségek és a növekedési feltételek megteremtésének mindenekfelett álló prioritását. A III. tengely intézkedései a kapacitásépítésre, szakismeretszerzésre, a helyi stratégia fejlesztésének megszervezésére vonatkozik, valamint annak biztosítására, hogy a vidéki területek a jövő nemzedékek számára is vonzóak maradjanak. A képzés, a tájékoztatás és a vállalkozói szellem előmozdítása során figyelembe kell venni a nők, a fiatalok és az idősebb dolgozók különleges igényeit.

A kiemelt tevékenységek a következők lehetnek:

a) A gazdasági aktivitás és a foglalkoztatottsági arány növelése a szélesebb értelemben vett vidéki gazdaságban. A vidéki területeken, ahol a diverzifikáció hozzájárul a jobb területi egyensúly kialakításához, a növekedés, a foglalkoztatottság és a fenntartható fejlődés elengedhetetlen mind gazdasági, mind társadalmi szempontból. A nem mezőgazdasági vállalkozások létrehozása, a turizmus, a kézművesség és a vidéki szálláshelyek biztosítása számos régióban növekedő ágazatok lehetőségét biztosítják mind a gazdaságokon belüli, nem mezőgazdasági diverzifikációra, mind pedig a mikrovállalkozások létrehozására.

b) A nők munkaerőpiacra történő belépésének ösztönzése. A fiatal korú nők munkaerőpiacon való jelenlétét számos vidéki területen a gyermekgondozási rendszerek hiánya akadályozza. A gyermekgondozási lehetőségek fejlesztését célzó helyi kezdeményezések megkönnyíthetik a munkaerőpiachoz való hozzáférést. Ez magában foglalhatja egy gyermekgondozási infrastruktúra kialakítását és ezzel párhuzamosan a vidéki tevékenységekhez és a helyi szolgáltatásokhoz kapcsolódó kisvállalkozások elindítására irányuló kezdeményezéseket.

c) A falvak újraélesztése. Az EU számos országában, főleg az utólag csatlakozottak esetében, a falvak gazdasági-szociális helyzete messzemenően elmaradt a városokétól. Ezért szükséges lett a diverzifikáció, a vállalkozásteremtés, a kulturális örökségbe, a helyi szolgáltatási infrastruktúrába és felújításba való befektetést ötvöző integrált kezdeményezés. A falvak újraélesztése a gazdasági kilátások és az életminőség javításához egyaránt hozzájárulhatnak.

d) A mikrovállalkozások és kézműipari vállalkozások fejlesztése. A mikrovállalkozások és kézműipari vállalkozások hagyományos szakismereteket vagy új szakértelmet vezethetnek be, előmozdíthatják a vállalkozói szellem fejlesztését, a gazdaság kiépülését, különösen abban az esetben, ha eszközbeszerzéssel, képzéssel és betanítással jár együtt.

e) A fiatalok képzése. A helyi gazdaság diverzifikációja által igényelt szakismerek lehetővé teszik a fiatalok számára, hogy bekapcsolódjanak a turizmusba, a szabadidős tevékenységekbe, környezetvédelmi szolgáltatásokba, hagyományos vidéki gyakorlatokra és minőségi termékek előállítására mutató kereslet kielégítésébe.

f) A turizmus fejlesztésének ösztönzése. A kulturális és természeti örökségre támaszkodó turizmus a vidéki térség egyik legdinamikusabban növekvő ágazata. A modern technikai eszközök foglalásra, promócióra, forgalomba hozatalra, szolgáltatástervezésre és szabadidős tevékenységekre történő fokozott használata a turizmusban növelheti a látogatók és a vendégéjszakák számát, serkentőleg hathatnak a falusi turizmusra.

g) A helyi infrastruktúra modernizálása, különösen az új tagállamokban. A III. tengely egyik legfontosabb része, hiszen az újonnan csatlakozott országok esetében nagy a lemaradás a vidéki infrastruktúra mennyiségi és minőségi színvonalában. A következő években a jelentős beruházások folytatódnak a főbb távközlési, szállítási, energetikai és vízi infrastruktúrákban. Jelentős támogatás lesz a strukturális alapokból a transz-európai hálózatoktól kezdve az ipari vagy tudományos parkok csatlakozásainak fejlesztéséig. A munkahelyek és a növekedés tekintetében a multiplikátorhatás teljes megvalósulása érdekében a vidékfejlesztési programok keretében támogatott kisméretű helyi infrastruktúrák rendkívül fontos szerepet játszhatnak.

IV. tengely: A helyi kapacitás kiépítése a foglalkoztatottság és a diverzifikáció érdekében

A IV. tengely (Leader) forrásainak az I., a II. és a III. tengelybe tartozó prioritások megvalósításához kell hozzájárulniuk. A IV. tengely alapján támogató a helyi igényekre és erősségekre építő helyi fejlesztési stratégia, amely az adott közösség szintjén irányított mindhárom célkitűzés kombinálása. A gazdálkodókat, az erdőgazdálkodással foglalkozókat és más vidéki szereplőket bevonó integrált megközelítések segítségével megóvható és javítható a helyi természeti és kulturális örök-

ség, növelhető a környezettudatosság, beruházások valósíthatók meg és hirdethetők a különleges termékek, a turizmus, a megújuló források és energia.

Ezen prioritások kiemelt lépései a következőket tartalmazhatják:

a) Helyi partnerségi kapacitásépítés, az animáció és a szaktudás elsajátításának előmozdítása, amely hozzájárulhat a helyi tartalékok mozgósításához.

b) A köz- és a magánszféra partnerségének előmozdítása. A Leader továbbra is különösen fontos szerepet fog játszani a vidékfejlesztés innovatív szemléletének ösztönzésében, valamint a magán- és a közszféra együttműködésének erősítésében.

c) Az együttműködés és az innováció előmozdítása. A helyi kezdeményezések és a diverzifikáció támogatása alapvető fontosságú szerepet játszhat az új elképzelések és megközelítések emberekkel való megismertetésében, az innováció és a vállalkozói szellem ösztönzésében, valamint az integráció és a helyi szolgáltatások nyújtásának előmozdításában. Az online közösségek segíthetnek a tudás terjesztésében, a helyes gyakorlat cseréjében, valamint a vidéki termékekkel és szolgáltatókkal kapcsolatos innovációban.

d) A helyi irányítás javítása. Elősegítheti a mezőgazdaság, az erdőgazdálkodás és a helyi gazdaság összekapcsolására irányuló innovatív megközelítéseket, a vidéki területek gazdasági alapjának diverzifikációját és társadalmi-gazdasági szövetének megerősítését.

3. A vidékfejlesztési támogatás 2007–2013 között

A vidékfejlesztési támogatások, hasonlóan a különböző termékpályák szabályozásához, egységes jogi keretbe foglaltan működnek. A támogatásra jogosult térségek változatossága miatt a szubszidiaritás elvét követve, amely elv szerint a problémát a felmerülés helyén lehet a legjobban megoldani, ez a támogatási rendszer decentralizált elven működik, ugyanakkor ebben az esetben is követni kell a támogatási jogosultságok közösségi szintű meghatározását és a piaci verseny esetleges torzulásainak elkerülését.

A támogatásokhoz pályázat útján lehet hozzájutni. A pályázatokat a nemzeti hatóságokhoz kell benyújtani, és az elbírálás is a nemzeti körben történik. A támogatások utólag kerülnek kifizetésre, tehát előfinanszírozás szükséges, de a nagyobb horderejű pályázatok több kisebb ütemtervre bonthatók. A támogatási összegek igénybevételéhez meghatározott százalékban saját forrás is szükséges. Némely pályázat esetében üzleti tervet is kell készíteni, melyből kitűnik a vállalkozás, befektetés életképessége. A megpályázható összeg jogcímcsoportonként eltérően, a számlával igazolt 40–100% között mozognak.

Forrás: Manole V. (szerk) 2001. 227.

1. ábra. A pályázatok elkészítésének és gazdálkodásának ciklusa

A támogatási rendszer kidolgozása érdekében a tagországoknak az EU által előírt követelményeket figyelembe kell venni.

Néhány fontos követelmény

A vidékfejlesztési beruházási támogatásnak figyelembe kell vennie az ágazati korlátozásokat vagy megszorításokat, továbbá el kell kerülnie az érintett ágazatokban a többletkapacitások létrehozását. Az EU-s rendeletek értelmében csak a programok jelentős változtatását igénylő módosításokat, a programon belüli, tengelyek közötti, a forrás-átcsoportosításokat és az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap mértékének változásait kell bizottsági határozattal elfogadni. A többi módosításról a tagállamok döntenek, de be kell azokat jelenteniük a Bizottságnak.

A fiatal mezőgazdasági termelők támogatását illetően meg kell határozni e feltételek teljesítésének időpontját, beleértve annak az időszaknak a hosszát is, amelyet a tagállamok bizonyos kedvezményezettek számára engedélyezhetnek, amely során a kedvezményezetteknek meg kell felelniük a szakképzettségi és szakmai alkalmassági feltételnek.

A korai nyugdíjba vonulási támogatásra vonatkozó feltételek vonatkozásában meg kell oldani azokat a konkrét problémákat, amelyek akkor merülnek fel, amikor egy gazdaságot több átadó vagy egy haszonbérelő ad át. Az átadó nem üzleti célú mezőgazdasági tevékenysége a közös agrárpolitika keretében nem támogatható.

A mezőgazdasági üzemek korszerűsítésére az újonnan bevezetett közösségi előírásoknak való megfelelés érdekében végrehajtott beruházások tekintetében és abban az esetben, ha a fiatal mezőgazdasági termelőknek meg kell felelniük a hatályos előírásoknak, rögzíteni kell a vonatkozó előírásoknak való megfelelés időpontját.

Az erdők gazdasági értékének javítását célzó beruházások vonatkozásában erdőgazdálkodási terveket kell meghatározni és meg kell állapítani a jogosult beruházá-

sok típusait. A mezőgazdasági és erdészeti termékek értékének növelésére az újonnan bevezetett közösségi előírásoknak való megfelelés érdekében a mikrovállalkozásoknál végrehajtott beruházások esetében időpontot kell rögzíteni a vonatkozó előírásoknak való megfelelésre. Egyértelműen el kell egymástól választani az erdészettel kapcsolatos beruházásokat és az erdészeti-faipari ágazatban végrehajtott egyéb beruházásokat.

Az új termékek, eljárások és technológiák fejlesztése céljából a mezőgazdasági és az élelmiszer ágazatban, valamint az erdészeti ágazatban folytatott együttműködés tekintetében meg kell határozni az indikatív jogosult költségeket. Az élelmiszerminőségi rendszerekben részt vevő mezőgazdasági termelőknek nyújtott támogatás tekintetében meg kell határozni a közösségi támogatásokat és a nemzeti támogatási rendszerekre vonatkozó kritériumokat, az e támogatással érintett termékeket és a támogatás összegének kiszámítása során figyelembe vehető állandó költségek típusait.

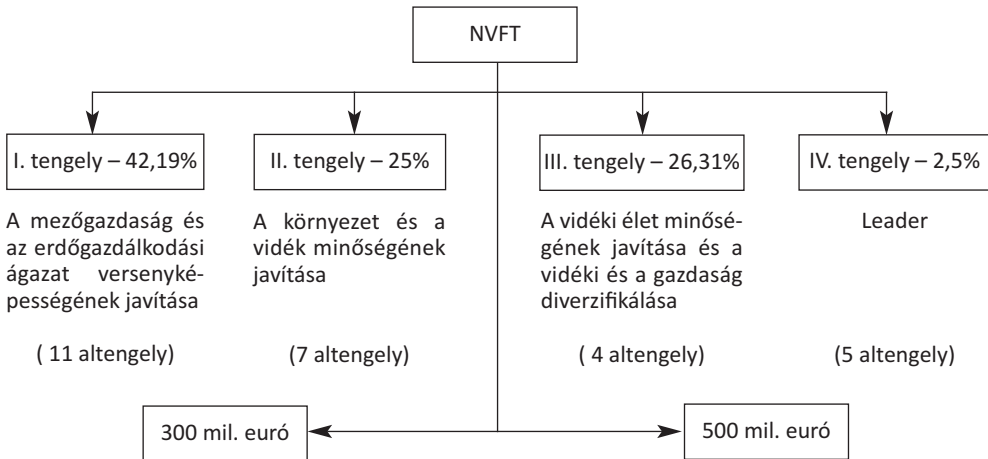
Meg kell határozni a mezőgazdasági földterületek fenntartható használatára irányuló, nem termelő beruházásokat. Részletes feltételeket kell megállapítani a mezőgazdasági földterületek erdősítésére nyújtott támogatás vonatkozásában, különösen az erdősítendő terület, az alapítási költségek, a mezőgazdasági termelő és a gyors növésű fajok fogalom meghatározásával kapcsolatban. Az erdészeti potenciál helyreállítására és az erősen vagy közepesen tűzveszélyesként besorolt erdőkben a megelőző intézkedésekre nyújtott támogatás feltétele a tagállamok által létrehozott erdőtűzvédelmi tervekkel való összhang. Közös megközelítést kell biztosítani az erdőtűz-megelőzési intézkedések meghatározása esetében.

A támogatás felhasználásával kapcsolatos átláthatóság fokozása érdekében a kedvezményezettek jegyzékét, az üzemek nevét és az üzem részére közforrásokból juttatott hozzájárulás összegét a tagállamoknak elektronikus úton vagy másként évente közzé kell tenniük. Ezen információnak a nyilvánosság részére történő hozzáférhetővé tétele a Közösség tevékenységének a vidékfejlesztés területén történő átláthatóságát, a közpénzekkel történő hatékony és eredményes pénzgazdálkodást és különösen a felhasznált közpénzek ellenőrzését, végül a vidékfejlesztési intézkedések kedvezményezettjei közötti verseny torzításának megakadályozását célozza. Tekintettel a követendő célkitűzések kiemelkedő súlyára, az arányosság alapelvének és a személyes adatok védelmének követelményének megfelelően indokolt a releváns információ általános közzététele, amennyiben nem lépi túl azt a határt, amely egy demokratikus társadalomban és a szabálytalanságok megelőzéséhez szükséges.

Az EU a 2007 és 2013 közötti időszakban a költségvetésnek mintegy 70%-át fordítja a Közös Agrár Politikára, ez részben a reformok eredményeként jelentkező költség-megtakarítást mutatja, másrészt azt, hogy egyes agrártételek azóta az említett időszakban a költségvetés 11%-át képviselő vidékfejlesztési kiadások közé kerültek át. A cél az, hogy a gazdák és a termelők fejlődésükhöz szükséges bevételhez

jussanak, bár a gazdáknak nyújtott támogatások és bevételeik alacsonyabb, mint a más gazdasági ágazatokban dolgozó munkavállalóké.

Romániában a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv szerint a 4 tengely finanszírozása a következőképpen oszlik meg:

Forrás: M. V. F. E. M. – N. V. F. T. 2007–2013

2. ábra. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVFT) célkitűzései és akció terve

Irodalomjegyzék

Vince Mária 2000. *Régió és vidékfejlesztés*. Kolozsvár, Presa Universitară Clujeană

Victor Manole (coord.) 2001. *Managementul firmei*. Bukarest, Tribuna Economică

Gályász József 2006. *Studii de caz referitoare la proiecte de dezvoltare rurală din zona de frontieră româno-maghiară*. Debrecen, Campus Kiadó

Az EU Tanács 2006/144/EK határozata a vidékfejlesztésre vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokról (2007–2013 közötti programozási időszak)

Az EU Bizottság 1974/2006/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet részletes alkalmazási szabályainak megállapításáról

Az EU Bizottság 1974/2006/EK rendelete

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1698/2005/EK tanácsi rendelet

Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, *Plan Național de Dezvoltare Rurală 2007–2013*

Gondolatok a számvitel tudományos alapozottságáról

FEKETE SZILVESZTER

Mi a tudomány?

Az egyszerű ember szavával élve: a tudomány nem babonáság. De akkor mi a babonáság?!

A *Magyar–angol környezetvédelmi értelmező szótár* szerint a tudomány „a Világegyetem és tartalmának tanulmányozása ismételhető megfigyelések, mérések és kísérletek segítségével az általános törvényszerűségek megállapítása, igazolása vagy módosítása, illetve a Világegyetem jellegének és viselkedésének magyarázata céljából”.

Világosan kitűnik a fenti definícióból, hogy a tudomány nem más, mint egy speciális megismerési folyamat eredménye, azaz egy olyan tudáshalmaz, amellyel önmagunkat és környezetünket ismerjük meg (lásd még erről Babbie 2003, 1. fejezet). Ezt a folyamatot nevezzük tudományos megismerésnek. Felmerül a kérdés: miben különbözik a tudományos megismerés a mindennapi ismeretszerzéstől?

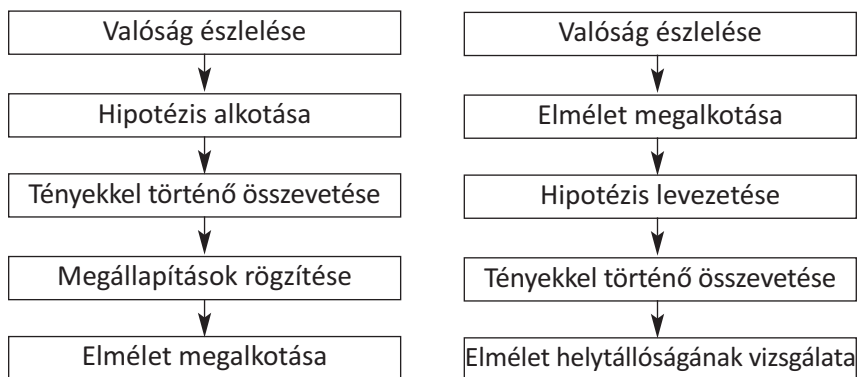
A második dolog, ami kitűnik az értelmezésből, az a tudományos megismerés célja, amely nem más, mint az *általános törvényszerűségek* megállapítása, igazolása vagy módosítása. Ezek az általános törvényszerűségek az elméletek vagy paradigmák kialakulásához vezetnek.

A paradigmák Kuhn (2002. 30) szerint „...a valóságos tudományos gyakorlat egyes elfogadott mintái – ezek a minták magukban foglalják a megfelelő törvényt, elméletet, az alkalmazást és a kutatási eszközöket együtt – olyan modellek, amelyekből a tudományos kutatás sajátos összefüggő hagyományai fakadnak.” A paradigmák „általánosan elismert tudományos eredmények, amelyek egy bizonyos időszakban a tudományos kutatók egy közössége számára problémáik és megoldásaik modelljeként szolgálnak.” A kérdés ismét az, hogyan jutunk el a tudományos megismerésből az elméletekhez?

Zsúgyel (2006. 8) szerint „a tudományos megismerést az különbözteti meg a hétköznapi megismeréstől, hogy a hétköznapi megismerés esetlegességét felváltja a tudományos megismerés tudatos jellege. A megismerés tudatos jellege abban jelentkezik, hogy a tudományos megismerés folyamatában az általánosítás és a hipotézisvizsgálat ad hoc formája helyett az elmélet megalkotásának igénye jelentkezik, vagy legalábbis a tényeknek és eseményeknek az állítások olyan összefüggő rendszerébe történő beillesztése, melyben az új tényekre és jelenségekre vonatkozó korábbi tudásunk és állításaink rendszeréhez igazítjuk.

Maga az elmélet megalkotása történhet deduktív vagy induktív módon, azaz a megfigyelésekből az absztrakt felé haladva általánosítás (indukció) révén, vagy az

általánosból a konkrét felé haladva következtetés (és szűkítés; dedukció) révén. Az alábbi ábrán megfigyelhető, hogy mindkét folyamat kezdeti és végpontja is azonos: a megfigyelt valóságból indulunk ki, és végül az elmélethez jutunk.

Forrás: Zsúgyel 2006. 7.

1. ábra. Az induktív és deduktív elméletalkotás folyamata

Ugyancsak Zsúgyel az, aki összefoglalja Karl Popper, a XX. századi tudományfilozófus véleményét az elméletalkotásról (Zsúgyel 2006 x.), aki szerint „az elméletalkotás induktív módszere meddőnek tekinthető, hiszen a tökéletes elmélet megalkotása lehetetlen, a tények teljes körű ismeretének hiánya miatt. A tudományos elméletek pusztán csak arra jók, hogy segítségükkel megtörténhet a valósággal való szembesítés, ami újabb tények megismeréséhez, újabb ismeretek megszerzéséhez vezet. Amennyiben az újabb ismeretek felbukkanása nem mond elent meglévő ismereteinknek, úgy az elmélet változatlan formában, esetleg kisebb módosítással, pontosítással, finomítással fenntartható. Amennyiben a tények elentmondanak az elméletnek, akkor a korábbi elméletet el kell vetni.”

Az újabb tények megismerése, a valóságról gyűjtött újabb és újabb (szempontú) adatok a tudományos kutatáshoz vezetnek, amely lényegében tudományos kérdés(ek) megoldása érdekében folytatott szakszerű tevékenység (*Magyar–angol környezetvédelmi értelmező szótár* alapján).

A számvitel mint tudomány

Az idők során a számvitelt sokan, sokféleképpen értelmezték.

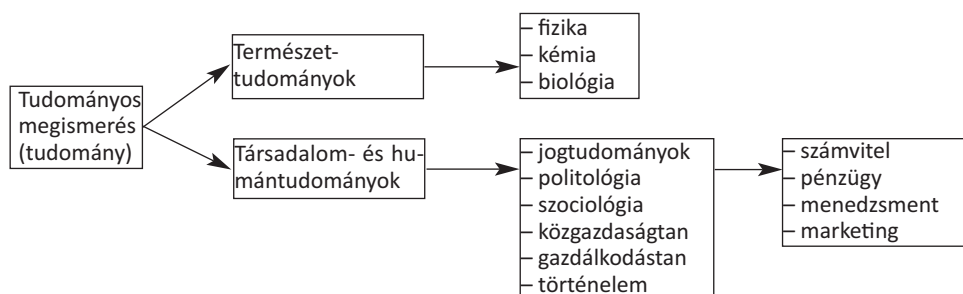
Először is problémát jelent magának a diszciplínának a megnevezése. A számvitel nem könyvvitel, pontosabban a számvitel tartalmazza a könyvvitelt, a beszámoló rendszert és a bizonylatolást (lásd erről bővebben Pete 2007 vagy Baricz–Róth 2002).

Fejlődéstörténeti szempontból a könyvvitel azért jelentős, mert az jelent meg

korábban; azonban ma a beszámoló-készítés (reporting) a legfontosabb területe a számvitelnek, ennek lévén alárendelve a könyvvitel, mint a gazdálkodási adatok feldolgozására szakosodott módszertan.

A mai értelemben ismert kettős könyvelésen alapuló számvitel lényegében 1494-ben vette kezdetét, amikor a velencei szerzetes, Luca Pacciolo publikálta a *Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita* című könyvét. Ebben külön fejezetet szentelt a könyvelési munka ismertetésének (9. fejezet, *Tractus de Computis et Scripturis*). A Leonardo da Vincivel való barátságáról is közismert szerzetes elsősorban matematikus volt, és mivel a matematika könyvének egyik fejezeteként mutatta be a könyvvitelt, ezért azt a matematika egyik ágának tekintették.

Később a számvitelt (pontosabban még csak könyvvitelt) tekintették még a könyvek vezetési művészetének, üzleti (információs) technikának, vagy éppen az üzleti kommunikációs nyelvnek (lásd erről részletesen pl. Pete 2007; Matij 2005). Jelenleg a számvitelt a gazdálkodástudomány egyik ágaként tartjuk számon, noha vannak vélemények, melyek szerint inkább a közgazdaság-tudományokhoz kellene tartoznia (Feleagă és Ionaşcu 1998).

Forrás: Feleagă és Ionaşcu 1998. 29.

2. ábra. A számvitel helye a tudományok között

Az izgalmas kérdés viszont az, hogy mitől is nevezhető tudománynak, hiszen mint láttuk, a tudomány, a tudományosság léte az elméletek létéhez kötődik, mely feltételezi az elméletalkotást – induktív vagy deduktív módon –, valamint az ezt alátámasztó tudományos kutatást. Megvan-e mindez a számvitel területén?

Egy kis tudományfilozófiai alapozás

Ha a természettudományok modelljéből indulunk ki, melyet Kuhn paradigmafogalma alapján értelmezhetünk (lásd a tanulmány elején), akkor a számvitel nem tudomány, hisz nincs univerzális értéke, nincsenek objektív törvényei.

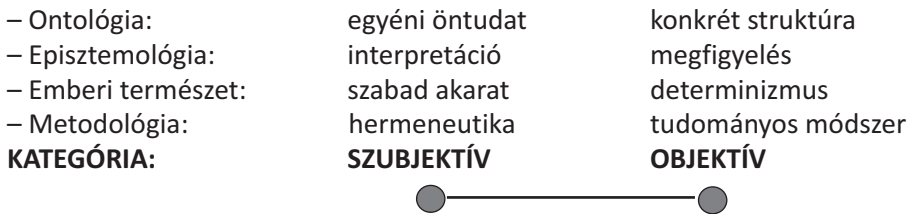
Amennyiben azonban Kuhn paradigmafogalmát tágan értelmezzük és a gazdálkodástudomány területére újrafogalmazzuk (pl. szervezetekre alkalmazva), olyan ál-

talános szemléletként és jellemző gondolkodásmódként foghatjuk fel, amely alapvető hiedelmeket és meggyőződéseket tükröz a szervezeti valóság lényegéről (ontológia), a szervezeti tudás természetéről (episztemológia, az emberi természetről, valamint e jelenségek tanulmányozhatóságáról (metodológia) (Gelei 2002).

Tudományfilozófiai értelemben a valóságfelfogásnak (ontológia) két ellentétes pólusa van: a szubjektív és az objektív valóság feltételezése. Ezt egyes szerzők (pl. Morgan és Smircich 1982, idézi Gelei 2002) ezt inkább egy kontinuumként értelmezik, és a szervezeti és társadalmi valóság természetét tekintve a következő fokozatokat különböztetik meg (az objektívtól a szubjektív ontológiai előfeltevések felé haladva):

- a valóság mint konkrét struktúra – objektív valóság;
- a valóság mint konkrét folyamat;
- a valóság mint kontextuális információmező (értelmezési séma, kognitív térkép);
- a valóság mint szimbolikus diszkurzus;
- a valóság mint társadalmi konstrukció;
- a valóság mint az emberi képzelet kivetítése – szubjektív valóság.

Ezzel együtt változik az emberi természetre vonatkozó előfeltevés (a determinizmustól az egyre nagyobb autonómia irányában), az ismeretelméleti alapállás, a jellemző metafora és az ajánlott metodológia is. Burrell és Morgan (1979) híres klasszifikációjukban ezeket a kérdéseket egy dimenzióba, a „szubjektív-objektív” dimenzió két végpontjába sűrítették, amint azt az alábbi ábra is mutatja:

Forrás: Ryan et al 2003. 39. (módosításokkal)

3. ábra. A valóságfelfogás két végpontjába sűrítve

A társadalomtudományokra vonatkozó másik érdekes tudományelméleti kérdés a kutatók társadalmi szerepvállalása. Ebből a szempontból is több szintet (álláspontot) különböztethetünk meg, melynek két végpontja Burrell és Morgan (1979) megközelítése alapján:

– A szabályozás/szabályozottság (regulation) megismerése, mely feltételezi a társadalmi rend létét, következésképpen a kutatóknak az a feladatuk, hogy ezt a rendet feltárják, leírják. Ezek a tanulmányok tehát a milyen, mennyi kérdésre felelnek, az így megalkotott elméletek tudományelméleti szempontból pozitív elméletek.

– A másik végpont a radikális változtatás (radical change), mely szerint a társadalmat konfliktusos és egyenlőtlenség jellemzi, a kutató feladata pedig a változás elősegítése vagy megvalósítása. Ezek a tanulmányok tehát a milyen legyen, mennyi legyen kérdésre felelnek, ezért az ebben a felfogásban megalkotott elméleteket normatív elméleteknek nevezzük.

A számvitel a tudományfilozófia tükrében

A számviteli kutatás igen szorosan kapcsolódik a társadalomtudomány egyéb ágaiban végzett kutatásokhoz. Ilyen szempontból úgy gondolom, a szervezetekkel kapcsolatos kutatási elképzelések, valamint azok eredményei igen jól hasznosíthatók a számviteli gondolkodás területén. Sőt, vannak olyan szerzők is, akik úgy vélik, hogy a számviteli kutatók „élősködők”, akik mintegy zsákmányul ejtik mások munkáit, hogy saját eredményeiket létrehozzák (Smith 2003, idézi pl. Brownell 1995. 2).

A számviteli kutatás, ugyanúgy, ahogy a teljes társadalomtudomány esetén, valamikor a természettudományokból ihletődött. Ennek megfelelően a társadalmi valóságot objektíve adottnak tekintette, a kutatási módszerek alapvetően kvantitatívak voltak, elsődleges céljuk pedig a „valóság” feltárása.

Jelentős előrelépést jelentett a társadalomtudományi kutatás területén a Frankfurti Iskola kritikája, élén Habermas gondolataival, melynek alapvető eleme a „hermeneutikus kör” (hermeneutic circle)¹. Habermas szerint a hermeneutikus kör a társadalomtudomány sajátossága. Míg a természettudományban elismeri az objektív világ létét, ennél fogva pozitivistá kutatási módszertant javasol, szerinte a társadalomtudományokban:

- a megfigyelt adatok nem választhatók el az elmélettől és a tények sem rekonstruálhatók csupán az elmélet fényében,
- a természettudományokban az elméleteket a valóság „modellje”-ként állítják fel, míg a társadalomtudományban az elméletek utánozzák a tényeket és annak megfelelően ítélik jónak vagy rossznak ezeket, amilyen mértékben lehetőséget nyújtanak a megértésre és értelmezésre,
- míg a természettudományokat a kutató személyén kívül álló külső jellegű összefüggések jellemzik, addig a társadalomtudományban ezek az összefüggések nagymértékben függenek a kutató szubjektumától, lényegében ezeket a kutató állítja fel,
- a társadalomtudomány nyelvezete képlékeny, az az értelmezhetőség széles skáláját öleli fel,

¹ A hermeneutika eredetileg teológiai fogalom, a régi spirituális szövegek (többnyire a Biblia) értelmezését és magyarázatát jelenti. Ezt a fogalmat elsőként veszi át és alkalmazza a társadalomtudományok terén Dilthey, német társadalomfilozófus, az emberi magatartás, a nyelv és a társadalmi intézmények értelmezésére.

A hermeneutikus kör egy tágabb definíciója szerint a művészi alkotások magyarázásakor kialakuló értelmezői kört jelenti. Az elmélet szerint nem igazán érthető meg az alkotás egy adott eleme a teljes alkotás megértése hiányában, és ugyanakkor nem érthető meg az alkotás egyes részelemeinek megértése hiányában.

– a természettudományban a tények függetlenek a jelentéstől (értelmezéstől), a társadalomtudományokban azonban a jelentések képezik a tényeket.

Érthető tehát, hogy miért tölt be a habermasi filozófiában oly nagy szerepet az elmélet és a kommunikatív tevékenység (ezzel kapcsolatban a további összefoglaló gondolatokat lásd pl. Alvesson-Deetz 1998).

Visszatérve a számviteli kutatásokra, azért volt fontos tisztázni az objektív versus szubjektív tudományfilozófiai előfeltevés kérdését, mivel az alkalmazott kutatás-módszertan erre épül. Jól látható ez abból is, hogy az Amerikai Számviteli Szakemberek Szövetsége 1979-ben egy jelentést állított össze *Empirikus kutatás a számvitelben: egy módszertani szempont* címmel (American Accounting Association: *Empirical Research in Accounting: A Methodological Viewpoint*, idézi Abdel-Khalik and Ajinkya 1979), melyben az ajánlott tudományos kutatási módszertan (scientific method) egy adott elméletből indul, melyet általában a szakirodalomból merítenek, majd egy matematikai modell konstruálásával folytatódik. Az elmélet alapján hipotéziseket állítanak fel, melyet a modell, továbbá a megfigyelt adatok alapján bizonyítani kell. A kutatás az eredmények (következtetések) generálásával végződik. Tehát ez a megközelítés lényegében az absztrakción, redukción és a statisztikai módszerek alkalmazásán alapszik.

Ebből fakadólag a két vezető amerikai szaklapban (*Accounting Review* és *Journal of Accounting Research*) közölt cikkekről Abdel-khalik és Ajinkya (1979) az alábbiakat írja: „A matematikai szimboloztika fajsúlyos alkalmazása, bonyolult statisztikai módszerekbe vetett bizalom és az intellektuálisan kezelhető problémákra való összpontosítás – mindez a közvetlen valóság kárára – az, ami jellemezte az említett szaklapokban megjelent publikációkat.” Értelemszerűen minden egyéb kutatómódszertani nézetet alacsonyabb rendűnek tekintettek.

Erre épül Tomkins és Groves (1983) kritikája, akik szerint a tudományos kutatási módszertannak kétségkívül nagy jelentősége van, de nincs elsőbrendűsége. Szerintük egyéb kutatási módszerek sok esetben jobban bevál(hat)nak, mint az előbb említett tudományos módszerek, pl. a számviteli szakemberek mindennapi magatartásának tanulmányozása esetén sokkal inkább megfelelő az úgynevezett naturalisztikus módszerek (naturalistic methods) alkalmazása.

Egy ilyen kutatás a terepen történik, a számvitelt a maga természetes környezetében kutatja, célja mindazon interakciók feltárása, melyek a szervezeti és a szociális környezettel fellépnek. A kutatók holisztikus elméleteket alkotnak a nap mint nap megvalósuló számviteli gyakorlat értelmezésére, mely értelmezés egy tágabb társadalmi környezetben valósul meg.

A tudományos módszertannal ellentétben, melynek fő jellemzői az absztrakció, redukció és statisztikai módszerek alkalmazása, a naturalisztikus módszerek a terepi „valóságra”, holisztikus nézetre, valamint analitikus módszerek alkalmazására támaszkodnak. Mai szóhasználattal a kvalitatív kutatásról beszélünk.

Összegzésként elmondható, és ez az előbb említett szerzőpáros munkájának egyik fő üzenete, hogy a legmegfelelőbb kutatási módszer megválasztása függ a kutatni kívánt jelenség természetétől. Másképp fogalmazva, azok az előzetes feltételezések, amelyeket a kutató többé-kevésbé hallgatólagosan elfogad a kutatni kívánt jelenség valóságáról (ontológia), meghatározzák az adott jelenségről megszerezhető tudás természetét (episztemológia), és ez továbbá hatással van e jelenségek tanulmányozásának folyamatára (metodológia).

Kutatási irányzatok a számvitelben

Mivel dolgozatom célja a számvitel tudományosságának felülvizsgálata, a következőkben az elméletek megalkotásához szükséges vizsgálódásokat foglalom össze. Ebből a célból Hopper és Powell (1985) modelljét alkalmazom, mely az előbb ismertetett Burrell–Morgan-féle klasszifikációra építve a számviteli kutatási irányzatokat az alábbi három csoportba rendezi:

Forrás: Ryan et al. 2003. 40.

4. ábra. Hopper és Powell modellje

A Burrell–Morgan-féle négyes paradigma-felosztáshoz hasonlóan a Hopper–Powell-féle paradigmarendszerezést is rengeteg bírálat érte, elsősorban a számviteli kutatások túlegyszerűsítése miatt. Való igaz, hogy nem lehet minden kutatási irányzatot e háromba egyértelműen „belegyömöszölni”, azonban ez hasznos útbaigazítást ad az egyes kutatási irányzatok jellegének és hatáskörének megértésében. A jellemzésben Chua (1986) erre vonatkozó munkáját használom, melyet Ryan, Scarpens és Theobald átdolgoztak könyvükben (Ryan et al. 2003. 2. fejezet).

Mainstream számviteli kutatás

A mainstream számviteli kutatás lényegében megfelel a Burrell–Morgen által *funkcionalistának* fémjelzett paradigmának. Maga a szó a szociológiai tudományos munkákból származik, melyek a társadalmat kölcsönös függőségi viszonyban levő elemek egységes rendszereként látta, melyben minden elemnek megvan a saját társadalmi funkciója, a kutatónak pedig az a feladata, hogy ezen szerepeket feltárja.

Hasonló a helyzet a számviteli kutatásban is, melynek elsődleges célja a *számvitel funkcióinak* megismerése. Egy ilyen kutatás a társadalmat objektíve adottnak tekint, az egyének viselkedését pedig determinisztikusnak, ebből következően empirikus megfigyelést és pozitív módszertant javasol.

Főbb jellemzők:

a) Tudással kapcsolatos előfeltételezések

Az elmélet és megfigyelés függetlenek egymástól, az adatok megszerzésére kvantitatív módszerek alkalmazása ajánlott, lehetőséget biztosítva egyben az általánosításra is.

b) Fizikai és társadalmi valósággal kapcsolatos előfeltételek

Az empirikus valóság objektív és a kutató szubjektívumán kívül álló. Az emberek passzív objektumként kezelhetők, akik racionálisan céljaik elérését követik. A társadalom és intézményei lényegében stabilak, bármilyen magatartászavar az ellenőrző rendszereken keresztül kezelhető.

c) Számviteli elmélet és gyakorlat közötti kapcsolat

A számvitel elsődleges feladata a megmagyarázás, nem a vezetés, tehát a kutatások értékmentesek. A létező szervezeti struktúrákat adottnak tekintik.

Interpretatív számviteli kutatás

Az interpretatív számviteli kutatás, hasonlóan az interpretatív paradigmához, a társadalmat mint társas konstrukciót próbálja leírni, megmagyarázni. Ezek a munkák csupán a számviteli gyakorlat társadalmi felépítettségére próbálnak fényt deríteni, és mivel nem kívánják „beleszólni” a folyamatba, ezért igen sok kritika is érte őket.

Legfontosabb jellemzők:

a) Tudással kapcsolatos előfeltételezések

Az elméletet az emberi törekvések megmagyarázására használják. Helyességét annak logikai következetessége, az egyes aktorok szubjektumából fakadó közös jelentéstartalommal való megfelelés adja.

b) Fizikai és társadalmi valósággal kapcsolatos előfeltételek

A valóság társadalmilag konstruált és az emberi interakció révén válik „objektívvé”. Az emberi cselekvés szándékos, jelentése mindig a társadalmi és történelmi

kontextusban keresendő. Feltételezi a társadalmi rend létét és a közös jelentéstartalmak közvetítenek esetleg konfliktusos helyzetek esetén.

c) Számviteli elmélet és gyakorlat közötti kapcsolat

A számviteli elmélet az emberi cselekvés megmagyarázására, társadalmi kialakulásának és megmaradásának megértésére összpontosít.

Kritikus számviteli kutatás

Burrell és Morgan a „radikális strukturalizmus” és „radikális humanizmus” kifejezéseket használta annak megkülönböztetésére, hogy az első a társadalmat történelmileg adott struktúráként kezelte, ez utóbbi kutatások pedig az egyént helyezték a figyelem középpontjába, mivel szerinte a társadalmat az egyéni szereplők hozzák létre. Számviteli szempontból a szubjektív konstruáltság kérdése az egyéni cselekvés vs. struktúra viták során problematikusnak bizonyult, ezért Hopper és Powell egy kritikus kutatási irányzat mellett döntött.

Legfontosabb jellemzők:

a) Tudással kapcsolatos előfeltételezések

Az elméletek megítélése mindig kontextusfüggő és ideiglenes. A társas képződmények (viszonyok) csupán történelmi fejlődésük tanulmányozásával ismerhetők és változtathatók meg.

b) Fizikai és társadalmi valósággal kapcsolatos előfeltételek

Az empirikus valóságot objektív, valós kapcsolatok léte jellemzi, azonban ez a szubjektív értelmezés révén átalakul és tükröződik vissza. Elfogadja az emberi szándékot és racionalitást, de kritikusan felülvizsgálja, mivel az emberi képesség hamis öntudatba vagy ideológiába sodródhat.

A társadalomra jellemző a konfliktus, a társadalmi igazságtalanságok miatt.

c) Számviteli elmélet és gyakorlat közötti kapcsolat

Az elmélet kritikai igényű, főként a dominancia, a hatalom azonosítása és megszüntetésére törekszik.

Egy másik megközelítés szerint, mely a módszertani megfontolásokra helyezi a hangsúlyt, öt alapvető kutatási paradigma van a számvitelben (Esnault és Hoarau, 1994, idézi Feleagă és Ionaşcu 1998):

– *Induktív megközelítés*

Az elméleteket a számviteli gyakorlat megfigyelése alapján, indukción, azaz általánosítás révén fogalmazzák meg.

– *Deduktív megközelítés*

A számviteli elmélet megelőzi a gyakorlatot, előbb az alapvető célkitűzéseket fogalmazzák meg, majd ezt operacionalizálva határozzák meg a posztulátumokat (alapelveket), konvenciókat, módszereket és szabályokat.

– *Prediktív megközelítés*

A számviteli szabályok és módszerek tesztelését jelenti arra vonatkozóan, hogy ezek milyen mértékben képesek előrejelezni eseményeket vagy elősegíteni a döntéshozást.

– *Magatartási megközelítés*

Az egyes felhasználók magatartását vizsgálja a nyilvánosságra hozott számviteli információk kapcsán; a hangsúly a számviteli információk relevanciáján van, azaz milyen mértékben jelentősek a felhasználói döntéshozatal szempontjából.

– *Az információk gazdasági megközelítése*

Jelen paradigma az információt gazdasági jószágnak tekinti, ezért a nyilvánosságra hozott információk tartalma és minősége függ egyrészt az információt előállítók kínálatától, másrészt a felhasználók keresletétől.

Noha igen számos mind az előállítók, mind pedig a felhasználók tábora, a „társadalmi optimum” nem valósulhat meg egy teljesen szabad piacon. Ahhoz, hogy ez a piac jól működjön, szabályokat kell bevezetni, valamint új aktorokat, akik ezek teljesülését ellenőrzik (könyvvizsgálók).

A szakirodalomban sok ilyen taxonómia van, például Laughlin (1995), valamint bőségesen van forrás a kutatási módszerek tekintetében is, például: Abdel-khalik și Ajinkya (1979), Watts și Zimmerman (1990), Kinney (1986), Wallace (1991), Lukka și Kasanen (1995), Velayutham și Perera (1996), Smith (2003), Ionașcu (1997 és 2003).

Normatív és pozitív számviteli elméletek

Amint azt a tanulmányom elején hangsúlyoztam, a tudományos kutatások finalitása az elméletek igazolásában, megerősítésében vagy éppen cáfolásában keresendő. Ebben a részben a számvitelben létező elméleti képződményeket foglalom össze.

Tekintettel arra, hogy a számvitel lényegében két különálló, mégis sok tekintetben összefüggő terület együttese (ti. pénzügyi és vezetői számvitel), a továbbiakban mindkettőre tekintettel leszek.

Hagyományosan a számvitelt (könyvvitelt)² a gazdasági események elszámolási szabálykollekciónak tartják. És teszik ezt jogosan, hiszen a gyakorlatban a könyvelés valóban erről szól. Ha azonban a kérdést diszciplinárisan közelítjük meg (célkitűzés, tárgy, módszertan stb.), akkor láthatjuk, hogy nem (csak) erről van szó. A számvitel ugyanis a gazdálkodási (újratermelési) folyamat valamennyi fázisát átfogja, értelmezhető makro- vagy (és főleg ezt tesszük) mikroszinten, és az általa közölt információ jellege és hatása vizsgálható a gazdaság és társadalom legkülönbélebb kontextusában.

A pénzügyi számvitel területén sokáig csupán normatív elméletek voltak, ilyen például az Amerikai Egyesült Államokban Paton és Littleton által az 1920-as években

² A fogalmi különbséget már korábban tisztáztam.

közölt *valós jövedelem modell* (true income) vagy az 1960-as években megjelent *döntési-hasznosság modell* (decision-usefulness). Ez utóbbiból fejlődtek ki a ma alkalmazott *keretelvek* (framework), amely nem más, mint egy normatív elmélet a számviteli szabályok (standardok) megalkotására (és esetleg alkalmazására) vonatkozóan. Ilyen keretelvet adott ki 1989-ben például a Nemzetközi Számviteli Standard Testület (IASB) az általa publikált szabályokhoz (Nemzetközi Beszámolóképzítési Standardok, IFRS).

Európában tradicionálisan foglalkoztak mind a számlák rendjével, mind a beszámolóval. Ennek megfelelően megjelentek az ún. *számlaelméletek és mérlegelméletek* (ezekről jó összefoglalás található: Baricz 1999). A legfontosabb mérlegelmélet a Schmalenbach által 1919-ben nyilvánosságra hozott *dinamikus mérlegelmélet*, mely hosszú ideig meghatározta az európai gondolkozást (a IV-es Európai Direktíva ennek jegyében született).

A normatív elméletek mögött többnyire teoretikus munka áll; az utóbbi években egyre több azonban az empirikus kutatás. A pénzügyi számvitel területén viszont sok pozitív felfogású tanulmányt is végeztek, melyek, kevés kivétellel, empirikus úton próbálják gazdagítani a tudományt. Ilyen kutatások például: hogyan zajlik a szabályalkotás, milyen hatása van a számviteli információnak (a beszámoló számszaki és szöveges adatai) az egyének/csoportok viselkedésére, a piaci árfolyamokra stb.

Fontosabb elméletek (ezeket csupán felsorolom, hisz bemutatásuk meghaladja a dolgozat érdeklődési körét): pozitív számviteli elmélet (positive accounting theory), magatartásalapú számviteli kutatások (behavioral accounting research), piacalapú számviteli kutatások (market-based accounting research), humán adatfeldolgozás elmélete (human information processing theory).

A vezetői számviteli kutatásokra egyránt jellemző a normatív és pozitív szemlélet, azzal a nagy különbséggel, hogy ezen kutatások mögött nem valamely szabályalkotó, hanem többnyire nagy vállalatok állnak. Jellemző továbbá az erőteljes empiria. Fontosabb elméletek: közgazdaságalapú vezetői számviteli kutatások (economic-based management accounting research), pozitív vezetői számviteli kutatások (positive management accounting research), szervezetelméletek (organization theory), magatartásalapú kutatások (behavioral accounting research), társadalomelméletek (social theory), kritikus elméletek (critical theory).

Az alábbiakban megkíséreltem összefoglalni a tanulmányban elmondottakat, összefüggésbe helyezve a kutatási irányzatokat (Powell és Hopper modellje alapján), a kutatási munkák tudásgyarapító jellegét (teoretikus vagy empirikus) és a számvitel területeket (pénzügyi, vezetői).

1. táblázat. Kutatási irányzatok és elméletek a számvitelben

Irányzatok	Pénzügyi számvitel	Vezetői számvitel
Mainstream	<ul style="list-style-type: none"> – Pozitív számviteli elmélet (Positive accounting theory) – Magatartásalapú számviteli kutatások (Behavioral accounting research) – Piacalapú számviteli kutatások (Market-based accounting research) 	<ul style="list-style-type: none"> – Közgazdaságalapú vezetői számviteli kutatások (Economic-based management accounting research) – Pozitív vezetői számviteli kutatások (Positive management accounting research) – Szervezetelméletek (Organization theory) – Magatartásalapú kutatások (Behavioral accounting research)
Interpretatív	<ul style="list-style-type: none"> – Humán adatfeldolgozás elmélete (Human information processing theory) 	<ul style="list-style-type: none"> – Társadalomelméletek (Social theory)
Kritikus és normatív	<ul style="list-style-type: none"> – Mérlegelméletek (materialis és reáltudományos) – Számlaelméletek – Különbféle interdiszciplináris kutatások 	<ul style="list-style-type: none"> – Kritikus elméletek (Critical theory)

Zárógondolatok

A tanulmány megírása lényegében a három gyakorlatban eltöltött évemre, valamint az azt követő öt doktori tanulási-kutatási éveim tapasztalatára épül. Természetesen ez nem elég idő ahhoz, hogy „mindent” láthasson-érthessen a kutató. Ennek megfelelően igyekeztem a főbb kérdésekre összpontosítani.

A tanulmány alapján látható, hogy a számvitel egy multiparadigmatikus tudomány, mely a társadalomtudományok részeként folyamatos fejlődésben, szemléletváltásban van; ezt igazolja a kutatási irányzatok sokasága is. És ez mint nemzetközi (főleg amerikai és brit) szakirodalom. Tekintettel arra, hogy magyar nyelven a számviteli elméletalkotásról és gondolkodásról igen kevés tanulmány van (Malasics 2002a és 2002b; Baricz–Róth 2002; Baricz 1999) úgy gondolom, e téren a számviteli gondolkodóknak és kutatóknak még sok tennivalójuk van.

Ami a számviteli kutatások romániai vonatkozását illeti, ezek eddig többnyire – tudatos vagy kevésbé tudatos módon – a normatív, teoretikus kutatási irányzatok szellemében készültek. Romániában a bukaresti AMIS konferenciasorozat (<http://cig.ase.ro/amis2008/>) útjára indított több szekciót; itt helyet kaptak az alternatív irányzatok (interpretatív és kritikus), és egyre erőteljesebb az empirikus munkák iránti érdeklődés is.

Irodalomjegyzék

- Abdel-khalik, A. R. – Ajinkya, B. B. 1979. *Empirical Research in Accounting: A methodological Viewpoint*. Sarasota, AAA
- Alvesson, M. – Deetz, S. 1998. A munkahelyi uralom modern formái, avagy mit üzen a kritikai és a posztmodern gondolkodás a szervezetkutatás számára. *Kovács 2(2)*. 3–31.
- Babbie, E. 2003. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. 6. kiadás, Budapest, Balassi
- Baricz, R. 1999. *Mérlektan*. Budapest, Aula
- Baricz, R. – Róth, J. 2002. *Könyvviteltan*. Budapest, Aula
- Brownell, P. 1995. *Research Methods in Management Accounting*. Melbourne, Coopers & Lybrand
- Burrell G. – Morgan, G. 1979. *Sociological Paradigms and Organisational Analysis*. London, Heinemann
- Chua, W.F. 1986. Radical developments in accounting thought. *Accounting Review*, 61.
- Esnault, B. – Hoarau, C. 1994. *Comptabilité financière*. Paris, Presses Universitaires de France
- Feleagă, N. – Ionaşcu, I. 1998. *Tratat de contabilitate financiară*, vol. I, Economică. Bukarest
- Gelei, A. 2002. *A szervezeti tanulás interpretatív megközelítése: a szervezetfejlesztés esete*. Ph.D.-disszertáció, II. Fejezet, BKÁE
- Hopper, T. – Powell, A. 1995. Making sense of research into organizational and social aspects of management accounting: a review of its underlying assumptions. *Journal of Management Studies*, 22(5). 429–465.
- Ionaşcu 2003. *Dinamica doctrinelor contabilităţii contemporane*. Studii privind paradigmele și practicile contabilităţii. Bukarest, Economică
- Ionaşcu, I. 1997. *Epistemologia contabilităţii*. Bukarest, Economică
- Kinney, W. R. 1986. Empirical accounting research design for Ph.D. students. *Accounting Review*, 61(2). 338–50.
- Kuhn, T. S. 2002. *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest, Osiris
- Laughlin, R. 1995. Empirical research in accounting: alternative approaches and a case for ‘middle-range’ thinking. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 8(1). 63–87.
- Lukka, K. – Kasanen, E. 1995. The problem of generalizability: anecdotes and evidence in accounting research. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 8(5). 71–90.
- Malasics, A. 2002a. *A számvitelemélet és -módszertan alaptézisei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- Malasics, A. 2002b. *A számvitelemélet és -módszertan alaptézisei*. Példatár. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- Matiş, D. (szerk.) 2005. *Bazele contabilităţii*. Aspecte teoretice și practice. Kolozsvár, Alma Mater
- Morgan, G. – Smircich, L. 1980. The case for qualitative research. *Academy of Management Review*, 5(4):491–500.
- Pete, I. 2007. *Számviteli alapismeretek*. Nagyvárad, Imprimăria de Vest
- Ryan, B. – Scapens R. W. – Theobald, M. 2003. *Research Method & Methodology in Finance & Accounting*. London, Thomson
- Smith, M. 2003. *Research Methods in Accounting*. London, SAGE Publications
- Tomkins, C. – Groves, R. 1983. The everyday accountant and researching his reality. *Accounting, Organizations and Society*, 8(4). 361–374.

Velayutham, S. – Perera, M.H.B. 1996. The influence of underlying metaphysical notions on our interpretation of accounting. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 9(4). 65–85.

Wallace, W. A. 1991. *Accounting research methods*. Do the facts speak for themselves? Irwin, Homewood

Watts, R. L. – Zimmerman, J. L. 1990. Positive accounting theory: a ten year perspective. *Accounting Review*, 65(1). 131–56.

Zsúgyel, J. 2006. *A tudományos kutatás módszertana*. Oktatási segédanyag, Miskolc

A romániai jogharmonizáció premisszái a biztosítások ágazatában és a közös biztosítási piac

SZÉCSI HUNOR

A jogharmonizációnak folyamat jellege van, ezáltal gazdag ötletforrást nyújtva minden elemzőnek. E tanulmány a közösségi aquis román törvénykezésbe való beültetését próbálja megragadni az intézmények, hatóságok, uniók szerkezetének és szerepének, valamint maga a törvénykezés leírása által.

A biztosítások ágazatában, akárcsak más ágazatokban, a jogharmonizációnak folyamat jellege van. Ahhoz, hogy megfelelő szintézist tudjunk alkotni a jelenségekről, fontos megismernünk az országos egyesületeket, az európai biztosítások-vizsontbiztosítások föderációját, a nemzetközi szakkonferenciát, az új szempontokat az európai biztosítási piacok szabályozásában és a román törvénykezésbe beemelt direktívákat.

A biztosítási ágazatban működő egyesületek Romániában

Három egyesület létezik Romániában a biztosítások területén: a Romániai Biztosítási és Vizsontbiztosítási Társaságok Országos Egyesülete (UNSAR), mely tagja az Európai Biztosító Szövetségek Szervezetének (CEA) és képviseli Romániát a külkapcsolatokban, a Biztosítási Közvetítő és Tanácsadó Társaságok Országos Egyesülete (UNSIAR), mely 2001-től tagja az Európai Biztosítási Közvetítők Egyesületének (BIPAR)¹, valamint a Járművek Romániai Biztosítóinak Hivatala (BAAR), mely, aláírva az ún. „Zöldkártya” nemzetközi rendszer szabályzatát, tagjává vált a rendszernek, mely rendszer célja a nemzetközi közlekedés fluktuációjának biztosítása az esetlegesen bekövetkező káresemények fedezésével. Mindhárom egyesület a nemzetközi eseményeken való képviseléssel hozzájárul a jogharmonizáció megvalósításához és a nemzetközi normák nemzeti normákba való beépítéséhez.

Az Európai Biztosító Szövetségek Szervezete (CEA)

Az Európai Biztosító Szövetségek Szervezete a biztosítások-vizsontbiztosítások európai föderációja. A biztosítások szektora nagymértékben befolyásolja a gazdasági növekedést és az Európai Unió fejlődését, ezáltal jelentős szerepet tulajdonítva a fent említett szervezetnek.

Az Európai Unió Lisszabonban kidolgozott stratégiájának célja egy versenyképes környezet, a foglalkoztatottság és a hosszú távú gazdasági növekedés fenntartása. Ahhoz, hogy ezen céljait elérje, biztosítani kell egy megfelelő szabályozási keretet, mely lehetővé teszi a biztosítótársaságoknak ezen stratégiával való kompatibilitásukat. A törvényhozási szerveknek figyelembe kell venniük a demográfiai problémák el-

¹ [http://209.85.135.104/search?q=cache:wZksh8HKCBEJ:www.bipar.org/aboutus.php+POI+\(Partners+of+Intermediaries&hl=ro&ct=clnk&cd=9&gl=hu](http://209.85.135.104/search?q=cache:wZksh8HKCBEJ:www.bipar.org/aboutus.php+POI+(Partners+of+Intermediaries&hl=ro&ct=clnk&cd=9&gl=hu).

lensúlyozását is, melyek figyelmen kívül hagyása jelentős akadályt fog jelenteni a stratégia hosszú távon való kivitelezése szempontjából.

A lisszaboni stratégia keretében összegezték az eddigi megvalósításokat és a további, a kitűzött célok² eléréséhez szükséges lépéseket, mely segítségével ki fog alakulni egy közös munkaplatform és logisztika. A törvényhozási és üzleti információk területén számos szerv tevékenykedik az egységesítés érdekében, mint az Európai Bizottság, Európai Parlament, nemzeti egyesületek, biztosítótársaságok, valamint nagy jelentőséggel bírnak a kutatások és a statisztika, egyezmények és konvenciók, befolyásolás és kommunikáció, melyekért a Gazdasági Együttműködés és Fejlődés Szervezete (OECD), a Nemzetközi Kereskedelmi Szervezet (WTO), Európai Bizottság, Európai Parlament stb. felelős.

A szervezet feladatköre nagyon széleskörű, felölelve a közös piac konszolidációját, egy biztonsági felügyeletet, azonos könyvelési szabályokat, a céltartalékképzést, a beruházási tevékenységet, valamint az új országok csatlakozásának problematikáját. Ami a társadalmat érinti, a szervezet felelőssége eleget tenni a fogyasztói igényeknek új megoldások kidolgozása által.

A globális lehetőségek, a küldetés tükrén keresztül tekintve, magukba foglalják a különböző nemzetközi szervezetekkel és intézményekkel való kapcsolatfelvételt, úgymint a WTO, a Biztosító Társaságok Nemzetközi Felügyelete (IAIS), a Biztosítási Jogászok Nemzetközi Szervezete (AIDA), a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) stb.

Sok országban a magánbiztosítók már kiegészítik a közszféra szolgáltatásait. A társaságok megfelelő és hatékony megoldásokat kínálnak fel a gyorsan változó igények kielégítésére, kiegészítve az állam szolgáltatásait a nyugdíjak, az egészségügyi biztosítások és a társadalombiztosítások területén. Ahhoz, hogy fenntartható legyen a gazdasági növekedés, a törvényhozók figyelembe kell vegyék egy jól fejlett biztosítási szektor esetén a következő problémákat: jobb szabályozás, kockázatmenedzsment, PPP (közszféra-magánszféra társ kapcsolat).

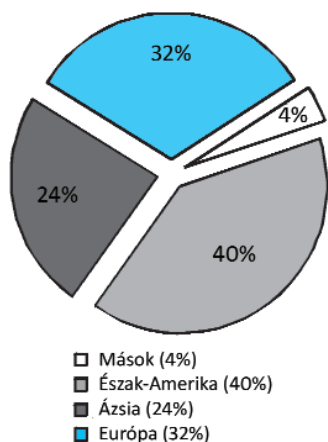
Felismerhetjük, hogy a biztosítások jelentős szereppel bírnak a lisszaboni stratégia megvalósításában: stabilitást biztosítanak a kockázattranzfer által, elősegítik a befektetések megvalósulását, az innovációt, a piaci dinamizmust, a versenyszellemet, támogatják a vállalkozói szellem kibontakozását, csökkentik az állami költségvetési terheket kiegészítő szolgáltatások által.

Az európai biztosítások nemzetközi helyzete (statisztikák)

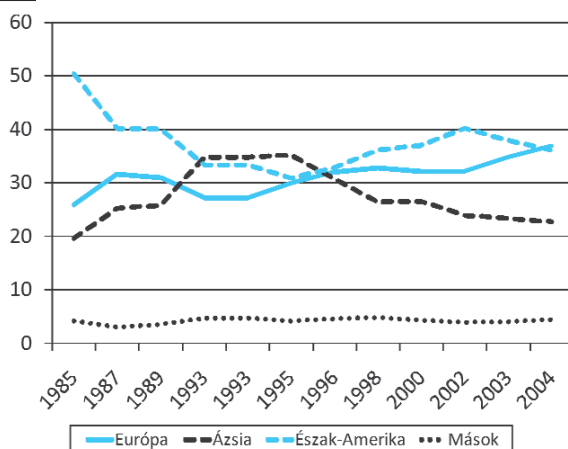
Minden szintézis esetén fontos, hogy a tárgyalandó témát bizonyos keretek közé helyezzük. Párhuzamot vonva, ahhoz, hogy az európai biztosítások fontosságát megértsük, ajánlott nemzetközi közegben is értelmezni. Ehhez segít hozzá a következő két grafikon:

² A cél az, hogy az Unió 2010-re a legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdasággá váljon.

A biztosítási díjakból való részesülés – 2002

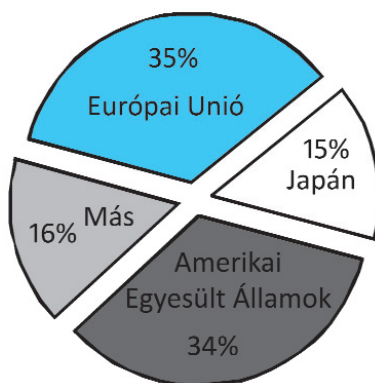

Fejlődés 1985–2004 között

Forrás: <http://www.cea.assur.org/>

1. ábra. Európai biztosítások nemzetközi viszonylatban

Forrás: SwissRe-Sigma

2. ábra. A biztosítási díjak szerinti jövedelemeloszlás szerkezete 2004-ben

A biztosítások szabályozása Romániában

Ahhoz, hogy megfigyelhessük a fejlődést a román törvénykezésben, szükséges beszélni azokról a normákról, melyek az ún. tranzitidőszakban születtek. Ily módon szemtanúi lehetünk az európai közösségi normák fokozatos beemelésének a román jogrendszerbe.

Az első fontos törvény 1989 után az 1991-ben megjelent, a biztosítások ágazatában működő kereskedelmi társaságok alapítását, szervezését és működését szabályozó 47-es törvény. A következő fontos lépést az 1995-ben megjelent, biztosításokra és viszontbiztosításokra vonatkozó 136-os törvény jelentette. Ez a törvény részletesebb szakszabályozást biztosított (elkülönítette a fakultatív és kötelező biztosítást, kötelezővé tette a gépjármű-felelősségbiztosítást), viszont hiányosságot is mutatott (a viszontbiztosítás csak feltételes volt lehetséges). A 136-os törvény szabályozza továbbá a biztosítási szerződést és a védelmi alapokat.

Az egyik legfontosabb törvény a 2000-ben érvénybe lépett biztosítási társaságok és biztosítási felügyeletet szabályozó 32-es törvény. E törvény szélesebbkörű, mint a 2000 előtt megjelent normák, mivel magába foglalja a biztosítási, a biztosítási- viszontbiztosítási, viszontbiztosítási társaságok szervezését és működését, a biztosítási közvetítőkre vonatkozó előírásokat, a Biztosítások Felügyeleti Bizottságának (CSA) megszervezését és működését is. A CSA létrehozásával kötelezővé válik ezen szervezet előzetes engedélye, mely nélkül nem lehet bejegyezni egy társaságot sem a biztosítások területén.

A 32-es törvény szabályozza a biztosítók fizetőképességét és új minimális tőkeszintet ír elő. A törvény tartalmazza továbbá, hogy a biztosítók kötelesek az üzleti tevékenységet az elővigyázatossági normáknak megfelelően megszervezni.³ Fakultatív biztosítások esetén a biztosító köteles kidolgozni saját feltételrendszerét, rendszabályzatát és a különböző záradékokat. Kötelező biztosítás esetén köteles létrehozni és szinten tartani a következő biztosítástechnikai tartalékokat:⁴ díjtartalék, kártartalék, függőkártartalék, katasztrófatartalék, lejáratlan kockázatra képzett tartalék.

A 2000 előtt megjelent törvényekből hiányoztak a biztosítók újjászervezésére és csődeljárására vonatkozó cikkelyek. Ezt a hiányt hivatottak pótolni a 2000/32-es törvény megfelelő cikkelyei, továbbá tartalmazza a biztosítási közvetítőkre⁵ vonatkozó szabályozásokat is.

A 2004-ben megjelent 403-as törvény, mely a 2000/32-es törvényt módosítja és egészíti ki, tartalmazza a biztosítások területén használt fogalmak módosítását és kiegészítését, előírja az életbiztosítások és általános biztosítások elkülönítését egy biztosítótársaság esetében.⁶ Egy fontos újdonsága e törvénynek a szolgáltatások szabad áramlása és a szabad berendezkedés biztosítása.

Egy másik fontos norma a 2000/32-es törvényt módosító és kiegészítő 2005/201-es sürgősségi kormányrendelet, illetve a 2006/113-as törvény. Ezek a normák már tartalmazzák az európai direktívák előírásait, ezáltal tükrözve a jogharmonizációs folyamatot, melyet Románia felvállalt.

³ A 2000/32-es törvény kötelezi a biztosítókat, hogy az elővigyázatosság és professzionalizmus szem előtt tartásával szervezzék meg tevékenységüket, figyelembe véve a szolgáltatás nagyságát és természetét.

⁴ C. Bennet: *Dicționar de asigurări*. Trad. Daniela Moroiu, București, Editura Trei, 2002. 499–501.

⁵ Biztosítási ügynök és biztosítási bróker.

⁶ A 2000/32-es törvényben ez a két kategória (életbiztosítások és általános biztosítások) egyetlen biztosító portfólióját képezte, nem volt kötelező ezek kettéválasztása.

Biztosítások Felügyeleti Bizottsága (CSA)

Missziója: „...gyakorlatba ültetni a biztosítási törvényeket pártatlanul, becsületesen, gyorsan; védelmezni a fogyasztók jogait, támogatni egy egészséges piac létrejöttét, valamint a közérdekeknek megfelelő szolgáltatások nyújtását.”

Ahhoz, hogy a törvényeknek megfelelő alkalmazhatósági kerete legyen, szükség van egy hatóságra, mely felel a biztosítottak jogvédelméért és támogatja a biztosítási tevékenység stabilitását Romániában. Ezt a szerepet tölti be a Biztosítások Felügyeleti Bizottsága autonóm, adminisztratív szakhatóság, mely jogi személyiséggel rendelkezik, és a 2000/32-es törvény képezi létrejöttének alapját.

A CSA a Bonnbán szervezett konferencia alkalmával 2001-ben tagjává vált a Biztosítások Nemzetközi Felügyeleti Egyesületének (International Association of Insurance Supervisors – IAIS). Ebben a minőségében a Biztosítások Felügyeleti Bizottsága felvállalta az IAIS által kidolgozott 28 alapelv beültetését a romániai törvénykezésbe.⁷

A Biztosítások Felügyeleti Bizottságának továbbra is fontos szerepe van a törvények kidolgozásában, harmonizálásában, gyakorlatba ültetésében, valamint nélkülözhetetlen ellenőrzési szerepe van a piacgazdaságra jellemző versenyképes biztosítási ágazat kialakításában és fejlesztésében.

A Biztosítások Nemzetközi Jogi Konferenciája (CIDA)

A jogharmonizáció egyik további formája a nemzetközi szakkonferenciákon való részvétel. Egy ilyen jellegű konferencián egy központi tematika köré csoportosulnak az előadások és a felvetett problémák megoldására vonatkozó lehetőségek, megoldások. A Bukarestben megszervezett 2003-as konferencia tematikája a jogharmonizáció volt, ahol bemutatásra kerültek különböző megoldások, lehetőségek, melyek más országban már a gyakorlatban is működnek.⁸

Új szempontok az európai biztosítási piacok szabályozásában

Napjainkban egy megaprojekt kidolgozása van folyamatban. Ez a Szolvencia⁹ II. E projekt az Európai Bizottság azon törekvését tükrözi, hogy egy mélyreható és széleskörű elemzésnek veti alá a fizetőképességi rendszert a kockázatmenedzsment, pénzügyi technikák, pénzügyi jelentések stb. szempontjából. A fő célkitűzés egy olyan rendszer kidolgozása, mely képes a valós kockázatot tükrözni.

Ahhoz, hogy egy megfelelő képet kapjunk a Szolvencia II-ről, ismernünk kell eredetét. A Szolvencia I eredete az 1970-es évekre tehető (73/239-es Direktíva). Ez a rendszer egy egyszerű módszert használt a tőkeszükséglet kiszámítására. Ennek köszönhetően olcsó volt az alkalmazása, és viszonylag könnyen összehasonlíthatóak voltak általa a társaságok eredményei. A rendszer előnye jelentette a hátrányát is,

⁷ Lásd http://csa-isc.ro/files/standard_iais.pdf.

⁸ Lásd Bugeanu, M., az ADAR tiszteletbeli elnöke; CIDA; *Buletin informativ nr. 3/2003*. 15–22.

⁹ Szolvencia (fizetőképesség): egy biztosítótársaság akkor tekinthető fizetőképésnek, ha bármikor – de legalább az esetek túlnyomó többségében – képes teljesíteni minden szerződéses kötelezettségét.

pontosabban, hogy igen egyszerű és ezért nem irányította oda a tőkét, ahol a kockázatok megjelentek. Ennek fényében szükség volt egy új rendszerre, mely képes tükrözni a valódi kockázatot.

Ez az új rendszer gazdasági elveken fog alapulni mind a vagyoni javak, mind a kötelezettségek értékelésekor, és jellemző lesz rá a kockázatalapúság¹⁰. A Szolvencia II célja nem annyira a tőkeszint megemlése, mint egy olyan standard kidolgozása, mely képes egy komplex kockázatértékelést és hatékony tőkeallokációt biztosítani. Ennek a rendszernek hatása lesz mind a biztosítóra, mind a biztosítottra.¹¹

Ami a Szolvencia II hatását illeti az európai gazdaságra, elmondhatjuk, hogy elősegíti a hatékonyabb tőkeallokációt, ami nagyfokú pénzügyi stabilitáshoz vezet, növelve a fogyasztói bizalmat. A jelenlegi rendszerben léteznek megalapozatlanságok, esetenként pedig ellentmondások. Ezt hivatott az új rendszer kiküszöbölni egy összefüggő szabályozással, valamint megfelelő kockázati menedzsmenttel és átláthatósággal.¹²

Az új rendszer kidolgozásának lépései:

- első lépés: a modellek kiválasztása az összehasonlítás érdekében,
- második lépés: a kiválasztott modellek elemzése,
- harmadik lépés: a modellek összehasonlítása.

A Szolvencia II. egy összefüggő gazdasági keret, mely három pilléren nyugszik:

– 1. pillér: a tőkekövetelményekre, a technikai, piaci, hitel-, működési és portfólióoptimalizálási kockázatokra vonatkozó szabályokat tartalmazza. Két tőkeszint van meghatározva: a SCR – Solvency Capital Requirements, mely szint alatt életbe lép a felügyeleti tevékenység, és az MCR – Minimum Capital Requirement, mely szint alatt a felügyeleti bizottság akár meg is szüntetheti a társaság működését.

– 2. pillér: ha az 1. pillér mennyiségi kritériumokat tartalmaz, a második a minőségi követelményekre koncentrál, mint a belső kockázati menedzsment folyamatai, a működési kockázat stb.

– 3. pillér: a kockázatok nyilvánosságra hozatalának követelményeit tartalmazza. Az átláthatóság, a szabad információk és az összehasonlíthatóság a biztosítások területén fokozott fegyelmet eredményez.

E három pillér kölcsönösen összefügg egymással létrehozva egy egységes keretet, környezetet. Fontos, hogy a három pillér ne tevődjön egymásra. Az európai harmonizációt tekintve, a tevékenység természete és a kockázatok azok az elemek, amelyek meghatározzák a fizetőképességet, és nem a földrajzi elhelyezkedés.

¹⁰ A fejlettebb biztosítók már kidolgoztak belső bonyolult rendszereket. Ezek egységesítése fogja jelenteni az ún. Standard Megközelítés rendszerét.

¹¹ Előnyök: jobb védelem a biztosító csődje ellen, kisebb díjak a hatékony tőkeallokációnak köszönhetően.

¹² Solvency II – Introductory Guide, forrás: <http://www.cea.assur.org/cea/download/publ/article244.pdf>.

*Fizetőképes Tőkekövetelmény – Solvency Capital Requirements (SCR)

Forrás: Az Európai Biztosító Szövetségek Szervezete,

<http://www.cea.assur.org/cea/download/publ/article244.pdf>

3. ábra. A szolvencia-modellek fejlődése

A Szolvencia II fő kérdései: a kötelezettségek értékelése, tarifikáció (standardizált), diverzifikáció, kockázat csökkentése, elvalapúság versus szabáyalapúság, a központi hatóságok és a nemzeti hatóságok kapcsolata.¹³

Mivel az új rendszer gazdasági elveken nyugszik, ezért alkalmazható az Európai Unió összes országában. Az Európai Biztosítás- és Munkáltatói Nyugdíjpénztár Felügyelő Bizottsága¹⁴ (CEIOPS) által kidolgozásra kerül a 2. Mennyiségi Hatásvizsgálat (Quantitative Impact Study 2 – QIS 2). Ez a tanulmány tartalmazza számos biztosító véleményét/számításait a pillérek bevezetésének hatásaival kapcsolatban. Ezzel párhuzamosan az Európai Bizottság elkezdte a Hatásértékelési tanulmányt a tervdirektíva kidolgozása érdekében.

Meg kell említeni a lehetséges hátrányokat is: ha a modell beépítése a különböző jogrendszerekbe következtelen, akkor a Szolvencia II eredeti célkitűzése értelmét veszti; egy vegyes rendszer növelheti a költségeket és ezáltal a biztosítási termékek árait is; ha eltérés történik a gazdasági elvektől, akkor az arbitrázslehetőséget szül.

¹³ <http://www.cea.assur.org/...Annual Report 2005–2006>.

¹⁴ A CEIOPS egyike a Lamfalussy-folyamat bizottságainak, mely az európai tőkepiacok szabályozásával foglalkoznak. A Lamfalussy-folyamat, mely elsősorban a biztonsági szektorokat érintette, a Wise Men Bizottság javaslata mentén született, melynek elnöke Lamfalussy báró. A cél az európai törvényhozás egyszerűsítése és felgyorsítása, mely igen bonyolult és hosszas folyamattá vált. 2002 decemberében az Európai Tanács kiterjesztette a Lamfalussy-eljárást a teljes pénzügyi szektorra.

Miért és hogyan fogják az országok bátorítani a magánnyugdíjpénztárakba történő megtakarítást?

Az állami nyugdíjrendszer egész Európában nagy nyomásnak van kitéve a jelentős demográfiai változásoknak köszönhetően. A CEA fenntartja az 1. pillér használatát, ami az alapvédelmet jelenti. Természetesen a demográfiai változások nélkülözhetetlenné teszik a 2. és 3. pillér meglétét is, mint az állami nyugdíjak kiegészítését. Az európai biztosítók kulcsszereplői a jövő nyugdíjrendszerének, mivel csak ők tudnak egy életre szóló megfelelő szintű jövedelmet biztosítani a nyugdíjazás után.

A különböző országok kormányai nagy kihívás előtt állnak. Csak néhány országban hoztak megfelelő reformokat. A legfontosabb tényező, ami a közpénzeket csökkenti, az az elöregedő társadalom, ugyanakkor az adók növelése sem jelenthet megoldást erre a problémára. Ennek következtében a figyelem a különböző alapok felé terelődött – kötelező magánnyugdíjpénztár (2. pillér) és fakultatív magánnyugdíjpénztár (3. pillér) –, melyek kiegészítik az állami nyugdíjakat (1. pillér).

Habár a CEA arra ösztönzi a kormányokat, hogy segítsék elő a magánnyugdíjpénztárakba való megtakarításokat, a lakosságot nem jellemzi megfelelő mértékű megtakarítási hajlandóság. Ennek fő oka az információ hiánya, az érintettek nem tudják, hogy mit várhatnak a magánnyugdíjaktól. Ennek következtében az sem ismert, hogy mennyit kell megtakarítani a megfelelő jövedelmi szint eléréséhez.

A kormányok megfelelőképpen kell informálják állampolgáraikat. Továbbá a megtakarításokat adókedvezményekkel kell ösztönözzék. Ezek a kedvezmények – egy frissen megjelent tanulmány¹⁵ szerint – nagyon hatásosak a kis- és középjövedelmek esetében. Azonban ezek a kedvezmények egyszerűek, közérthetőek kell legyenek.

A harmonizációs folyamat

Románia számára a jogharmonizációs folyamat egy szükség, mely elsősorban a reformok iránti alap-elhivatottságból és egy piacgazdaság létrehozásából ered, ugyanakkor pedig kötelezettség is, mely köteleességet az Európai Egyezmény ratifikálásával vállalta.¹⁶

Azon direktívák¹⁷, melyek előírásait figyelembe vették a 2004/403-as törvény kidolgozásakor, a következők: a Tanács Első Direktívája (73/239/CEE), 83/349/CEE-es Direktíva, 92/49/CEE-es Direktíva, 98/78/CE-es Direktíva, 2000/26/CE-es Direktíva, 2001/17/CE-es Direktíva, 2002/83/CE-es Direktíva, 2002/87/CE-es Direktíva, 2002/92/CE-es Direktíva, 2004/39/CE-es Direktíva.

¹⁵ Bridging the Savings Gap: An Evaluation of Voluntary and Compulsory Approaches to Pension Reform. PricewaterhouseCoopers, June 2005.

¹⁶ A ratifikálást az 1993/20-as törvény tartalmazza.

¹⁷ Direktíva: olyan iratok, melyek csak kötelező célokat állapítanak meg a tagállamoknak, meghagyva a lehetőséget az elérésükhöz szükséges módszer, eszköz, eljárás kiválasztásához. A szöveg tartalmazza azt a dátumot, ameddig a tagállamok be kell emeljék a jogrendszerükbe a direktíva előírásait.

A 2005/201-es sürgősségi kormányrendelet kidolgozásának alapjául szolgáló direktívák: 77/91-es Direktíva, 78/660/EEC-es Direktíva, 2001/2157-es Tanács Szabályzata, 2002/83/CE-es Direktíva, 2002/92/CE-es Direktíva.

A 73/239/CEE-es Direktíva a nemzeti törvénykezések közötti különbségeket hivatott kiküszöbölni. Egy fogalomtárat állít össze a közös szókincs érdekében. Felismerésre kerül az engedély alapú tevékenység szükségessége, valamint egy garanciaalap kialakítása.

A szolgáltatások szabad áramlásának folyamata lassan ment végbe. Az 1988-as és az 1990-es Direktívákat helyettesítették, mielőtt peres ügyletekre adtak volna lehetőséget. 1992-ben két új direktívát fogadtak el: a 49-es (általános biztosítások) és a 96-os (életbiztosítások) direktívákat. Ezeknek megfelelően elégséges volt egy engedély, hogy egy biztosítótársaság az egész Unió területén folytathassa tevékenységét.

A 2002/83/CE-es Direktíva előírja, hogy a tagállam hivatalos szervei felelősek a biztosítók pénzügyi helyzetének felügyeletéért, beleértve a fizetőképességüket, a megfelelő biztosítástechnikai tartalékok meglétét. A Direktíva a kötelező engedélyre vonatkozó előírásokat is tartalmazza, a befektetések diverzifikációjára vonatkozó normákat, garanciaalapot, a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó előírásokat, a biztosítási feltételekre, büntetésekre, felszámolásra stb. vonatkozó előírásokat és más szabályokat.

A 2002/92/CE-es Direktíva a biztosítási és viszontbiztosítási közvetítőkre vonatkozik, akik be kell legyenek jegyezve a megfelelő hatóságnál. A Direktíva tartalmazza a tagállamok közötti információcserére, a peres ügyletek békés úton való megoldására, valamint a közvetítők információszolgáltatására vonatkozó előírásokat is.¹⁸

Következtetések

Ahhoz, hogy Románia tagállammá váljon, fel kell zárkóznia az Unió törvénykezéséhez és politikáihoz – az ún. közösségi aquishoz.

A Csatlakozási Szerződést 2005. április 25-én írták alá Luxembourgban, az Európai Parlament jóváhagyása után. 2007. január 1-től Románia az Európai Unió teljes jogú tagjává vált. A teljes jogú tagság azonban nem jelenti a harmonizációs folyamat végét. Minden tagállam kötelessége, hogy a közösségi szabályokat, melyeket a jövőben fognak hozni, beültesse a saját törvénykezésükbe. Így nem lehet a jogharmonizációt egy befejezett folyamatként értelmezni, hanem a nemzeti törvénykezés közösségi törvényeknek való folyamatos megfeleltetéseként.

A fő probléma nem a közösségi szabályok nemzeti törvénykezésbe való ültetése. A törvények, határozatok, direktívák, szabályzatok meghozatala és normák érvénybe lépése nem elégséges, hanem szükségszerű azok alkalmazása, betartása is. Ennek megvalósítása a felügyelő hatóságok mint végrehajtó szervezete, mely egy fontos fegyelmi szerepet jelent. A biztosítók felügyelete nemcsak a társaságok bünte-

¹⁸ http://csa-isc.ro/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=35&Itemid=98.

tését jelenti, hanem a problémák megelőzését is. A biztosítások ágazata fontos szerepet játszik a kockázatcsökkentésben is, hozzájárulva a gazdasági növekedéshez. Az ágazat egységes szabályozása hozzájárul annak kiküszöböléséhez, hogy azonos szintű káreseményért különböző szintű kártérítésben részesülhessenek az illetékes személyek. A „standardizálás” által meg lehet szüntetni a fent említett hibákat, azonos megoldást kínálva azonos kockázat esetén.

Mint végkövetkeztetés megjegyezhetjük, hogy Románia erőfeszítést tett a jogharmonizáció minél hamarabbi megvalósítására, de ezt a folyamatot nem szabad végesnek tekinteni, és ennek következtében a reformfolyamat kötelezővé válik, mely magába kell foglaljon minden ágazatot. A különböző szektorok kölcsönös összefüggésben vannak, így nem elégséges egy ágazatban megvalósítani a reformokat, mivel a többi ágazat negatív hatásai érezhetőek a gazdaság összes területén.

Irodalomjegyzék

- Băleanu, D. 2002. *Legislație privind asigurările*, vol. 2. Colecția Asigurări. București, Editura Europa Unită, 19–28.
- Bennet, C. – Moroianu, D. 2002. *Dicționar de asigurări*. București, Editura Trei, 499–501.
- Bistriceanu, D., Gh. 2006. *Asigurări și reasigurări în România*. București, Editura Universitară
- Bugeanu, M., Președintă de onoare ADAR 2003. Conferința Internațională de Drept al Asigurărilor. *Buletin informativ nr. 3/2003*. 15–22.
- Constantinescu, D., A. 2005. *Management financiar în asigurări*. București, Editura Economică
- Constantinescu, D., A. 2004. *Tratat de asigurări*, vol. 2. București, Editura Economică
- Negru, T. 2006. *Asigurări. Ghid practic*. București, Editura C.H. Beck
- Decret nr. 470 din 20 decembrie 1971 privind organizarea și funcționarea Administrației Asigurărilor de Stat
- Hotărâre nr. 1.715 din 30 decembrie 1971 pentru stabilirea unor măsuri în executarea Decretului nr. 471/1971 cu privire la asigurările de stat
- Legea nr. 47 din 16 iulie 1991 privind constituirea, organizarea și funcționarea societăților comerciale din domeniul asigurărilor
- Legea nr. 136 din 29 decembrie 1995 privind asigurările și reasigurările în România Legea nr. 32 din 3 aprilie 2000 privind societățile de asigurare și supravegherea asigurărilor
- Legea 403/2004 pentru modificarea și completarea Legii nr. 32/2000 privind societățile de asigurare și supravegherea asigurărilor (Publicată în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 976 din 25 octombrie 2004)
- Legea nr. 113/2006 privind aprobarea Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 201/2005 pentru modificarea și completarea Legii nr. 32/2000 privind societățile de asigurare și supravegherea asigurărilor
- Ordonanța de Urgență nr. 201/2005 pentru modificarea și completarea Legii nr. 32/2000 privind societățile de asigurare și supravegherea asigurărilor
- Ordinul (C.S.A.) nr. 11/2001 pentru punerea în aplicare a Normelor privind limita minimă a marjei de solvabilitate a asigurătorilor care practică asigurări de viață și metodologia de calcul al acesteia
- Ordinul (C.S.A.) nr. 3117/2005 pentru punerea în aplicare a Normelor privind forma și conținutul raportărilor financiare, precum și informațiile, documentele și certificările necesare pentru întocmirea acestor raportări
- Prima Directivă a Consiliului 73/239/CEE din 24 iulie 1973 de coordonare a dispozițiilor legale, de reglementare și administrative privind inițierea și exercitarea activității de asigurare directă, alta decât asigurarea de viață
- Directiva Consiliului 78/660/EEC privind conturile anuale ale anumitor tipuri de societăți comerciale, publicată în *Jurnalul Oficial* nr. L 222, 14/08/1978

Directiva Consiliului 83/349/CEE din 13 iunie 1983 în temeiul art. 54 alin. (3) lit. (g) din Tratat, privind conturile consolidate (*Jurnalul Oficial* L 193, 18/07/1983, p. 0001)

Directiva Consiliului 92/49/CEE din 18 iunie 1992 de coordonare a dispozițiilor legale, de reglementare și administrative privind asigurarea directă, alta decât asigurarea de viață, și de modificare a Directivelor 73/239/CEE și 88/357/CEE (a treia directiva privind „asigurarea generală”)

Directiva Consiliului 98/78/CE din 27 octombrie 1998 privind supravegherea suplimentară a societăților de asigurare care fac parte dintr-un grup de asigurare (*Jurnalul Oficial* L 330, 05/12/1998, p. 0001)

Directiva Parlamentului European și a Consiliului 2001/17/CE din 19 martie 2001 privind reorganizarea și lichidarea societăților de asigurare

Regulamentul Consiliului (EC) 2001/2157 privind statutul unei companii europene, publicat în *Jurnalul Oficial* nr. L 294, 10/11/2001

Directiva 2002/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 noiembrie 2002 privind asigurarea de viață (*Jurnalul Oficial* L 345, 19/12/2002, p. 0001)

Directiva 2002/87/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2002 privind supravegherea suplimentară a instituțiilor de credit, a societăților de asigurare și a firmelor de investiții într-un conglomerat financiar și cuprinzând modificări la directivele Consiliului 73/239/CEE, 92/49/CEE și 93/22/CEE și directivele 98/78/CE și 2000/12/CE ale Parlamentului European și Consiliului (*Jurnalul Oficial* L035,11/02/2003,p. 0001)

Directiva 2002/92/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 9 decembrie 2002 privind intermedierea în asigurări (*Jurnalul Oficial* L 009, 15/01/2003, p. 0003)

Directiva 2004/39/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 aprilie 2004 privind piețele instrumentelor financiare, care modifică următoarele directive: 85/611/CEE, 93/6/CEE și 2000/12/CE și care abrogă Directiva 93/22/CEE

Analiza pieței, http://www.portaldeasigurari.ro/analiza/analiza_pieteii_2006.php

BAAR, <http://www.baar.ro/index.htm>

CEIOPS, http://209.85.135.104/search?q=cache:RF5zDISrtYUJ:www.csa-isc.ro/index.php%3Foption%3Dcom_content%26task%3Dview%26id%3D353%26Itemid%3D85&hl=ro&ct=clnk&cd=3&gl=hu

CEA, <http://www.cea.assur.org/>

CEA, <http://www.cea.assur.org/...Annual Report 2005-2006>

CEA, <http://www.cea.assur.org/cea/download/publ/article221.pdf>

CEA, <http://www.cea.assur.org/cea/download/publ/article244.pdf>

CSA, http://csa-isc.ro/files/standard_iais.pdf

CSA, http://csa-isc.ro/files/strategie%20CSA_IFRS_2006.pdf

CSA, http://csa-isc.ro/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=35&Itemid=98

CSA, http://www.csa-isc.ro/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=9&Itemid=83

Lamfalussy, http://www.bundesbank.de/bankenaufsicht/bankenaufsicht_cebs_lamfalussy.en.php

UNRAR, <http://www.unrar.ro/activitati/>

UNRAR, <http://www.unrar.ro/legislatie/>

Mikroökonometriai modellek alkalmazása a marketingkutatóban – a Tobit regressziómodell

LÁZÁR EDE

A számítástechnika gyors fejlődése és elterjedése nemcsak a vállalatok üzleti folyamataira gyakorolt stratégiai jelentőségű hatást, hanem a gyorsabb és komplexebb üzletiinformáció-elemzési igények visszahatottak, generálták az elméleti modellek fejlődését is. A különböző kvantitatív (ezen belül az ökonometriai) modellek üzleti alkalmazásainak robbanásszerű fejlődéséhez vezetett, hogy a nagyon számításgényes módszerek kipróbálása már nem csak egy-két akadémiai fehérlapnyos kiváltsága volt, akik hozzáférhettek a nagygépes rendszerekhez, hanem „bármely” egyetem vagy vállalat elemzője előtt megnyílt a lehetőség modellek fejlesztésére és kipróbálására a valós üzleti adatokon.

Az 1950-es évek menedzsmentirodalmában és -gyakorlatában jelentős szerepet betöltő kvantitatív módszerekkel, főképp operációkutatási modellekkel kapcsolatos várakozások és szép remények a 60-as évekre jórészt szertefoszlottak, egyértelművé váltak e modellek alkalmazásainak korlátai (lásd pl. Herbert Simon munkáit). A számítási kapacitás gyors növekedése és az elemzők-fejlesztők táborának kiterjedése az akadémiai szféráról a kis- és középvállalati szintig odavezetett, hogy a 90-es évektől a kvantitatív módszerek, ezen belül a többváltozós statisztikai, ökonometriai modellek nemcsak a makroökonómiai elemzések eszköztára maradt, hanem a mindennapi üzleti döntések támogatásának eszközüvé vált. Ez a fejlődés nyilván az akadémiai elit figyelmét sem kerülte el; a 2000. évi közgazdasági Nobel-díjat James Heckman és Daniel McFadden a mikroökonómiai szereplők (vállalat, háztartás, fogyasztó) empirikus elemző eszköztárának fejlesztéséért, ezen belül főképp a kvalitatív és korlátozott eredményváltozójú modellek kidolgozásáért kapták. A régi-új, alkalmazott tudományterület – amelyet egyre többen *mikroökonometriának* neveznek¹ – megjelent a vezető egyetemek tanrendjében.

A Tobit-modell

Empirikus kutatások nagyon gyakori problémája az adatok *korlátozott* jellege. Egy változót korlátozottnak nevezünk, ha a megfigyelt értékek folytonosak egy bizonyos terjedelemben, majd egy bizonyos küszöbértéknél (gyakran nullánál) tartalmaznak egy nem lineáris ugrást. Példaként tekintsünk egy igencsak valószínű marketingkutatói kérdést: „Mennyit fizetne Ön ezért a termékért/szolgáltatásért?”. A válaszok két csoportba sorolhatók: azok, akik nem kívánják megvenni a terméket/szolgáltatást, nullát, a többiek pedig egy többé-kevésbé széles skálán szóródó értéket neveznek meg.

¹ Jerry Hausman: *Microeconometrics. Journal of Econometrics*, Volume 100, Issue 1, 2001/1. 33–35.

Long (1997) szerint amíg a korlátozott eredményváltozójú regressziós modelleket viszonylag régóta alkalmazzák a biometrikai, mérnöki kutatásokban, az első közgazdasági alkalmazás James Tobin 1958-as cikkében van megjelölve. A későbbi Nobel-díjas közgazdász – aki főképp makro-pénzügyi eredményei alapján ismert – a háztartások tartós fogyasztási cikkekre, történetesen személyautóra fordított kiadásait vizsgálta ezzel a modellel. Ez a cikk nagy hatást fejtett ki a hetvenes évek elméleti és empirikus kutatásaira, a szerteágazó modellfejlesztéseket többen „Tobin probit” modellnek, vagy „*tobit regresszió*nak” nevezték. Ma már az empirikus kutatások irodalmában megtalálható példák az alkalmazások széles körét ölelik fel: a nők munkapiacra eltöltött munkaóráinak a száma (Quester–Greene 1982), bankok hatékonysága (Stavarek 2003), piaci volatilitás és jövedelemegyenlőtlenségek (Huck–Normann–Oechssler 2000), európai felsőoktatási intézmények relatív hatékonysága (Joumady–Ris 2002), az USA külföldi beruházásainak (FDI) hatása a fejlődő országok munkapiacára (Lipsey 2004). Az elmúlt egy-két évben a modell oktatása megjelent néhány magyarországi és romániai közgazdasági mesteri és doktori képzési programban is.

De miért is nem használhatjuk a korlátozott függő változót tartalmazó kereslet-elemzéseknél a jól bevált lineáris regressziós modellt, a konzisztens becslést adó OLS-sel? A következő gyakran előforduló, de téves megoldásokkal találkozhatunk a korlátozott adatokból származó függő változók regressziós modellezése kapcsán. Tekintsük Tobin személyautó-vásárlás kutatására irányuló példáját.

1. Ha lineáris regresszió segítségével modellezzük, hogy milyen tényezők határozzák meg az autóvásárlásra fordított összeget (Y függő változó), és a minta valamennyi esetét bevonjuk az elemzésbe, akkor a becsült regressziós függvénynek értelmezhetetlen negatív értékei is lesznek, és ez a függvény (nagyon) rossz illeszkedését eredményezi.

2. További lehetőség, hogy egy *logisztikus regressziós* modellt alkalmazzunk $Y=0$ (nem vásárol) versus az $Y=1$ (vásárol) valószínűségek becslésére. Ebben az esetben egy jó becslést kaphatunk arra, hogy kik vásárolnak autót (milyen tényezők befolyásolják a vásárlás valószínűségét), de elveszítjük azt az információt, hogy mennyit hajlandóak költeni.

3. Végül a talán leggyakoribb félmegoldás: lazán mellőzzük a mintánkból a nem vásárlókat, és egy lineáris regressziós modellt specifikálunk az $Y>0$ értékekre. Ez a modell jelentős torzítottsághoz és a függő, illetve a független változók kapcsolatának alulbecsléséhez vezet.

A Tobit-modell értelmezhető úgy, mint egy lineáris regresszió, amelyben a függő változót vagy jobbról, vagy balról, vagy mindkét irányból valamilyen küszöbérték korlátozza. A modell általános formája Greene alapján (2003) két küszöbérték esetén:

$$\begin{aligned}
 y_i^* &= \alpha + \beta x_i + \varepsilon, \\
 y_i &= a \text{ ha } y_i^* \leq a, \\
 y_i &= b \text{ ha } y_i^* > a, \\
 y_i &= y_i^* \text{ különben,}
 \end{aligned}
 \tag{1}$$

ahol y_i^* ún. látens változó, amelyre az esetek egy részében (a küszöbértékeken kívül) nincs megfigyelésünk, y a megfigyelt függő változó, a és b pedig a regressziós paraméterek.

A legkisebb négyzetek módszere (OLS) nem alkalmas eljárás a regressziós paraméterek becslésére, ezért az alkalmazott módszer a maximum likelihood (MLE). Az OLS-szel szemben, amely a becült és a megfigyelt értékek közötti távolságot minimalizálja, az MLE a log likelihood függvény maximalizálásán alapul. A log likelihood a likelihood függvény logaritmus, amely egy valószínűséget fejez ki. A zéró küszöbértékű modell likelihood függvénye két részből áll: $L = P_1 P_2$

$$P_1 = \prod_{i=1, m} 1/\sigma * f[(Y_i - \alpha - \beta X_i)/\sigma] \quad \text{ha } Y > 0 \tag{2}$$

$$P_2 = \prod_{j=1, n} F[(-\alpha - \beta X_j)/\sigma] \quad \text{ha } Y = 0,$$

ahol f sűrűségfüggvény, F eloszlásfüggvény, m azon részmintaelemek száma, ahol Y pozitív, és n az $Y=0$ esetek száma.

A modell építésének folyamata hasonló a lineáris regressziós modellekéhez, iteratív lépéseken keresztül vonjuk be a magyarázó változókat és teszteljük a hatásukat. Egyértelmű hátránya a modellnek, hogy feltételezi az eltérésváltozó (ε) normál eloszlását, heteroszkedaszticitás esetén a módszer a paraméterek torzított becsléséhez vezet.

Marginális hatás

Általában a többváltozós regressziós modellek nagy erőssége, hogy a függő változóra szignifikánsan ható tényezők (független változók) meghatározása mellett megbecsülhetjük a hatás intenzitását is. Amíg a lineáris regressziós egyenletben egy x_i magyarázó változó – a többi magyarázó változó rögzített értéke mellett – ceteris paribus hatása a függő változóra egyenlő annak paraméterével, a Tobit-modellben lényegesen bonyolultabb ennek kiszámítása. Tekintsük adottnak a fenti általános képletet y^* látens és y megfigyelt függő változóval, a és b konstansokkal. Feltételezzük továbbá, hogy az ε hibtag folytonos véletlen változó, zéró átlaggal és σ^2 állandó varianciával, azaz $f(\varepsilon | x) = f(\varepsilon)$. Ez esetben a határhatás képlete:

$$\delta E(y_i | x_i) / \delta x_i = (F_b - F_a) * \beta = \beta * \text{Prob}[a < y_i^* < b]. \tag{3}$$

Bizonyítása és részletes tárgyalása megtalálható Greene (2003) könyvében. Ez az általános forma két küszöbérték esetére érvényes. Abban a gyakori esetben, amikor a küszöbérték zéró és feltételezzük a hibatag normális eloszlását, a következő képlettel számoljuk a határhatást:

$$\delta E(y_i | x_i) / \delta x_i = \beta * \text{Prob}(y_i^* > 0 | x) = \beta * [1 - F(-\beta * x_i / \sigma)]. \quad (4)$$

A Tobit-modellben tehát – akárcsak más nem lineáris regressziós modelleknél – egy változó marginális hatása nemcsak az adott változó paraméterbecslésétől függ, hanem a többi független változó értékétől és paraméterbecslésétől is.

Árrugalmassági együttható mint marginális hatás

A marginális hatás viszonylag bonyolult kiszámítása ellenére kiemelten fontos szerepet kap a marketingkutatókban egy új termék beárazását célzó árteszteknel. Amennyiben a modell tartalmazza a termék/szolgáltatás árát mint független változót (egy ártesztnél meglepő lenne, ha nem), akkor az árrugalmassági együtthatót az ár határhatásából képezhetjük. Az árrugalmasság jól ismert általános formája:

$$\varepsilon_p = \delta Q / \delta p * p / Q, \quad (5)$$

természetesen p ebben az egyenletben a szolgáltatás árát és nem a vásárlás valószínűségét jelenti, Q pedig a keresleti függvényt, ami megegyezik az y^* függő változóval. A vásárlás valószínűségét kifejező polinom függvény megfeleltethető a keresleti függvénynek, így a képlet első tagja ($\delta Q / \delta p$) az ár szerinti határhatást jelenti. Felhasználva tehát a (4), (5), (6) egyenleteket, kutatásunkban az árrugalmassági együttható a következő képlettel fejezhető ki:

$$\varepsilon_p = \delta Q / \delta p * p / Q = \beta (1 - F(-\beta * x_i / s)) * p / y^*, \quad (6)$$

ahol p az ár változót, y^* pedig a látens függő változót jelöli. Amint a képletből is kiderül (ε_p függ x_i -től, ahol i 1-től n -ig tart), az árrugalmasság valamennyi adatsor, azaz valamennyi mintabeli interjúalany esetében kiszámítható, egy új változót képezve az adattáblában. Felmerül az árrugalmasság egy értékkel való kifejezésének a problémája. Két lehetőségünk van: a rögzítés és az átlagolás módszere. Kutatásunkban az utóbbit használtuk: az esetekhez tartozó árrugalmassági együtthatók mintabeli átlagával számoltunk.

Figyelembe véve, hogy egy termék értékesítéséből származó árbevétel akkor maximális, ha az árrugalmassági együttható -1 , a modellünkben addig kell módosítani az árat mint független változót, amíg az árrugalmassági együttható eléri ezt az értéket.

Empirikus kutatás

A következőkben egy valós marketingkutatási projekten keresztül mutatom be a Tobit-modell alkalmazását a kereslet előrejelzésben, előbb kissé részletezve azt a piaci környezetet, ami meghatározta a marketingkutatási problémát. Az utóbbi évek valószínűleg legfontosabb fejleménye az európai országok telekommunikációs piacain a harmadik generációs mobiltelefon-szolgáltatások (3G) technikai kifejlesztése és piaci bevezetése volt, mint a telekommunikáció, internet és adatátviteli technikák közötti konvergencia egyik fontos állomása. A történet az ezredforduló körül kezdődött, de mára Romániában is a mindennapok része lett, nemcsak a multik nyújtanak ilyen szolgáltatást, hanem a hazai tulajdonú távközlési szolgáltató is most építi ki ezt a jelentős beruházást igénylő rendszert.

Közvetlenül az ezredforduló előtti dotcom-lázban a távközlési cégek sok milliárd dollárt fizettek néhány nyugat- és észak-európai országban a licenzdíjakért anélkül, hogy előtte felmérték volna az említett szolgáltatások várható keresletét. A hatalmas licenzdíjak és a dotcom-lufi kipukkanása, a dotcom-cégek tőzsdei árfolyamzuhanása elvezetett oda, hogy néhány, amúgy gyorsan növekvő piaccal és a dotcom-cégek egy jó részével szemben reális üzleti modellel rendelkező telekommunikációs cég is pénzügyileg ellehetetlenedett, illetve csődbe ment. Ez a magyarázata annak, hogy a letisztult piacon megmaradt távközlési cégek sokkal óvatosabban fogtak a 3G szolgáltatások bevezetésének előkészítéséhez, a távközlésitechnológia-fejlesztésben és a legnagyobb kereslettel rendelkező országokban is csak 2003/2004-ben indultak el az első szolgáltatások. A termékbevezetési folyamatnak, ha a licenzdíjak kifizetéséhez képest késve is, de része lett a keresleti oldal marketingkutatási eszközökkel történő vizsgálata.

A következőkben részletezett empirikus kutatási példában az egyik egyesült királyságbeli mobiltelefon-szolgáltató 2001-es marketingkutatásából származó adatok segítségével mutatom be a módszertant. Lehetőségem adódott a Taylor Nelson Sofres nemzetközi piackutató cég Telecom csoportjának a tagjaként részt venni ebben a projektben.² A kutatás fő célja a szélessávú adatátvitelt lehetővé tevő technológiára épülő szolgáltatások (pl. videoletöltés, e-mail, on-line játékok, e-learning) potenciális keresletének, optimális árának és az ezekből adódó várható legnagyobb árbevételnek becslése. Optimális ár alatt természetesen az árbevétel maximalizálása melletti árat értjük.

Az adatgyűjtés technikája személyes megkérdezés volt, amely során az akkor még újdonságnak számító CAPI-eszközöket³ használtuk. Az árteszt során a vizsgált 3G

² A kutatás elvégzése óta eltelt néhány év, de az adatok továbbra is a megbízó tulajdonát képezik. Ezért a tanulmányban csak annyi adatot mutatok be, amennyit a módszertan megértéséhez szükségesnek tartok, és ami alapján nem rekonstruálható a szolgáltatás beárazására vonatkozó semmilyen üzleti információ.

³ Computer Aided Personal Interview – a személyes megkérdezést támogató leegyszerűsített laptop tartalmazza a kérdőívet, így nemcsak az adatrögzítés idejét és költségét lehet megspórolni, hanem képekkel, rövidfilmekkel a vizsgált terméket/szolgáltatást is jobban be lehet mutatni.

szolgáltatások közül néhány egyetlen havidíjjal lett tesztelve, mások pedig a havidíj mellett forgalmi díjat is tartalmaztak. Természetesen valamennyi tesztelt szolgáltatás optimális beárazása külön modell felállítását és specifikálását jelentette. A havidíjjal tesztelt szolgáltatások esetében az alkalmazott modell a logisztikus regresszió (binomiális és multinomiális) volt, míg a havidíjjal és forgalmi díjjal egyaránt rendelkező szolgáltatások ártesztjénél a Tobit regressziós modellt használtuk. Ebben a tanulmányban csak a Tobit-moddellel foglalkozom.

Az interjúk során használt CAPI-eszközök lehetővé tették, hogy a vizsgált szolgáltatás (pl. videoletöltés) tervezett használatának a mennyisége (perc/nap) alapján azonnal kiszámoljuk a szolgáltatás teljes havi költségét (havidíj + használat*percdíj), és ezt az interjúalannal interaktív módon egyeztetve addig módosítsuk a használat mennyiségét, amíg a teljes havi költség elfogadható számára. Az eredmény nemcsak az adatok jó minősége és konzisztenciája lett, hanem egy olyan változó, amely a minta egy részében zéró értéket, a maradék részben pedig egy adott terjedelemben szóródó egész értéket vesz fel. Ez a korlátozott jellegű adatsor alkalmas függő változója lehetett a Tobit regressziós modellnek.

Empirikus eredmények

Az első szakasz a modellspecifikáció, a Tobit regressziós egyenlet paramétereinek a meghatározása.⁴ A legjobb magyarázó erejű modell megtalálása meglehetősen hosszadalmas folyamatából csak a végeredményt mutatom be. A használt TSP programnak nincs menürendszere, és a Tobit-moddell szintaxisa sem a legegyszerűbbek közül való:

```
TOBIT dmail c preml inchoho tmbill grndtot age male ftech segm1;
y0=belu .le. 0; y1=belu .gt. 0;
frml xb1eq xb1 = z0 + z1*preml + z2*inchoho + z3*tmbill + z4*grndtot + z5*age
+ z6*ftech + z7* male + z8*segm1;
frml eq1 log1=y0*lnorm(-xb1/sigma)+y1*(-log(sigma)+lnorm((belu-xb1)/sigma));
eqsub(name=tobit) eq1 xb1eq ;
```

A regressziós egyenlet tehát a vásárlás valószínűségét becsli nyolc független változó alapján.

$$P(Y>0) = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_8x_8, \quad (7)$$

ahol: $P(Y>0)$ – a vásárlás valószínűsége, b_0 – konstans, x_1 – a szolgáltatás ára, x_2 – az interjúalany havi jövedelme, x_3 – a jelenlegi mobiltelefon-számla, x_4 – valamennyi

⁴ A marketingkutatásban legelterjedtebb SPSS program nem tartalmazza (legalábbis a kutatás idején használt 9-es verzió) a Tobit regressziós modellt, ezért a TSP (Time Series Processor) ökonometriai szoftvert használtuk.

3G-szolgáltatás tervezett havi költsége, x5 – életkor, x6 – a technikai újdonságok iránti nyitottság faktora, x7 – nem (0-nő, 1-férfi), x8 – célszegmensbe tartozás (a szegmentációs klaszter változó egyik kategóriájának a dummy-ja) .

Az output legfontosabb eredményei a maximum likelihood módszerrel becsült együtthatók és a hozzá tartozó t-statisztikák.

Dependent variable: DMAIL

Number of observations = 1323 Schwarz B.I.C. = 1407.109

Number of positive obs. = 353 Log likelihood = -1349.607

Parameter	Estimate	St. Error	t-statistic	P-value
C	-6.41208	0.870686	-7.3644	[.000]
PREML	-0.10457	0.040461	-2.58459	[.010]
INCHOHO	2.32743	0.417325	5.577014	[.000]
TMNBILL	0.053346	3.36E-03	15.89977	[.000]
GRNDTOT	1.166837	0.363609	3.209045	[.001]
AGE	-0.04805	0.0153	-3.14037	[.002]
FTECH	2.346855	0.473127	4.960305	[.000]
MALE	0.990342	0.340333	2.909917	[.004]
SEGM1	0.94647	0.361213	2.620252	[.009]
SIGMA	4.369107	0.180491	24.20676	[.000]

Standard Errors computed from analytic second derivatives (Newton)

A független változók együtthatóinak vizsgálata értékes információt szolgáltat a termék bevezetését célzó marketingstratégia számára, megmutatja, hogy mely fogyasztói jellemzők befolyásolják a vásárlás valószínűségét, és alapot nyújthat a piac további szegmentációjához. Minket azonban most csak a termék „beárazása”, az optimális ár meghatározása érdekel.

A következőkben az árrugalmassági együttható (e_{preml}) áttekinthetőbb kiszámításához néhány segédváltozót is definiáltunk (pdf, cdf, yt). A Tobit regressziós modell rögzített együtthatói és egy meghatározott áron ($preml=0.25$) számítjuk ki az árrugalmasság értékét.

```
const z0 – z8 sigma preml 0.25;
genr xb1eq;
genr pdf=norm(xb1/sigma);
genr cdf=cnorm(xb1/sigma);
genr yt =(cdf*xb1)+(pdf*sigma);
genr e_prel=(cdf*z1)*(preml/yhat);
print e_prel;
```

(8)

A továbbiakban már csak néhány iteratív lépés az elemzés: addig módosítjuk modellünkben az árvaltozó értékét (a többi változó rögzítése mellett), amíg az árugalmassági együttható -1 lesz. Az optimális árat visszahelyettesítve a keresleti függvénybe, meghatározható az ehhez az árhoz tartozó kereslet mértéke és a kettő szorzatából a várható maximális árbevétel.

Az elemzés végén magától értetődő kérdés, hogy eredményeink mennyire megbízhatóak. A lineáris regresszióhoz hasonlóan a Tobit-modellnél is alkalmazhatóak olyan tesztek, amelyek az illeszkedés jóságát, a becslés torzítatlanságát és a homoszkedaszticitás feltételét vizsgálják. Ezeket a modellspecifikációnál nem részleteztem, de van egy nagyon egyszerű és egyértelmű mutatója a modellezés eredményességének: a találatmátrix. Ennek kiszámolásához egy új változóban rögzítettük a vásárlás becsült valószínűségét (y^*), majd ebből képeztünk egy dummy változót, amelynek két értéke a nem vásárlók ($y^* < 0,5$) és a vásárlók ($y^* \geq 0,5$). A végeredmény egy keresztábra lesz, amely összehasonlítja a kereslet becsült és a tényleges, az interjúalanyok által kinyilvánított értékeit. Kutatásunkban a helyes becslések aránya 78%, ami sajnos megerősíti azt az axiómát, hogy nincs tökéletes modell, és felveti az első- és másodfajú hiba költségkalkulációjának a szükségességét is.

Irodalomjegyzék

- Breen, Richard 1996. *Regression Models*. Censored, Sample Selected, or Truncated Data. Sage University Paper
- Greene, William 2003. *Econometric analysis*. Pearson Education International, Prentice Hall, Upper Saddle River, USA
- Greene, William 1998. *Marginal Effects in the Censored Regression Model*. Economic Letters, Harvard University
- Hausman, Jerry 2001. Microeconometrics. *Journal of Econometrics*, Volume 100, Issue 1, 2001/1, 33–35.
- Long, J. Scott 1997. *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables*. Sage Publications
- Ramathan, Ramu 2003. *Bevezetés az ökonometriába alkalmazásokkal*. Panem, Budapest

A ménestől a mobiltelefonokig – A vidéki munkaerő foglalkoztatása Romániában –

KEREKES KINGA

2008. február 11-én avatták fel a finn Nokia vállalat első szerelőegységét Zsuk községben. A Nokia betelepedése egy néhány éve elkezdődött folyamat része, ami a vidéki munkaerő foglalkoztatása szempontjából paradigmaváltáshoz vezetett Romániában, legalábbis az Északnyugati Fejlesztési Régióban. A váltás a 2002–2004-es időszakban történt; azóta egy masszív munkahelyteremtési folyamatnak és ezzel párhuzamosan egyre súlyosbodó munkaerőhiánynak vagyunk tanúi. Ennek ellenére a vidéki munkaerő csaknem fele kihasználatlanul hever, és a romániai vidéken alig látszanak meg a gazdasági fellendülés nyomai. A nagyszámú új munkahely betöltése kihívást jelent mind a vállalatok, mind az önkormányzatok és a foglalkoztatási kérdésekben illetékes hatóságok számára. A megoldás három kulcsszóban rejlik, amit akár a vidéki foglalkoztatás 3 I-jeként is megfogalmazhatnánk: *információ, infrastruktúra és indíték*.

Európa-szerte nagy port kavart fel a Nokia új termelőegységének megnyitása 2008. február 11-én Zsuk községben, Kolozsvártól 21 km-re. A község neve eddig csak a ménéséről volt ismert, de az is inkább a lótenyésztők körében, úgyhogy 2007-ben még igen kevesen tudták volna a település helyét bejelölni a világtérképen.

A nyolcvanas évek közepén, a tanév első heteiben, Kolozsvár jobb sorsra érdemes középiskolásai (köztük a jelen cikk írója) szedték a kukoricát a zsuki földeken, természetesen a szocializmus építése érdekében. Annak idején senki nem gondolt arra, hogy német vendégmunkások jövőbeni munkahelyén tördeli a kukoricacsöveket az elszáradt kóróról.

Jogosan tevődik fel a kérdés: miért éppen Zsukot választotta újabb telephelyéül a Nokia? Ebben a tekintetben a cég rendkívül szűkszavú; a Nokia hivatalos honlapján nagyon kevés információ található az új üzemmel kapcsolatban, és sajtóközleményben is csak az új üzem megnyitásának tényét közlik, ezért az indítékokat csak találgathatjuk.

A Nokia letelepedéséhez nagyban hozzájárult az, hogy a Kolozs megyei önkormányzat megfelelő helyszínt ajánlott: a vasút és országút közelében elterülő 159 hektárnyi mezőgazdasági területen (az említett szép emlékű kukoricaföldek helyén), ami addig a kolozsvári Agrártudományi és Állatorvosi Egyetem használatában volt, megyei és állami pénzalapok felhasználásával ipari parkot hozott létre Tetarom III néven.¹ A Nokia 90 hektárt bérel az ipari park területén, a fennmaradó területet más vállalatok veszik majd használatba. Az ipari park létrehozásával a Kolozs megyei önkormányzat komoly infrastrukturális fejlesztéseket vállalt ma-

¹ A Tetarom III ipari park a Kolozs megyei önkormányzat által létrehozott harmadik ipari park.

gára: a magasfeszültségű áram bevezetésén, gázvezetékek lefektetésén, bekötő utak megépítésén kívül a kolozsvári repülőtér fejlesztését is felvállalta.

A kolozsvári Műszaki Egyetemen nyújtott, a Nokia tevékenységi körébe illő, igényes szakmai képzés is szerepet játszhatott a helyszín kiválasztásában, ugyanis a frissen végzetek köréből kreatív tervezőcsapatot lehet összeválogatni. Arról nem is szólva, hogy a vállalat adminisztratív tevékenysége irányításával és lebonyolításával kapcsolatos valamennyi szakmában képeznek ki fiatalokat a kolozsvári egyetemek.²

Annak a ténynek az ismeretében, hogy a zsuki üzem megnyitásával párhuzamosan a Nokia bezárja a németországi Bochumban lévő termelőegységét,³ arra következtethetünk, hogy a telephelyválasztásban fontos szerepet játszik, hogy a romániai munkaerő a németországinál jóval olcsóbb.

Tanulmányunk témája éppen ez a munkaerő, amely a Nokiát Kolozsvár közelébe vonzotta. Milyen munkaerő-piaci viszonyok közé érkezett a Nokia, hogy állunk a munkaerő iránti kereslettel és kínálattal?

Zsuk közepes méretű község 4120 lakossal, az erdélyi Mezőség tájegység része. Hagyományos falusi településekből áll, és a szomszédos települések is mind hagyományos, mezőgazdaságból és állattenyésztésből élő falvak. A nagyváros közelsége nem látszik meg a településen, amely ezidáig kívül esett azon a határon, ameddig a városból kitelepülni vágyó (többnyire) úrgazdagok ingatlanvásárlásai terjedtek. Nemrég még senki sem akart ideköltözni, szemben a „felkapott” Kisbács, Szászfenes, Magyarléta, Magyarfenes, Tordaszentlászló falvakkal, ahol egyre-másra épültek a Kolozsvárról kiköltözők házai, palotái, kinek-kinek pénze és ízlése szerint.

Telephelyválasztásával tehát a Nokia a vidéki munkaerő megcélozása mellett is döntött. De megközelíthetjük a témát a másik irányból is: a Nokia zsuki üzeme elhelyezkedési lehetőséget nyújthat a környékbeli falvak lakosságának, és nem csak. Tudnak-e a helybeliek élni a lehetőséggel? Ki fog-e alakulni egy olyan helyzet, amelyből mindkét fél, mind a Nokia, mind a helyi közösség nyertesén jöjjön ki? A kérdés megválaszolása még korai lenne, de a kiinduló helyzet jobb megértésére szolgáljon a következő elemzés.

Paradigmaváltás a vidéki foglalkoztatás területén

A Nokia betelepődése egy néhány éve elkezdődött folyamat része, ami a vidéki munkaerő foglalkoztatása szempontjából paradigmaváltáshoz vezetett Romániában, vagy legalábbis az Északnyugati Régióban és ezen belül Kolozs megyében.

1990 után a vidéki munkaerő elhelyezkedési lehetőségei nagyon leszűkültek, a gyárak bezártak, a termelőszövetkezetek felbomlottak és az állami gazdaságok fel-

² Egyedül a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen több mint 50 000 diák tanul.

³ Amely döntését a Nokia a társadalmi felhördülés hatására finomította, hogy tovább működteti egyik kisebb bochumi részlegét. A Nokia felajánlotta ugyan az elbocsátott német munkásoknak, hogy átveszi őket zsuki üzemébe, amennyiben hajlandók az itteni bérért dolgozni, ez azonban kevésbé valószínű.

számolódtak. A munkanélküliség elől a vidéken élő (vagy vidékről származó) emberek jelentős része a mezőgazdaságba menekült: a visszaszolgáltatott földterületeken kezdtek el gazdálkodni, XIX. századi módszerekkel.⁴ Ez a gazdálkodási mód biztosította a vidéki családok tagjai számára a rendszeres tevékenységet és a szűkössé megélhetést is. 2000-ben a vidéki munkaképes lakosság 74,5%-a dolgozott a mezőgazdaságban,⁵ többségük egyéni gazdálkodóként vagy segítő családtagként, a fizetett alkalmazottak aránya elenyésző volt. Mind a politikusok, mind a szociológusok és a közgazdászok számára nyilvánvaló volt azonban, hogy ez a fajta gazdálkodás az uniós csatlakozás küszöbén nem fenntartható. Ahhoz viszont, hogy a mezőgazdaság versenyképessége javuljon, számítások szerint Románia-szerte legalább 2 millióval kevesebben kellene ebben az ágazatban dolgozzanak.⁶ A rendszerváltást követő évtizedben a vidéki foglalkoztatás témában érdekelt szakemberek visszatérő kérdése az volt, hogy mi legyen a rendelkezésre álló felhasználatlan vidéki munkaerővel. A legnagyobb gondot pedig a munkahelyteremtés jelentette.

A 2002–2004-es évek fordulatot hoztak, és úgy tűnik, paradigmaváltásra van szükség a vidéki munkaerővel kapcsolatban is (pedig egy évtized alatt már milyen jól hozzászoktunk a jól bevált elméletekhez, problémafeltevéshez). Az új helyzetet a következő jelenségek jellemzik:⁷

- a vállalatok nagyszámú új munkahelyet hirdetnek meg, amelyeket nem mindig, vagy csak nehézségek árán sikerül betölteni;
- sok munkavállaló külföldön, többnyire a régi EU-s országokban keres és talál munkát;
- a mezőgazdaságban foglalkoztatott vidéki munkaerő aránya csökkenőben van, de még így is messze túlhaladja az európai átlagot (2006-ban 62,6% volt Romániában és 58,1% az Északnyugati Régióban).

A helyzet megváltozásával a problémafelvetésnek is változnia kell. Az vált a fő kérdéssé, hogy hogyan lehetne egyeztetni az egyaránt magas munkaerő-piaci kínálatot és keresletet.

A következőkben megpróbáljuk mind a vidéki munkaerő-kínálatot, mind pedig a keresletet statisztikai adatok és saját gyűjtésből származó adatok segítségével bemutatni.

⁴ Swain N. – Vincze M. 2001. Agricultural Restructuring in Transylvania in the Post-Communist Period, in: Light D. – Phinnemore D. (eds.): *Post-Communist Romania. Coming to Terms with Transition*. New York, Palgrave Publishers. 175.

⁵ Romániai országos munkaerő-felmérés, Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest, 2005.

⁶ Dumitru M. & al. 2004. *Rural Development and the Reform of Romanian Agriculture*. Romanian Centre for Economic Policies. Bucharest. 22.

⁷ Kerekes K. 2007. Employment Opportunities for People Living in Rural Areas, in: Kerekes K. (ed.) *The Proceedings of the International Conference: Competitiveness and European Integration, Regional and Rural Economics section, 26-27 October 2007*. Alma Mater. Cluj-Napoca. 133–139.

A munkaerő iránti kereslet

2002 óta megnőtt a munkaerő iránti kereslet, és a vállalatok egyre nagyobb nehézségek árán jutnak a megfelelő munkaerőhöz. Ezt bizonyítják az Északnyugati Régió Fejlesztési Ügynöksége által 2006-ban összeállított Foglalkoztatási Terv⁸ adatai is, ahonnan kiderül, hogy míg 2002-ben az Északnyugati Régióban a meghirdetett munkahelyek 95,7%-a elfoglalásra került, addig ez az arány 2005-re 73,2%-ra csökkent. A régió szintjén jelentősek a területi különbségek: Kolozs megyében 2005-ben a meghirdetett állások 55,5%-a maradt betöltetlenül, míg például Beszterce-Naszód megyében kevesebb mint 0,5%-a.

A meghirdetett munkahelyek száma 2005 után is emelkedő tendenciát mutat. Az Országos Munkaerő Foglalkoztatási Ügynökség internetes honlapján hetente több ezer munkahelyet hirdetnek meg az Északnyugati Régióban: például 2007. október 18–25. között 3641 munkahelyre lehetett jelentkezni, 2008. február 7–14. között pedig 3181 munkahelyre; ezeknek több mint egyharmada Kolozs megyében került meghirdetésre⁹.

Az elhelyezkedési lehetőségek javulását jelzi az is, hogy csökkent a regisztrált munkanélküliségi ráta: 2007 decemberében az országos átlag 4,1% volt, 1,1%-kal alacsonyabb, mint 2006 hasonló időszakában. Az Északnyugati Régióban a munkanélküliség 2,9% volt, a második legalacsonyabb az országos rangsorban a román főváros, Bukarest (1,9%) mögött. A 18–62 éves korosztályban a munkanélküliek aránya országos szinten 2,67% volt, egy kissé magasabb (3,90%) vidéken, mint városon (1,84%). A munkanélküliek túlnyomó többsége (78,9%) alacsonyan képzett (legtöbb szakiskolai végzettséggel rendelkezik), 16,8% az érettségizettek és 4,3% a felsőfokú végzettségűek aránya.¹⁰

A munkaerő-keresletre irányuló elemzésünk arra is kiterjed, hogy kik és milyen munkahelyeket kínálnak, kik a legnagyobb munkaadók a régióban. 2006 augusztusában az Északnyugati régióbeli megyék Területi Munkaügyi Hivatalainak jelentései alapján a régió legtöbb alkalmazottat foglalkoztató vállalata, 4889 alkalmazottal, a szatmárnémeti székhelyű, villamos autóalkatrészeket gyártó DRM Draxlmaier Romania Sisteme Electrice Kft. volt. Második helyen az aranyosgyéresi, acélhuzalgyártásra szakosodott, Mechel Câmpia Turzii Rt. állt 4556 alkalmazottal, a harmadik helyen pedig a kereskedelemmel, illetve alkoholos és üdítőitalok gyártásával foglalkozó nagyváradi Transilvania General Import Export Kft., 4523 alkalmazottal. Villamos motoralkatrészeket gyárt a legtöbb személyt foglalkoztató Beszterce-Naszód megyei vállalat, a besztercei Leoni Wiring Systems (3250 alkalmazott), és ugyancsak villamos alkatrészek gyártásával foglalkozik a legtöbb (2009) személyt foglalkoztató Máramaros megyei vállalat, a Moeller Electro Producție Kft., amelynek székhelye a többi nagyvállalattól eltérően vidéken, Sârbi faluban található. A legtöbb személyt alkalmazó Szilágy megyei

⁸ Planul regional de acțiune pentru ocuparea forței de muncă 2006–2008. Regiunea Nord-Vest (Északnyugati Régió Regionális Foglalkoztatási Terve 2006–2008). Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Vest, Cluj-Napoca, 2006.

⁹ www.anofm.ro/lmv/index_lmv.php.

¹⁰ www.anofm.ro/statistica/sitoperativadec2007.pdf.

vállalat, a gumiabroncsokat gyártó Silvania Rt., 1441 személyt foglalkoztatott. 1000-nél több alkalmazottja volt Beszterce-Naszód megyében 2 vállalatnak (tevékenységi területük villamos motoralkatrészek, illetve fémszerkezetek gyártása), Bihar megyében 7 vállalatnak (egy-egy üdítő és alkoholos italok, élelmiszeripari termékek és műanyag-termékek gyártásával foglalkozó vállalat, három cipő- és egy készruhágyár), Kolozs megyében 9 vállalatnak (acélhuzalgyár, távközlés, villamos motoralkatrész gyár, egy fehérnemű- és egy készruhágyár, két biztosítótársaság, két bútorgyár), Máramaros megyében 4 vállalatnak (villamos motoralkatrészek, matrac, bútor és készruha gyártásával foglalkozó vállalatok), Szatmár megyében 4 vállalatnak (villamos autóalkatrész, háztartási villamosgépek, emelő- és rakodógépek és készruha gyártásával foglalkozó vállalatok) és Szilágy megyében 3 vállalatnak (gumiabroncs-, acélcső-, illetve harisnyagyár). A nagyszámú alkalmazottat foglalkoztató vállalatok között többen villamosalkatrész-, cipő- vagy ruhagyártásra szakosodtak, ezek külföldi cégeknek a beszállítói, bér munkát végeznek, és az olcsó helyi munkaerőt használják fel.¹¹

A gazdasági vállalkozásokon kívül nagyszámú alkalmazottat foglalkoztatnak a megyei és városi önkormányzatok hatáskörébe tartozó intézmények is, például a Kolozs és Szilágy megyében működő vízgazdálkodási vállalatnak 1300, a Kolozs Megyei Szociális és Gyermekvédelmi Igazgatóságnak pedig közel 1200 alkalmazottja van.

Jogosnak tűnik az ellenvetés, hogy a fent említett munkahelyek többsége városi környezetben létesült és ennél fogva nem jelent megoldást a vidéki munkaerő számára. Ez azonban nem teljesen igaz: még a legtöbb alkalmazottat foglalkoztató vállalatok között is találunk olyat, amely vidéki székhelyen (Moeller Electro Productie Kft.) vagy kisvárosban (Mechel Câmpia Turzii SA) működik; emellett a Transilvania General Import Export Kft. fő gyártási részlege is egy Bihar megyei kisvárosban van. Kolozs megyében is több példát találunk falusi környezetben működő nagyvállalatokra, mint például a Grandemar bányavállalat, amelynek három faluban működik kitermelőegysége, az iklódi Irsap, az egeresi Lafarge, a zsuki Hirsch és az apahidai Rondocarton. A vidéken létesült munkahelyeken kívül a falun élők többségének nem jelentene nagy megerőltetést a napi ingázás a városi munkahelyekre.

A közelmúlt adatainak bemutatása után következzenek azok a munkaadók, amelyek a legújabban léptek színre a vidéki munkaerőpiacon:

Az amerikai Bechtel cég által leszerződött Bors–Brassó autópálya építése 2004 júniusában kezdődött el és előreláthatólag 2013-ig fog tartani, nagyszámú munkahelyet teremtve a nyomvonal melletti települések lakosságának nemcsak az Északnyugati Régióban, hanem a Közép Régióban is. A cég honlapján¹² az áll, hogy 2007 decemberében a Bechtel 4398 személyt foglalkoztatott, amelynek 95%-a román állampolgár; 69%-uk Kolozs és Bihar, további 25%-uk pedig a többi olyan erdélyi megyéből származik, ahol az autópálya nyomvonala elhalad.

¹¹ Kerekes K. 2006. Humán erőforrások, in: Horváth Gy. (ed.) *Északnyugat-Erdély*. Pécs–Budapest, MTA RKK. 153–157.

¹² www.autostradatransilvania.ro.

Az autópályán kívül az országutak javítása, modernizálása, illetve a víz- és szennyvízhálózat bővítése is sok embernek ad munkát, hisz ezen a téren Romániának van behoznivalója. Építőmunkásokra a lakóházépítéseknel is nagy az igény, sok új lakónegyed, lakópark épül, a statisztikai kimutatások szerint 2005-ben a régióban 4612 új épületet adtak át.¹³

Növekvőben van a nagyáruházak száma is, további munkalehetőségeket kínálva képzett és képzetlen munkaerőnek egyaránt. Kolozsváron és környékén több multinacionális kereskedelmi lánc nyitott áruházat, többek között a Kaufland, Cora, Metro, Profi, Billa, Praktiker, Baumax, Selgros és Real. A 2007 októberében megnyílt Carrefour 600 új munkahelyet, a rá egy hónapra nyitó Auchan pedig 450 új munkahelyet hirdetett meg.

Nem maradhat ki a felsorolásból a cikk bevezető részében már említett Nokia sem. A zsuki üzem első szerelőegységét hivatalosan 2008. február 11-én avatták fel, de már azelőtt elkezdte működését, és március végére már 6 millió mobiltelefon összeszerelését tervezik. Jelenleg 300 alkalmazottat foglalkoztatnak, és a tervek szerint 2009-re az alkalmazottak száma eléri a 3500-at. A Nokia üzem köré települő beszállítócégekkel együtt az ipari parkban létesülő munkahelyek száma az elkövetkező öt évben várhatóan eléri a 15 000-et. Ennek a nagyszámú munkahelynek a betöltése kihívást jelent mind az illető vállalatok, mind a környékbeli önkormányzatok és a foglalkoztatási kérdésekben illetékes hatóságok számára.

Vidéki munkaerő-kínálat az Északnyugati Régióban

A munkaerő-kínálatot két részre bontjuk: a teljes munkaidőben foglalkoztatottra és a kihasználatlan munkaerőforrásra. Habár ez utóbbi csak részben jelenik meg a munkaerőpiacon, „munkaerőhiányos” világunkban fontos feltárni minden létező erőforrást. Kihasználatlan munkaerőforrásnak tekintjük a következő kategóriákba tartozókat: munkanélküliek, inaktívak, alulfoglalkoztatottak, önfoglalkoztatók, önfenntartásra berendezkedett gazdálkodók, segítő családtagok, illetve a munkapiacra belépő fiatalok. Ebben a fejezetben mindezen csoportok elemzésére és a vidéki munkaerő-kínálat rövid összegzésére is vállalkozunk.¹⁴

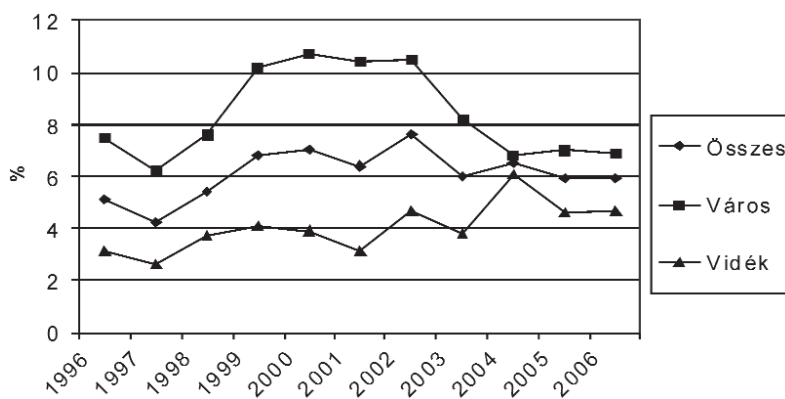
Az elmúlt évtized romániai statisztikai adatai alapján megállapítható, hogy az Északnyugati Régióban vidéken és városban egyaránt, a foglalkoztatási arányszám csökkenő tendenciát mutatott az 1996–2004 közötti időszakban, majd 2004-től növekvő pályára állt rá. A vidéki lakosság foglalkoztatási rátája a városinál magasabb, ami a nagyarányú mezőgazdasági foglalkoztatásnak tudható be.

A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal (ILO) szerint értelmezett munkanélküliségi ráta változó tendenciát mutatott az 1996–2006-os időszakban¹⁵ (1. ábra).

¹³ Románia Statisztikai Évkönyve 2006. Országos Statisztikai Hivatal. Bukarest.

¹⁴ Kerekes K. 2007. Employment opportunities for people living in rural areas, in: Kerekes K. (ed.) *The proceedings of the international conference: Competitiveness and European Integration, Regional and Rural Economics section, 26-27 October 2007*. Alma Mater. Cluj-Napoca.133–139.

¹⁵ Az ILO módszertan szerint becslült munkanélküliségi ráta rendszerint magasabb a hivatalosan regisztrált munkanélküliségi rátánál.

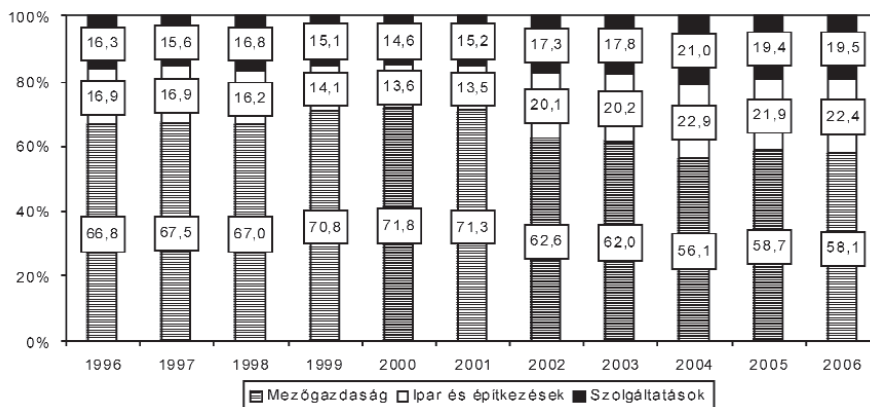

Forrás: Romániai országos munkaerő-felmérések, Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest (2005, 2006, 2007)

1. ábra. Az ILO munkanélküliségi ráta alakulása az Északnyugati Régióban 1996–2006 között

2006-ban a 15–64 éves vidéki lakosság 57,9%-a foglalkoztatott és 4,7%-a munkanélküli, ebből megállapíthatjuk, hogy a vidéki munkaképes korú lakosság 37,4%-a inaktív volt. Az inaktív és munkanélküli kategóriák összesen 42,1%-ot tesznek ki, ami a munkaerőforrások nagyfokú kihasználatlanságát mutatja. Ráadásul a foglalkoztatottként regisztrált személyek munkaereje sincs teljes mértékben kihasználva.

Amint már említettük, a vidéki munkaerő jelentős hányada a mezőgazdaságban dolgozik. A mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya 2000-ben érte el a maximumát (71,8%), majd fokozatosan csökkent, és 2006-ra 58,1%-ra esett vissza (2. ábra).

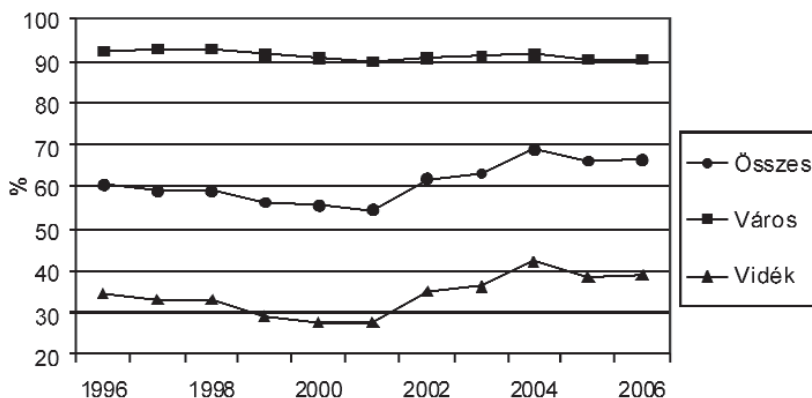

Forrás: Romániai országos munkaerő-felmérések, Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest (2005, 2006, 2007)

2. ábra. A vidéki foglalkoztatottak ágazatok szerinti megoszlása, Északnyugati Régió, 1996–2006

A 2002-ben bevezetett új, szigorúbb statisztikai regisztrációs szabályok némileg nehezítik a 2002 előtti és utáni adatok összehasonlítását, a 2001-es és 2002-es év közötti nagy visszaesés részben annak tulajdonítható, hogy több, addig foglalkoztatottként regisztrált személy átkerült az inaktívok közé.

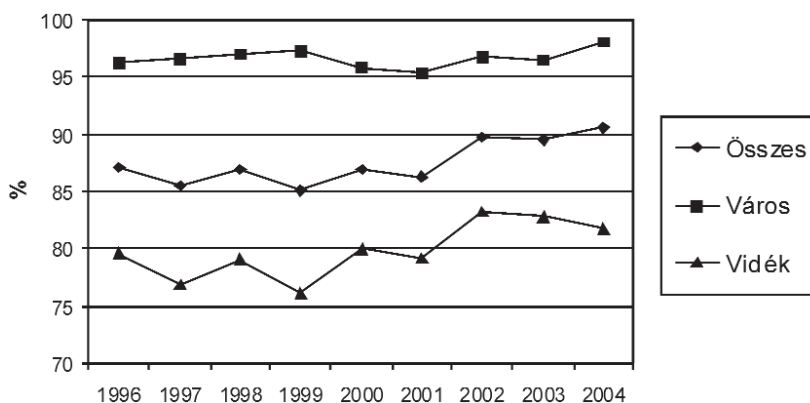
A mezőgazdasági foglalkoztatottak többsége nem fizetett alkalmazottként, hanem önfenntartásra berendezkedett gazdálkodóként vagy fizetésben nem részesülő segítő családtagként dolgozik. Ezért vidéken az alkalmazottak aránya jóval alacsonyabb volt az elmúlt évtizedben (28–42%), mint városon (90–92%), amint az a 3. ábrából is kiderül.

Forrás: Romániai országos munkaerő-felmérések, Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest (2005, 2006, 2007)

3. ábra. Az alkalmazottak aránya a foglalkoztatottak körében, Északnyugati Régió, 1996–2006

A statisztikai felmérések alapján megállapítható, hogy vidéken jóval gyakoribb az alulfoglalkoztatás, mint városon (4. ábra). A teljes munkaidőben foglalkoztatott személyek aránya vidéken az elmúlt évtizedben 76–83% között volt, míg városon ez az arány elérte a 96–98%-ot. Elmondhatjuk tehát, hogy a vidéki foglalkoztatottak megközelítőleg 17%-a alulfoglalkoztatott, akinek a munkaereje nincs teljes mértékben kihasználva. Feltételezve, hogy egy teljes munkaidőben foglalkoztatott személy két részidős foglalkoztatottat helyettesíthet, arra a következtetésre jutunk, hogy ideális munkaerő-kihasználtság esetén az alulfoglalkoztatottak felét el lehetne bocsátani, így további 8%-kal nőne a kihasználatlan munkaerőforrás aránya.

Forrás: Romániai országos munkaerő-felmérés, Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest, 2005

4. ábra. A teljes munkaidőben foglalkoztatott személyek aránya, Északnyugati Régió, 1996–2006

Következtetésképpen elmondhatjuk, hogy 2006-ban a vidéki munkaképes korú lakosság munkaerejének fele kihasználatlanul hevert: 37,4% inaktív, 4,7% munkanélküli, míg további 8% helyettesíthető alulfoglalkoztatott. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a kihasználatlan vidéki munkaerő számbelileg elegendő lenne a növekvő munkaerő-kereslet kielégítésére.

Akkor meg mi az oka annak, hogy a meghirdetett munkahelyek jelentős része betöltetlenül marad?

Az első és talán legfontosabb magyarázat a vidéki lakosság alacsony képzettségi szintje. A 25–64 éves vidéki lakosság fele alacsonyan képzett (legtöbbjük 8 osztályt végzett), és kevesebb mint 2%-uk rendelkezik valamilyen felsőfokú végzettséggel, az alacsony képesítésű, szakképzetlen munkaerő alkalmazási esélyei pedig jóval alacsonyabbak, mint a magasabban képzetteké. A Nokia gyár építését felvállaló német vállalkozó a szakképzettséget igénylő munkafeladatok ellátására nem helybeli, hanem magyarországi és lengyelországi vendégmunkásokat alkalmazott.

A vidéki munkaerő kihasználatlanságának okát kutatva 2007 február–júniusban interjúkat készítettünk munkát kereső személyekkel több Kolozs megyei faluban. A kutatás eredményeként levonhatunk néhány következtetést:

- A nagyon alacsonyan iskolázott, szakképzetlen személyek kevés hajlandóságot mutatnak valamilyen mesterség tanfolyamon történő elsajátítására. Megjegyzendő, hogy a nők nyitottabbak a továbbtanulásra, mint a férfiak.

- A munkaképes korú vidéki lakosság jelentős hányada soha nem állt alkalmazásban, nincsen semmilyen munkahelyi tapasztalata, mások pedig hosszú ideje (a 90-es évek elejétől) munkanélküliek. Mindkét csoport tagjait elriasztja a szigorú munkafegyelem és a kötött munkaidő.

– A fizetésbeni elvárások messze meghaladják a válaszadók képzettségének megfelelő fizetési szintet. A válaszadók többsége a minimálbér másfélszeresénél alacsonyabb fizetésért nem vállalna munkát.

– Néhány válaszadó nem hajlandó ingáznai, és kizárólag a lakhelyéhez közel vállalna munkát.

– A többség vállalná az ingázás okozta kellemetlenségeket, de a megkérdezettek elenyésző hányadának van jogosítványa és saját autója, a közszállítási vállalatok által üzemeltetett járatok pedig nem érnek el mindenhol a rossz állapotban lévő községi utak és az alacsony utasszám miatt. Ezért az ingázás sok település esetében csak mint elméleti lehetőség merül fel.

A munkát keresők mellett ugyanabban az időszakban kérdőíves felmérést készítettünk 18 Kolozs megyei faluban 232 nyolcadik osztályos tanulóval.¹⁶ A tanulók családi hátterére vonatkozó válaszokból kiderül, hogy az anyák 47,2%-a és az apák 26,9%-a a mezőgazdasággal vagy a háztartással van elfoglalva. A lakhelyükhöz tartozó településen alkalmazottként dolgozik az anyák 21,5%-a és az apák 11,5%-a. Az apák közel fele (48,1%) más településen lévő munkahelyre ingázik, az ingázást vállaló anyák aránya alacsonyabb (24,8%). Külföldön dolgozik az anyák 1,9%-a és az apák 3,4%-a.¹⁷

A felmérésből megtudhattunk néhány dolgot a fiatalok továbbtanulási és pályaválasztási terveiről is. Mivel tanulmányunk célja a potenciális vidéki munkaerőforrások beazonosítása, nem érdektelen megtudni, hogy mit várhatunk azoktól, akik az elkövetkező néhány évben lépnek be a munkaerőpiacra. A megkérdezett vidéki nyolcadikosok 58,2%-a érettségit adó középiskolában szeretné folytatni a tanulmányait, míg 21,1%-uk szakiskolában. A válaszadók több mint fele szeretne egyetemet végezni, bár sokan nem igazán tudják, hogy milyen szakma gyakorlása van felsőfokú képzéshez kötve. A legnagyobb népszerűségnek a vendéglátó-ipari szakmák örvendenek (17,1%), ezt követi az autószerelő szakma (16,1%). A válaszadók kevesebb mint 2%-a szeretne a mezőgazdaságban dolgozni.

A Kolozs megyében élő vidéki fiatalok több mint fele Kolozsváron szeretne munkát vállalni, 20%-uk pedig külföldön próbálna szerencsét. A megkérdezetteknek csupán 8,2%-a akar a saját falujában dolgozni. Ez nem jelenti azt, hogy a falvak teljesen elnéptelenednek, ugyanis a lakóhely és a választott munkahely közötti távolság sok esetben nem számottevő, a fiatalok 43,1%-a lakhatna továbbra is a szülőfalujában, mert vagy helyben szeretne dolgozni, vagy ingázással megoldható lenne a választott munkahelyre való bejutás. A válaszadók 35,8%-a esetében viszont elkerülhetetlennek tűnik az el-

¹⁶ Kerekes K. 2007. Occupational Choices of Rural Youth, in: Kerekes K. (ed.) *The Proceedings of the International Conference: Competitiveness and European Integration, Regional and Rural Economics section, 26-27 October 2007*. Alma Mater. Cluj-Napoca. 140–147.

¹⁷ Ez az arány elég alacsony ahhoz képest, hogy becslések szerint több mint 2 millió román állampolgár dolgozik külföldön a 15 milliónyi munkaképes korú lakosságból. Mivel a megkérdezett tanulók a 14–16 éves korosztályba tartoznak, az eredmények csak a 30–60 éves családos vidéki lakosokra tekinthetők jellemzőnek.

vándorlás. A fennmaradó 21,1% esetében a *menni vagy maradni* döntés minden bizonnyal az aktuális közlekedési viszonyok függvényében születik meg, ugyanis jobb szállítási viszonyok között az ő esetükben is megoldható lenne a napi munkahelyi ingázás.

Következtetések

2002 óta növekvő tendenciát mutat a munkaerő iránti kereslet Romániában, az Északnyugati Régióban és Kolozs megyében is. Új vállalkozások születtek, és multinacionális cégek is hoztak létre termelőegységeket; többen közülük vidéki telepelyet választottak. A regisztrált munkanélküliségi ráta igen alacsony, és egyre nehezebb feladat a munkaerő toborzása a beinduló vállalkozások számára.

Ezzel egy időben kihasználatlan a munkaképes korú (15–64 éves) vidéki lakosság csaknem felének a munkaereje. Az okok között szerepel az alulképzettség, az elvárásokhoz képest alacsony munkabérek, a szigorú munkafegyelem. Sok esetben a munkahelyre való eljutás is nehézségekbe ütközik a nagy távolságok és a rossz közlekedési infrastruktúra miatt.

A megoldást akár a vidéki foglalkoztatás 3 I-jeként is megfogalmazhatnánk:

1. Információ (ide tartozik az oktatás, a pályaválasztási tanácsadás, a karriertervezés, szakképzések és átképzések, illetve a meghirdetett munkahelyekkel kapcsolatos naprakész információhoz való hozzáférés);
2. Infrastruktúra (jó minőségű utak, közszállítás és kommunikációs csatornák);
3. Indíték (motiváló fizetések és jutalmazási rendszer, megfelelő munkakörülmények, a nyolcórás munkához való pozitív hozzáállás).

A megoldási javaslatok közül néhány közvetlenül a vidéki lakosságot célozza meg, bár kivitelezésük elsősorban nem rájuk tartozik: magasabb színvonalú oktatás a falusi iskolákban, a továbbtanulási lehetőségek elérhetőbbé tétele (ösztöndíjak) a szegény családokból származó vidéki tanulók számára, pályaválasztási tanácsadás az iskolában, karriertervezés, szakképzések és átképzések a felnőtt vidéki lakosság számára, illetve személyiségfejlesztő tréningek az önbizalom növelése és a kötött munkához való hozzáállás javítása céljából.

Az önkormányzatok felelősségi körébe tartozik az infrastruktúra fejlesztése, a régi utak rendbehozatala és új utak építése, a közszállítás megszervezése azokon a településeken, ahol nincs ezirányú magánkezdeményezés vagy a szolgáltatás fenntartása nem kifizetődő, illetve a kommunikációs csatornák (telefon, posta, internet, TV) elérhetőségének biztosítása a településeken.

A munkaadókban tudatosítani kell, hogy megfelelő munkakörülményeket és versenyképes béreket kell biztosítaniuk alkalmazottaik számára. Megszervezhetnék az alkalmazottak szállítását is a környező településekről, ami nagyszámú alkalmazott esetében nem jelentene egyénenként magas költséget, de annál nagyobb hozadékot.

Visszatérve a Nokiára: mit tehet ő, illetve a körülötte letelepedő vállalatok annak érdekében, hogy biztosítsa a munkaerő-szükségletét?

Rövid távon a Nokia versenyképes bérek ígéretével vonzhatja magához a más vállalatoknál dolgozókat, vagy hozhatja meg azoknak a munkakedvét, akik kevés pénzért nem hajlandók kötött munkát vállalni. Mivel a telephely közvetlen közelében nincsen elég munkaerő, az alkalmazottak nagyrésze várhatóan ingázni fog. Ezért hasznos lenne megszervezni az alkalmazottak szállítását is; így tágíthatnák a potenciális munkavállalók körét azokkal, akik szállítási lehetőség hiányában nem vállalják az ingázást.

Középtávon próbálkozhat a környékbeli inaktív felnőtt lakosság átképzésével, akár cégen belül, akár szakosodott intézményekkel és civil szervezetekkel társulva. További lépés lenne az elbátortalanodott, rendszeres munkához nem szokott személyek „alkalmazhatóvá tétele”. Valószínűleg ez a legnehezebb, legtöbb sikertelenséget rejtő vállalkozás mind közül, de a társadalmi felelősségvállalás (Corporate Social Responsibility) jegyében egy Nokia méretű cég olyan célokat is támogathat, amelyek esetleg nem járnak közvetlen anyagi haszonnal.

Amennyiben hosszú távra tervez a Nokia, úgy a leghasznosabb lépés a vidéki fiatalok továbbtanulásának támogatása lenne, akár célzottan is, a leginkább igényelt szakképesítések felé irányítva őket. Ezt könnyen megvalósíthatnák egy jól kigondolt ösztöndíjrendszerrel, és nem is kerülne feltétlenül nagyon sokba.

Hogy meddig tart a térségben a jelenlegi gazdasági fellendülés, nem tudjuk. Azt sem tudjuk, meddig marad a Nokia Zsukon. A bochumi eset óvatosságra int, a Nokia gyár beindulásával nem ülhetünk nyugodtan a babérjainkon, mint aki jól végezte a dolgát. A vidéki munkaerőt minél rugalmasabbá kellene tenni, hogy a nehéz időkben se kerüljön a városnál sokkal hátrányosabb helyzetbe.

Ha arra gondolok, hogy mi lesz tíz év múlva Zsukon, két, egymástól merőben eltérő kép lebeg lelki szemeim előtt.

Az első képen a zsuki állomásra érkező, a Shanghai-i MAGLEV-hoz hasonló, szupergyors mágneses lebegővonatról szállnak le a Kolozsvárról és a környékbeli településekről vagy akár messzebbre ingázók, és igyekeznek a Nokia ipari parkba a jobbnál-jobban fizetett munkahelyeik felé, ahol az alkalmazottak nagyrésze a kutatás-fejlesztés területén dolgozik.

A második képen a vasútállomáson a régi, zötyögős személyvonat várja az indulást jelző füttyszót. A Nokiának már se híre, se hamva és az ipari park többi sztárja is már rég olcsóbb munkaerőt kínáló harmadik világbeli országban tevékenykedik. A felépített csarnokokat lerakatnak használják, vagy, miért is ne, a hajdani híres ménest próbálják újra életre kelteni. Még az is lehet, hogy az ipari park használaton kívüli területén újból kukoricát termesztenek.

Szerencsére a legpresszimistább forgatókönyv szerint sem fér bele a képbe, hogy újból jobb sorsra érdemes középiskolásokat hozzon Kolozsvárról a zötyögő tehervonat, akiket kényszer-kukoricaszedésre vezényelnek ki a szocializmus építése érdekében. Ami azért mindenképpen megnyugtató.

Irodalomjegyzék:

Dumitru M. & al. 2004. *Rural Development and the Reform of Romanian Agriculture*. Romanian Centre for Economic Policies, Bucharest

Kerekes K. 2006. Humán erőforrások, in: Gy. Horváth (ed.) *Északnyugat-Erdély*. Pécs–Budapest, MTA RKK.

Kerekes K. 2007. Employment Opportunities for People Living in Rural Areas, in: Kerekes, K. (ed.) *The Proceedings of the International Conference: Competitiveness and European Integration, Regional and Rural Economics section, 26-27 October 2007*. Cluj-Napoca, Alma Mater

Kerekes K. 2007. Occupational Choices of Rural Youth, in: Kerekes, K. (ed.) *The Proceedings of the International Conference: Competitiveness and European Integration, Regional and Rural Economics section, 26-27 October 2007*. Cluj-Napoca, Alma Mater

Swain N. – Vincze M. 2001. Agricultural Restructuring in Transylvania in the Post-Communist Period, in: Light D. – Phinnemore D. (eds.) *Post-Communist Romania. Coming to Terms with Transition*. New York, Palgrave Publishers

*** 2006. Planul regional de acțiune pentru ocuparea forței de muncă 2006-2008. Regiunea Nord-Vest (Északnyugati Régió Regionális Foglalkoztatási Terve 2006–2008). Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Vest. Cluj-Napoca

*** 2005, 2006, 2007. Romániai országos munkaerő-felmérések 2005–2007. Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest

*** 2006. Románia Statisztikai Évkönyve 2006. Országos Statisztikai Hivatal, Bukarest

www.anofm.ro/lmv/index_lmv.php

www.anofm.ro/statistica/sitoperativadec2007.pdf

www.autostradatransilvania.ro

Újdonságok a gazdasági és pénzügyi jogszabályozásban – LVIII. rész

PÁSZTOR CSABA

A *Hivatalos Közlöny* I. részének 2008/66–2008/162. számaiban megjelent gazdasági, pénzügyi újdonságok a következő témaköröket ölelik fel:

1. adózás, adóbevallás;
2. állóeszközök amortizációja, felértékelése;
3. munkabérszerződések, munkabérre befizetendő összegek;
4. vám, áfa, luxusadó, pénzmosás, nyereségadó;
5. privatizáció, kedvezmények kis- és középvállalatok részére, mezőgazdasági pénzkiegyenlítések, tőzsdepiaci normák;
6. pénzügyi auditálás, könyvvizsgálás;
7. nyugdíjak, ösztöndíjak;
8. könyvviteli normák, hitelszövetkezetek működése;
9. ingatlanok és földterületek visszaigénylése, tűzoltósági kötelezettségek, fiskális kasszagép használata;
10. külföldi utazás, helységnevek, fogyasztóvédelem, kereskedelmi társaságok bejegyzése.

1.1. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/152-es sz. rendelete (2008/66-os sz. H. K.) a pénzügyőrség megszervezését és működését szabályozza.

1.2. A fiskális adóügynökség elnökének a 2008/101-es sz. rendelete (2008/70-es sz. H. K.) a 100-as, 101-es, 102-es, 103-as, 104-es, 120-as, 130-as számú adónyilatkozatok tartalmát és típusnyomtatványait tartalmazza.

1.3. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/125-ös sz. rendelete (2008/71-es sz. H. K.) 2008-tól kezdődően arra kötelezi az adófizetőket, hogy a rendeletbe foglalt nyilatkozataik vonalkódokkal legyenek ellátva.

1.4. A fiskális adóügynökség elnökének a 2008/131-es sz. rendelete (2008/73-as sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a 2007/1294-es sz. rendeletét, meghatározván az egységes számlára átutalandó adókat és járulékokat.

1.5. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/227-es sz. rendelete (2008/87-es sz. H. K.) alapján a profitadó előzetes kifizetése esetében 2008-ban 3,8%-os inflációt kell számítani.

3.1. A munkaügyi, család- és esélyegyenlőségi miniszter 2008/64-es sz. rendelete (2008/93-as sz. H. K.) 7,88 lejre határozza meg az ebédjegyek értékét 2008 első félévére.

3.2. A munkaügyi, család- és esélyegyenlőségi miniszter 2008/92-es sz. rendelete (2008/116-os sz. H. K.) megváltoztatja a 2000/19-es sz. törvény alkalmazására vonatkozó módszertani normákat, amelyeket előzőleg a munkaügyi és szociális szolidaritás minisztériuma 2001/340-es sz. rendelete rögzített. A rendelet a bérezéssel kapcsolatosan használt egyes megnevezéseket értelmezi (havi bruttó jövedelem, a természetbeli jövedelmek, nyugdíjpontok).

3.3. A 2008/144-es sz. kormányhatározat (2008/124-es sz. H. K.) tartalmazza a munkabalesetek és munkaügyi alap számítására használandó módszertani normákat, valamint a nemzetgazdasági tevékenységek esetében a fizetési alapra számított százalékokat.

3.4. A 2008/149-es sz. kormányhatározat (2008/126-os sz. H. K.) megnevezi az alapot, amelyre az alkalmazottak esetében a munkanélküli alapot kell számítani, valamint amelyekre nem kell a munkanélküli alapot számítani, megváltoztatván a 2002/76-os sz. törvényt és a 2002/174-es sz. kormányhatározatot.

3.5. A munkaügyi, család- és esélyegyenlőségi miniszter 2008/94-es sz. rendelete (2008/153-as sz. H. K.) tevékenységi körönként tartalmazza az EU-s szabvánnyal összhangba hozott kötelező munkavédelmi szabályokat.

A fiskális adóügynökség elnökének a 2008/94-es sz. rendelete (2008/68-as sz. H. K.) jóváhagyja a 300-as sz., az áfaelszámolással kapcsolatos típusnyomtatványt. Az új típusnyomtatványt a 2008-as év januári elszámoláskor kötelező használni.

A fiskális adóügynökség alelnökének 2008/349-es sz. rendelete (2008/122-es sz. H. K.) megváltoztatja és kibővíti a gazdasági vámrendszert, a 2007/7789-es sz. rendeletben.

A fiskális adóügynökség országos elnökének 2008/254-es sz. rendelete (2008/146-os sz. H. K.) jóváhagyja a 301-es sz. típusnyomtatvány különleges áfanyilatkozat modelljét és használati utasításait.

6.1. Az adószakértők testületének 2008/10-es sz. határozata (2008/105-ös sz. H. K.) tartalmazza a 2008-as évi továbbképzéseket.

6.2. Az adószakértők testületének 2008/11-es sz. rendelete (2008/150-es sz. H. K.) tartalmazza a 2008. márciusi vizsgaszesszió anyagának listáját.

7.1. A 2008/69-es sz. kormányhatározat (2008/67-es sz. H. K.) jóváhagyja a 2004/578-as sz. törvény alkalmazására vonatkozó módszertani normákat, szabályozván a túlélő házastárs pénzügyi segélyének az értékét, a folyósítás feltételeit (ha az állami nyugdíja kisebb mint havi 364 lej, vagy a mezőgazdasági nyugdíj esetén kisebb mint havi 140 lej).

7.2. A munkaügyi, család- és esélyegyenlőségi miniszter 2008/67-es sz. rendelete (2008/111-es sz. H. K.) tartalmazza azon alkalmazottak nyugdíjalapba befizetendő összegeit, 2001.04.01-től 2007.07.31-ig, akik bére meghaladta a bruttó átlag

bér ötszörösét. Ezt kérvény alapján visszafizetik a befizetőknek, a gazdasági és pénzügyminiszter 2007/1646-os sz. rendelete alapján.

7.3. A munkaügyi, családi- és esélyegyenlőségi miniszter és közegészségügyi miniszter 2008/26/112-es sz. rendelete (2008/115-ös sz. H. K.) a szezonális munkae-
rőnek befizetett nyugdíjalapot tartalmazza és az ez esetben használandó
típusnyomtatvány modelljét.

8.1. A gazdasági és pénzügyminiszter 2008/527-es sz. rendelete (2008/154-es sz.
H. K.) több szabályozást hagy jóvá, amelyek a szerződések fegyelmét erősítik.

Fontosabb gazdasági események

Az adópolitika Románia egyik gyenge pontját képezi, jelentette ki Mugur Isărescu. A Román Nemzeti Bank (BNR) kormányzója kifejtette, az infrastruktúrára elköltött összegek túl alacsonyok, ezen a téren komoly lemaradás tapasztalható. Mint elmondta, évente jelentős összegeket különítenek el a különböző tervezetekre, de hogyha ezeket az év végéig nem használják fel, fogyasztás céljára fordítják. Isărescu szerint túl sokat említik a költségvetési deficithiányt, anélkül, hogy összefüggésbe hoznák ennek méretét a dinamikájával. Kihangsúlyozta, hogy a deficit esetében ennek dinamikája sokszor fontosabb a méreténél. Tavaly Románia deficithiánya a nemzeti össztermék (GDP) 2,4 százalékának felelt meg.

Mugur Isărescu szerint, ha nem sikerül idén és 2009-ben érzékelhetően csökkenteni az inflációt, akkor Románia 2014-re tervezett euróbevezetése veszélybe kerülhet. A román központi bank az idei év végére 2,8–4,8 százalékban, jövőre pedig 2,5–4,5 százalékban állapította meg az éves inflációs célját. Idén januárban az éves szintű infláció 7,26 százalékra, 2006 májusa óta legmagasabb értékre emelkedett. A pénzromlás erősödése hónapok óta folyamatos, részben a belső fogyasztás erőteljes növekedése, részben az élelmiszer- és energiaárak emelkedése miatt. A BNR arra számít, hogy az infláció márciusban 8,3 százalékon tetőzik.

A kormányzó úgy véli, Romániának nemzetközi téren bizonyítania kell komolyságát, valamint azt a képességét, hogy kezelni tudja a gazdasági kockázatokat. Isărescu jelezte: Románia már nem nyújthat kedvezményeket a külföldi befektetők számára, ugyanakkor arról is szólt, hogy nemzetközi szinten kételyek merülnek fel az ország azon képességeit illetően, hogy a gazdasági ingadozást kezelni tudja.

Miután 2008. február végén Brüsszelben jóváhagyták a nemzeti vidékfejlesztési tervet, március elejétől Romániában is beindulnak a „vidékfejlesztés” címszó alatt futó programok, amelyek keretében az infrastrukturális befektetések és a kulturális épített örökség védelmének finanszírozása mellett a farmfejlesztésre, valamint a mezőgazdasági és erdészeti termékek feldolgozására is jelentős összegeket fordítanak. E három program mellett a brüsszeli döntés szerint a hátrányos helyzetű vidékek támogatására és környezetvédelmi vonatkozású projektekre is pénzösszegeket különítettek el. A potenciális pályázók ezúttal is az önkormányzatok, de a vidéki kulturális épített örökség támogatására vonatkozó projektekre pályázhatnak civil szervezetek és egyházkerületek is, amennyiben a felújítandó létesítmény tulajdonjoga rendezett. A cél ezúttal is az, hogy Erdély területén minél hamarabb minél több életképes projekt szülessen.

Léteznek és mindenkinek a kérdező által feltett nyelvén válaszol egy európai uniós (EU) zöldtelefonszám, ami azt jelenti, hogy mindenki felhívhatja és teljesen bérmentve kérdéseket tehet fel az EU-val kapcsolatban. Az ingyen felhívható szám a következő: 00 800 6 7 8 9 10 11. A múlt évben ezt a számot EU 27 -3819 hívták fel. Ebből EU 15 -3353. EU 12 a telefonhívások száma 384 volt. Romániából 31-en szánták el maguk az ingyenes hívásra, tehát még egy százalék sem. Holott az EU-nak hihetetlenül fontosak ezek a hívások, amelyek egyenesen a brüsszeli központba mennek be, ahol egy 40 tagból álló, különlegesen kiképzett csoport várja a hívásokat. Mindenik ember három nemzetközileg elfogadott nyelvet beszél, ezen kívül a saját nemzetének nyelvét is. Az esetek 90 százalékában rögtön megkapod a választ, s ha a kérdés olyan komplikált, melyre a csoportot alkotó egyén nem tud válaszolni, akkor az illető köteles a kérdezőt három munkanap eltelte előtt telefonon visszahívnia és válaszolnia. A szolgáltatás nagyon sokféle lehet: elkezdve munkavállalástól, kis- és középvállalkozáson keresztül, el egészen a múzeumok látogatási lehetőségéig minden belefér. Ebből a szempontból érthető, hogy Romániában Regionális Fejlesztési Ügynökségeket hoztak létre. Ezek az irodák anyagi lehetőséget kaptak az EU-tól arra, hogy minden régióban kiépítsék azokat az információs központokat, melyek közvetlenül segítik a polgárokat az információk beszerzésében. Egy-egy ilyen iroda létrehozása, amint az Észak-Nyugati Regionális Fejlesztési Ügynökségnél tartott sajtótájékoztatón megtudtuk, 47 900 euróba kerül (ebből 23 845 eurót fedez az EU). Ezek az irodák májusban fognak beindulni és Romániában 27 lesz a számuk. A program célcsoportjai főként a régiók helyhatóságai, az egyetemek, sajtóorgánumok, közkönyvtárak, középiskolák. A szolgáltatások ingyenesek, mint ahogy ingyenes a 00 800 6 7 8 9 10 11 használata is.

A szatmárnémeti ipari parkban 2007 decemberében avatták fel a Quelle legnagyobb romániai logisztikai központját. Az eseményen Ilyés Gyula, Szatmárnémeti polgármestere is jelen volt. Az esemény központjában Cătălin Botezatu divattervező exkluzív divatbemutatót tartott, melyen divatos, vonzó és sajátosan megfogalmazott ruhakölteményeit mutatták be.

A sepsiszentgyörgyi Olt textilgyár igazgatója, Vlastimir Isakovics azt állítja, a gyár tevékenységének csökkentéséről döntöttek a kínai piac miatt. Az Olt textilgyár 665 alkalmazottja közül több mint 170-et elbocsátottak állásából. Kelemen Tibor, a Kovászna Megyei Munkaerő-elosztó Ügynökség vezetője kijelentette: A gyár vezetősége szerint a döntés fő oka az volt, hogy a gyár szövő-, illetve fonórészlege nem hajt hasznot. Kelemen szerint a 173 elbocsátott munkás közül 70 nem volt termelékeny, a többi pedig a két említett részlegen dolgozott, ezért bontották fel 173 textilgyári alkalmazott munkaviszonyát. György Ervin Kovászna megyei prefektus sajtótájékoztatóján kijelentette: súlyos társadalmi problémával állnak szembe.

Kovácsna megyében a kis- és középvállalkozók tájékoztatása érdekében a megyei tanács kezdeményezésére Információs Karavánt indítottak, Csíkszeredában a Megeyházán és Tusnádfürdőn a Panoráma Panzióban. Ez alkalommal is bebizonyosodott az a tény, hogy igény van az információ közvetlen átadására, nagy volt az érdeklődés a Csomád-Bálványos Kistérség által értesített vidéki vállalkozók részéről is, hisz amint már köztudott, vidékre később érkeznek az információk, mint például a megyeközpontba. A szervezők úgy ítélik meg, hogy ez az időszak alkalmas arra, hogy a kis- és középvállalkozások látványosan fejlődjenek, igénybe véve az uniós és kormányzati programok nyújtotta támogatásokat. Erre próbálnak rámutatni a Karaván szervezői, és a találkozók alkalmával a jövőbeni hasonló együttműködésükről biztosítják a jelen lévő vállalkozókat.

Eladó lakás!!! A polgár lépten-nyomon találkozik ezzel a hirdetéssel, mind az elektronikus, mind a nyomtatott sajtóban, de a közterületeken is. Ez pedig nagyon sok mindent jelent. Először is azt, hogy a '89-es események után stagnáló építkezési ipar fellendült, aminek következtében a pénz oda áramlott, és ma már olyan szereplői is vannak, akik nem szívbjajosak azért, hogy befektetett tőkékért minél nagyobb hasznot tegyenek zsebre. Itt nincs pardon. Már csak azért sincs, mert országunk politikai erőt képviselő rétege szívesen hangoztatja úton-útfélen, hogy Románia az egyike azon országoknak, ahol a törvények a legtökélyesebbek. Arról csak mostanában kezdenek el elmélkedni, hogy ezeket a törvényeket be is kellene tartani. Mivel a létező „rendkívül látványosan megfogalmazott” törvényeket bizonyos gazdasági és politikai erők nem tartják be, ezért gátlástalanul megtesznek olyan dolgokat, melyekért egy valódi jogállamban évtizedeket kellene börtönben tölteni. Az építőipar egyike azon szegmentumoknak, melyeken józan ésszel elgondolkodva nem is meri megfogalmazni a polgár, mi minden meglepetés érheti az embert, pláne a kisembert. Akinek fogalma sincs arról, honnan kaphatna olyan információkat, melyek alapján egy olyan fontos kérdésben, mint a lakásvásárlás, helyes döntést hozhat. De nem csak erről van szó. Hány lakóbizottságban van napirenden a nagy kérdés, hogy tömbházban lévő lakásaikat korszerűen szigeteljék? Ki az, aki kellő módon felvilágosíthatja őket arról, milyen szigetelést kell használni ahhoz, hogy a falfelületre feltett anyag tényleg úgy szigeteljen, ahogy azt a munkálatokat elvállaló cég ígéri? Kik és hogyan tudják ezt ellenőrizni? Melyek azok a módok, ahogy egy lakásvásárlást le tudnak úgy bonyolítani, hogy az később a vevőnek ne okozzon fejtörést? Számptalan a kérdés és számptalan a felelet az építkezési ipar jelenlegi lehetőségeiről, kínálatáról, megvalósíthatósági formáiról. Ezek az információk beszerezhetőek azoknak, akik vesznek maguknak annyi fáradságot, hogy figyelmesen megtekintsék az építőiparral kapcsolatos kiállításokat. Erre jó példa az Expo Transilvania Kolozsváron február 20–24. között Ambient Construct néven tartott meg. Az ország minden részéből 192 cég több mint 7000 négyzetméteren állí-

totta ki ajánlatait. Külföldi cégek voltak Németországból, Magyarországról, Olaszországból, Svájc-ból, Szlovákiából, Franciaországból, valamint Lengyelországból.

2008. március 5–9. között 14. alkalommal szervezte meg az Expo Transilvania RT., a Kolozsvári Kereskedelmi Iparkamara, valamint a Romániai Bútorgyártók Egyesülete az Országos Szerződés-kötő Bútor Vásárt Tartozékokra és Bútoripari Kellékekre.

A román bútolexport az előző évhez viszonyítva 8 százalékkal, az -import 35 százalékkal növekedett. Ugyanebben az időben 15 százalékkal nőttek a belső eladások, ami azt jelenti, hogy a bútort vásárló lakosság igényei is nőttek. Mindenki megnézi, mire adja ki a pénzét, éppen ebből a szempontból fontos a mostani rendezvény, mert a látogatók felmérhetik azt a kínálatot, amik tavasszal és nyáron a szakboltokban kaphatók lesznek. Az ország minden részéből jönnek azok a vállalkozók, ez esetben 63 cég, akik bútort, bútorkellékeket állítanak elő. Ezen a kiállításon megismerhetők azok az európai standardok, melyeket az előállítóknak be kell tartaniuk. Ez nagyon fontos, hiszen 2007. január elsejétől ránk is vonatkoznak az EU-s normák. A kiállítási felület 6500 négyzetméter, ami azt is jelenti, hogy a szemlére kitett áruk kényelmesen megtekinthetők, ugyanakkor előállítási áron is lehet a direkt termelőtől vásárolni.

Ennek a vásárnak az egyik előnye, hogy nagyon sok az olyan vállalat, mely kis szériákat gyárt, vagy egyenesen rendelésre van beállva. A vevő azt rendelheti meg, amit elképzelt, kitervelt, vagy amit az illető vállalat tervezője, elmondása szerint, megtervezett számára, de úgy, hogy azok az EU-s elvárásoknak is megfeleljenek. Hogy mást ne említsek, előnyben részesítik a tömör fából készült bútorokat.

A Wizz Air 2008. február 29-én beindította az első belföldi, Kolozsvár–Bukarest járatát. Az eseménnyel kapcsolatos sajtótájékoztatón jelen volt a Wizz Air részéről Kázmér Natasa kommunikációs igazgató is, aki kifejtette, hogy a kolozsvári reptér betonkifutóján megejtendő renoválási munkálatok a társaságot meglepték, mert számukra, akik egyébként is sajátos utasforgalmi politikát folytatnak, zavarólag hatott az, hogy bizonyos utasokat pont a húsvéti ünnepek alkalmával esetleg nem a Kolozsvári Nemzetközi Repülőtéren tudnak landoltatni.

Összeállította: Csomafáy Ferenc

Hírek

Babeş–bolyais sikerek a pénzügyi esettanulmány versenyen. 2008. február 8–10. között hatodik alkalommal rendezte meg a győri Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Közgazdász Szakkollégiuma az Országos Pénzügyi Esettanulmányi Versenyt. A húsz csapat közül a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának csapata második helyezést ért el. A csapat tagjai: Ferencz Katalin, Marton Imre Frigyes, Szakács Szilárd és Szász Levente. A kolozsvári csapat felkészülését Györfy Lehel tanársegéd koordinálta. A kétfordulós versenyben a csapatoknak, reális adatokra alapozva, a Győri Rába hároméves növekedési stratégiáját kellett kidolgozni, modellezni a stratégia pénzügyi hatásait, valamint vizsgálni a stratégia hatását a részvényárfolyam alakulására. A második forduló rangos gyakorlati szakemberek bírálták, akik között megtalálhattuk például Bori Tibort, a Graboplast Padlógyártó Zrt. pénzügyi vezérigazgató-helyettesét, Steszli Ádámot, a Rába Futómű Kft. kontrolling igazgatóját, Szabó Istvánt, a KMPG Hungária Kft. képviselőjét, Tóth Zoltánt, a Budapesti Értéktőzsde elemzőjét, Sárdi Tibort, a Bábolna Ménesbirtok Kft. gazdasági igazgatóját és dr. Balogh Lászlót, a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Karának dékánját. Az első díjat a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a harmadikat pedig a Széchenyi István Egyetem csapata kapta.

Tíz diák látogatása az Európai Parlamentben. 2008 március 3–5. között Winkler Gyula EP-képviselő meghívására a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karának tíz diákja látogatott Brüsszelbe. A hallgatók Brüsszelben az Európai Parlament működésével ismerkedtek.

Ismét elkezdődnek a felvételi tájékoztatók. Az idén is bemutatják az ország különböző városaiban a Babeş–Bolyai Tudományegyetem által magyar nyelven kínált szakokat. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karán öt szakirányon tanulhatnak magyarul a felvétel nyert hallgatók. Az öt szakirány a következő: kereskedelem-, turizmus- és szolgáltatások gazdaságtana; bank és pénzügy; gazdaságinformatika; marketing; menedzsment. További információkat a 00-40-264-418652 telefonszámon a 5888 melléken, vagy a ptpetru@econ.ubbcluj.ro e-mail címen lehet kapni.

Első Középiskolás Esettanulmány Verseny

Február 15–16. között a Csíkszeredai Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Gazdaság- és Humán Tudományok Kara, az egyetem keretén belül működő Bölöni Farkas Szakkollégium, valamint a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség közösen szervezték meg az Első Középiskolás Esettanulmány Versenyt Romániában. Az *esettanulmány* szót, a *case study*-t, amely eredetileg latin eredetű orvosi szakszó volt, tulajdonképpen a hírközlési technika fejlődése tette ismertté. A társadalomtudományok fejlődésével egyre nagyobb teret kapott a gazdasági életben is. Új elméletek alátámasztásához a társadalomtudományok terén Barney Glaser, valamint Anselm Strauss szociológusok fejlesztették tovább, akik *Grounded theory* néven mutatták be módszerüket 1967-ben. Az esettanulmányok gyakorlati népszerűsége az elméletek igazolására csak az elmúlt évtizedekben nőtt meg. Az egyik terület, amelyen az esettanulmányok a legközkedveltebbekké váltak, az oktatás lett, azon belül is az osztályozás és értékelés. Ezen a területen a legjelentősebb tudósok Robert Stake és Jan Nespör. Az esettanulmány módszertan segítségével szeretnénk a hallgatók kommunikációs, analitikus, prezentációs, koncentrációs és problémamegoldó képességét javítani, valamint kreatív gondolkodásukat fejleszteni. Úgy gondoljuk, hogy a jelenlegi oktatási formák, képzési tematikák és a vállalatok igényei közötti távolságot csökkenti az esettanulmány oktatási módszer bemutatása és alkalmazása. Az esettanulmány módszertan gyakorlásával a hallgatók a vállalati szférával találkozáva, felkészültebben és rugalmasabban tudnak az „élet porondján” vállalati, iparági problémákra reagálni.

A verseny kétfordulós volt. Az első fordulóban a versenybe benevezni szándékozók három főből álló csapatot alkottak, melyek feladata az volt, hogy megoldják a Kisokos Vezetési és Szervezési Tanácsadói Kft.-vel kapcsolatos esettanulmányt. A megoldást e-mailban kellett elküldeni az egyetemnek: ebben megfogalmazták tevékenységük fonalát, elmondhatták, milyen nehézségeket kellett leküzdeniük a munkájuk folyamán, illetve hogy milyen megoldásokat alkalmaztak a probléma megoldása kapcsán, kidolgozva saját álláspontjukat is a Kft. minél hatékonyabb tevékenységéről. A munkálatok folyamán újragondolták egy cég felépítésének folyamatát. A megoldás terjedelme nem léphette túl a három oldalt, melyet mellékletekkel, táblázatokkal, diagramokkal bővíthettek ki.

Az első fordulóban jelentkezett csapatok közül 12 csapat jutott a döntőbe, amit Csíkszeredában rendeztek meg. A csapatok a következő helységekből kerültek be: Marosvásárhely, Kolozsvár, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr, Székelyudvarhely, Brassó.

Kolozsvárról a János Zsigmond Unitárius Kollégium háromfős csapata: Balázs Csaba, Józson Júlia, Szigyártó Emma X. R. osztályos tanulók Barangoló Unit Kft. elnevezésű csapata került a döntőbe.

A döntőbe jutott csapatoknak a Teaház esettanulmányt, feladatot kellett megoldaniuk. A verseny elnöke Dr. Bakacsi Gyula, a Sapientia EMTE dékánja, a megnyitón a következőket mondta: Az esettanulmány módszer és technika, amit Kelet-Európában kevesen használnak, holott majdnem 100 éves története van. Kezdetben az orvostudomány, majd a jog, később a közgazdaságtan is felfedezte előnyeit, azt vizsgálván, hogyan lehet egy vállalkozást minél hatékonyabbá tenni. Az esettanulmányhoz tárgyi tudás szükséges, de intuíciót is igényel, gyakorlatias problémamegoldó gondolkodást.

A román gazdaság jelenleg óriási fejlődésben van. A gazdasági fejlődés igényli a problémamegoldó emberek tudását. Ha ilyen típusú ember jelentkezik a munkaerőpiacon, akkor az versenyképesebb lesz. De ez a verseny mást is kitűzött célul, és pedig lehetőséget teremteni egymás megismerésére. Amint kihangsúlyozta, a kapcsolathálózat kiépítése éppen olyan fontos, mint a tárgyi tudás.

A csapatoknak a második fordulóban a kapott feladatokat a helyszínen kellett megoldaniuk. Mindenik csapat külön osztálytermet kapott, a problémamegoldásra hét (7!) óra állt rendelkezésre. El kellett olvasni egy többoldalas szöveget, melyből egy oldalban kellett összefoglalniuk a teendőket, valamint egy Power Point-os bemutatót. Az összefoglalót 12-es betűmérettel, egyes sorközzel, Ariel betűtípusa kellett megírni. A csapat használhatott számítógépet, amit az intézet bocsátott rendelkezésükre, internethasználatra viszont nem volt lehetőségük. A feladatot PEST modell alapján oldhatták meg. Minden csapat beszámolhatott a bizottságnak a saját megoldási módjáról és válaszolhatott a zsűri által feltett kérdésekre. Második fázisban a zsűri által megállapított legjobb négy csapat ismertette megoldásait, immár minden érdeklődő előtt.

Amint Dr. Bakacsi Gyula értékelésében elmondta, felkészültséggel, prezentációs és kommunikációs képességgel rendelkező diákok vettek részt a megmérettetésen, akik minden szempontból kiváló eredményeket értek el. Kiemelte a gondolkodás fontosságát, az alternatívakeresés előnyeit.

Az első helyre a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceum csapata, a GFM került. Elmondható viszont, hogy tulajdonképpen minden egyes résztvevő nyertes, mert alkalma volt egy olyan rendszerben gondolkodni, ami az eljövendőben egyre jobban érvényesíti a modern közgazdasági megoldásokat.

Az eseményekkel párhuzamosan a gazdasági és üzleti tantárgyakat oktató pedagógusok számára fórumot szerveztek a romániai magyar gazdasági oktatás kérdéseiről. A jelen levő pedagógusok megoldhatták „a Tenisz Klub újragondolja tagságdíj-politikáját” esettanulmányt. Módszertani fogásokat ismerhettek meg arra vonatkozólag, hogy kell levezetni egy esettanulmányra épülő órát.

**Támogassuk személyi jövedelemadónk 2%-ával a
magyar civil szervezeteket!**

A 2003/571-es sz. adóügyi törvény (2004/138-as sz. K. H.) 84. cikkelyének 2. bekezdése újabb forráslehetőséget biztosít a civil szervezetek számára, mely a tagság, illetve a szimpatizánsok hozzájárulásán alapszik. E törvényt kihasználva, bármely adóköteles személy hozzájárulhat tevékenységünk előrelépéséhez, ugyanis a törvény alapján minden személy saját maga rendelkezhet az évi jövedelemadójának 2%-áról, melyet nonprofit szervezetek támogatására fordíthat. Az összeg kiszámítása, levonása és átutalása az illetékes pénzügyi szerv kötelessége.

Az adórendszerben történő változások miatt az alkalmazottak nem kötelesek bevallani a fizetésből, díjazásból származó jövedelmüket. Két típusú űrlap van, a 230-as, mely csak azokra a személyekre vonatkozik, akik jövedelme fizetésből származik, és a 200-as, melyet azoknak kell kitölteniük, akiknek a fizetés mellett más jövedelmi forrásuk is van (szerzői jogdíj, bérbeadás, mezőgazdasági tevékenység stb.). Miért jó, hogy éljünk ezzel a jogunkkal? Nem kerül semmibe, maximum tíz perc az űrlap kitöltése; hozzájárulhatunk a közpénz hatékony elköltéséhez, a magyar közösségi problémák megoldásához és környezetünknek, annak a helységnek, közösségnek a fejlődéséhez, ahol lakunk; segíthetünk azokon a személyeken, akik rászorulnak, támogatva olyan szervezeteket, melyek velük foglalkoznak.

Mit kell tennie ahhoz, hogy rendelkezzen adója 2%-ával? Először is ki kell választania azt a civil szervezetet, melyet támogatni szeretne, a második lépés a szervezet adatainak a megszerzése, továbbá ki kell töltenie az adóbevallási űrlapot és el kell postáznia a Megyei Pénzügyhöz. Ennyire egyszerű, mégis ily módon nagymértékben hozzájárulhat a romániai magyar társadalom fejlesztéséhez.

A kitöltendő űrlap megtalálható a www.rmkt.ro honlapon, illetve a www.doila-suta.ro honlapon.

Ne feledje! Ez az összeg nem adományozást jelent, hanem közvetlen döntési lehetőséget kínál az állami költségvetés egy része felett, mely által minden egyes adóköteles személy átirányíthatja adója 2%-át egy civil szervezetnek.

Társaságunk adatai (azok számára, akik Társaságunkat óhajtják támogatni):

Megnevezés: Asociația Economiștilor Maghiari din România

Cím: 400440 Cluj Napoca, str. Aurel Suci nr. 12, jud. Cluj

Adószám: 6316895

Bankszámlaszám: RO44OTPV200000163859RO01

Bank: OTP Cluj

Támogatását, mellyel Ön is hozzájárul a közgazdászok közös céljainak eléréséhez, előre is köszönjük!

Rezumatul revistei

Spațiul rural și dezvoltarea rurală în Uniunea Europeană

ISTVÁN PETE

Lucrarea structurată în trei părți prezintă spațiul rural și dezvoltarea rurală în Uniunea Europeană. În prima parte din lucrare se prezintă noțiunea și situația spațiului rural, definiția și necesitatea dezvoltării rurale. Sursa definirii spațiului rural este cea a OECD, se arată situația existentă și problemele apărute în localitățile rurale, starea economico-socială din mediul rural și perspectivele acestora luând în considerare reformele Uniunii Europene. În a doua parte a lucrării sunt prezentate politicile de dezvoltare rurală ale UE pentru perioada 2007-2013. Tot aici se prezintă liniile directe ale strategiei comunitare referitoare la dezvoltarea rurală, scopurile și obiectivele dezvoltării rurale, prioritățile UE pentru perioada 2007-2013 în acest domeniu. În această parte a lucrării sunt prezentate cele patru axe ale politicii de dezvoltare rurală, respectiv creșterea competitivității sectoarelor agricole și forestiere, îmbunătățirea mediului și spațiului rural, calitatea vieții în zonele rurale și diversificarea economiei rurale, și programul Leader. Ultima parte a lucrării este consacrată finanțării din resursele comunitare a proiectelor de dezvoltare rurală în perioada 2007-2013, a sistemului de susținere financiară a UE cu referire la obiectivele și acțiunile din Planul Național de Dezvoltare Rurală a României.

Reflecții privind fundamentul științific al contabilității

SZILVESZTER FEKETE

Cum devine științ(ific)ă o disciplină? Cum devine științifică cunoașterea?

Problema majoră a științelor aplicate este slăbiciunea fundamentului științific în sens filozofic, adică lipsa teoriilor. Acestea furnizează cunoștințe într-adevăr utile, însă de tip „know-how”. Nici contabilitatea nu face excepție.

Lucrarea începe cu o scurtă incursiune în teoria științei, după care încerc să prezint acele construcții teoretice, care demonstrează caracterul științific al contabilității. Deoarece teoriile nu „se nasc”, ci „sunt create”, vom specifica câteva orientări de cercetare prin care se realizează cunoașterea științifică.

Premisele armonizării legislației românești în domeniul asigurărilor și piața unică de asigurare

HUNOR SZÉCSI

Armonizarea legislației este un proces continuu, care evoluează în contextul integrării europene propriu-zise, de aceea nu poate fi privit ca fiind unul static, astfel ea devine un izvor bogat de teme. Prin această lucrare am încercat să capturez transpunerea acquis-ului comunitar în legislația românească prin descrierea structurilor și rolurilor instituțiilor, autorităților, uniunilor și legislației propriu-zise în acest proces.

În domeniul asigurărilor, ca și în celelalte domenii, armonizarea legislativă este un proces continuu. Prin lucrarea mea am încercat să descriu progresele făcute și evoluarea legislației în domeniul asigurărilor. Pentru a avea o sinteză despre fenomenele produse este important să cunoaștem asociațiile naționale, federația europeană de asigurare-reasigurare, conferința internațională de profil, legislația și autoritățile naționale competente, noile considerente în reglementarea pieței europene de asigurare și directivele transpuse în legislația română.

Folosirea modelelor microeconomice în cercetări de marketing – regresia Tobit

EDE LÁZÁR

În ultimii ani cea mai mare provocare în domeniul telecomunicațiilor în Europa a fost introducerea serviciilor mobile „de generația a treia”. Companiile de telecomunicații au plătit miliarde de euro taxe de licență înainte de a face cercetări cu privire la potențialul de cereri. Cercetările de piață, care au urmat, au cuprins o nouă colecție de date și metode de analiză.

O situație foarte des întâlnită în cercetarea de piață este „cenzurarea” variabilului dependent. Acest lucru se poate afirma atunci, când variabilul dependent este discret pe o anumită rază iar pe o altă rază este continuu. Modelul de regresie Tobit a fost aplicat pentru prima dată în domeniul microeconomiei de către James Tobin, laureatul premiului Nobel, în anii 1950. Modelul este o alternativă nonparametrică în comparație cu regresia clasică OLS și este des folosit când variabilul dependent este cenzurat. Tobin de exemplu a folosit această metodă în precizarea cerințelor pentru autovehiculele ale gospodăriilor.

În acest studiu de caz scopul este de a schița folosirea modelului de regresie Tobit într-o cercetare de piață reală. Studiul este o analiză a cerințelor din domeniul serviciilor mobile 3G folosind modelul Tobit pentru a prezice cerințele pieței și prețul optim al unui serviciu nou.

De la herghelie la telefoane mobile – Ocuparea forței de muncă rurală din România –

KINGA KEREKES

La data de 11 februarie 2008 a avut loc în comuna Jucu, județul Cluj, deschiderea oficială a primei unități de asamblare telefoane mobile Nokia. Investiția Nokia face parte dintr-un proces de dezvoltare economică începută acum câțiva ani, proces care a condus la schimbarea paradigmei referitoare la ocuparea forței de muncă din mediul rural. Turnura a avut loc în perioada 2002-2004; de atunci suntem martorii unui proces masiv de creare de locuri de muncă, paralel cu o lipsă din ce în ce mai acută a forței de muncă. În același timp aproape jumătate din forța de muncă rurală nu este utilizată și în mediul rural încă nu au apărut semnele dezvoltării economice. Ocuparea locurilor de muncă nou create reprezintă o provocare atât pentru firme, cât și pentru primării și autoritățile competente în domeniul ocupării forței de muncă. Soluția se află în trei cuvinte cheie, care ar putea fi denumite cele 3 I-uri ale ocupării forței de muncă rurale: informație, infrastructură și intenție.

Abstracts

Rural Area and Rural Development in the European Union

ISTVÁN PETE

The paper structured in three parts aims to present the situation and development of rural areas in the European Union. The first part deals with the definition and situation of the rural area, and also presents the necessity for development. The source of defining the rural area is that of the OECD. This part also includes the delineation of the present situation and the occurring problems of rural localities, the social-economic situation of the rural areas, and their perspectives taking into consideration the reforms of the European Union.

In the second part the developmental policies of the European Union for the period 2007-2013 are presented. This part also includes the guiding lines of the Community's strategies regarding rural development, the aims and objectives of rural development, the priorities of the European Union for the period 2007-2013 in this domain. The four axes of the rural developmental policy are being also presented, namely the increase in competitiveness in the sectors of agriculture and forestry, the improvement of the rural space and environment, the quality of life in these places, and the diversification of rural economy. This part also delineates the Leader program.

The last part of the paper presents the EU financing of rural developmental projects for the period 2007-2013, the financial support system of the European Union with regard to Romania's National Plan of Rural Development.

Reflections on the Scientific Foundation of Accounting

SZILVESZTER FEKETE

How does a discipline become science/scientific? How does cognition become scientific?

The major problem of applied sciences is their weakness in their scientific foundation in philosophical sense, i.e. lack of theories. These indeed provide useful knowledge, but of "know-how" type. Accounting makes no exception in this matter.

The paper begins with a short insight in the theory of science, which is followed by those theoretical constructions that prove the scientific nature of accounting. Since theories are not "born" but "are being generated", we will extend our discussion to those research orientations, that contribute to scientific understanding.

The Premises of the Romanian Insurance Legislation and the Insurance Single Market

HUNOR SZÉCSI

The harmonization process is a continuous one, which develops within the context of European integration, and so we can't refer to it as being static, becoming this way a wealthy fountain of themes. By writing this work I have tried to capture the implementation of *acquis communautaire* in the Romanian legislation through the description of the structures and the roles of the institutions, authorities, unions and of the very legislation in this process.

In the insurance sector, like in the other sectors, the harmonization of the legislation is a continuous process. Through my work I tried to describe the progresses made and the evolution of the legislation in the insurance field. In order to have a synthesis about the produced phenomena it is essential to get to know the national associations, the European Insurance and Reinsurance Federation, the international conferences, the legislation and the competent national authorities, new considerations in the regulations of the European insurance market and the directives transplanted into the Romanian legislation.

Micro Econometric Models in Market Research The Tobit Regression

EDE LÁZÁR

In the last few years the biggest challenge in the field of European telecommunication market was the introduction of the „third generation” mobile phone services. Telecommunication companies had paid billions of euros license fee before they researched the potential demand. These inevitable market researches then comprised a series of new data collection and analysis methods.

A very common situation in market research data is the „censoring” of the dependent variable. When the dependent variable is discrete across a certain range and continuous across another, we say that it is censored. The Tobit regression model first adapted in econometrics by the Nobel Prize winner James Tobin in the 1950s, is a nonparametric alternative to classical OLS regression often used when the dependent variable is a censored data. Tobin, for instance, used his procedure in consumer research to predict the car demand of the households.

In my case study I aim to sketch the use of the Tobit regression model in a real market research. This is a demand analysis of some 3G mobile phone services, using the Tobit model to predict the demand, and the optimal price of a new service.

**From a Stud-Farm to Mobile Phones
– Rural Employment in Romania –**

KINGA KEREKES

On 11th February 2008 the first Nokia mobile phone assembling line was launched in Jucu village, Cluj County. The establishment of a Nokia plant in Jucu is part of a process of economic development, which has started a few years ago in Romania and which led to a change of paradigm in what concerns rural employment. Since 2002-2004 tendencies have changed direction; we can witness the opening of several workplaces and, in the same time a growing lack of workforce. Still, almost half of the rural workforce is unused and the signs of economic development are hardly noticeable in the rural areas. Filling up the huge number of new job openings is a challenge for the companies as well as for the local community and the authorities dealing with employment issues. The solution lies in three keywords, which we could also call the 3 I's of rural employment: information, infrastructure and intention.
